

ЛЮДЗІ І СІМВАЛЫ

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКІ:

“Пераважная большасць жыхароў Расіі паставілася да зменаў у сімволіцы спакойна, нават індывідуальна, вылучыўшы падчас апытанняў грамадскай думкі на першае месца іншыя праблемы.

Якраз —эканамічныя, рост злачыннасці, чачэнскую вайну...”

5, 14

“А ДЗЕ Ж ШЧАСЦЕ, БРАТЦЫ, НАША?”

Да 125-годдзя з дня нараджэння Цёткі

6—7, 15

СЛОВА ЎДЗЯЧНАСЦІ І ПАШАНЫ

22 ліпеня лаўрэату Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, пісьменніку Уладзіміру ЮРЭВІЧУ спаўняецца 85 гадоў

7

“Я НЕ ТАК ГЭТЫ ДЗЕНЬ ПРАЖЫЛА...”

Вершы Ніны МАЕЎСКАЙ

8

ДРАЙ УНД ДРАЙСІГ

Апавяданне Міколы ДУБОЎСКАГА

8—9, 14

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! На “ЛіМ” на другое паўгоддзе 2001 года падпісачца ніколі не пазна! Падпіску можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індывідуальнай падпіскі на адзін месяц — 690 рублёў, на тры — 2070 рублёў. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 1800 рублёў, на тры — 5400 рублёў.

Індывідуальны індэкс — 63856.

Ведамасны індэкс — 63857.

Веру, братцы: людзьмі станем,
Хутка скончым мы свой сон;
На свет божы шырэй глянем,
Век напіша нам закон...

ЦЁТКА

Нашу краіну з дзяржаўным візітам наведаў Старшыня Кітайскай Народнай Рэспублікі Цзян Цзэмін, што яшчэ раз пацвердзіла, што з нашай краінай, як бы там ні было, усё-ткі лічацца і не абы-якія краіны свету. У Віцебску пасудзіся міжнародны фестываль "Славянскі базар". А заўтра заканчваецца тэрмін, адведзены на збор подпісаў на вылучэнне кандыдатаў у кандыдаты на пасаду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь... Жыццё ідзе...

ПРЫЗНАЧЭННЕ ТЫДНЯ

17 ліпеня Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка падпісаў указ аб прызначэнні старшыні Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыё-кампаніі Рэспублікі Беларусь Валерыя Сквацова. Валерыя Сквацоў нарадзіўся ў 1946 годзе ў Полацкім раёне Віцебскай вобласці. У 1972 годзе скончыў БДУ па спецыяльнасці — журналістыка. Працаваў інструктарам ЦК ЛКСМБ, старшым рэдактарам рэдакцыі інфармацыі Рэспубліканскага радыё, сакратаром Саюза пісьменнікаў Беларусі і інш. Віншум Валерыя Сквацова з прызначэннем на гэтую высокую і адказную пасаду. Зычим плёну!

ВЫБАРЫ ТЫДНЯ

У Маскве адбыліся выбары прэзідэнта Міжнароднага алімпійскага камітэта. Прэзідэнтам стаў 59-гадовы бельгіец Жак Рогэ, які некалькі гадоў назад наведаў нашу краіну ў рангу прэзідэнта асацыяцыі еўрапейскіх алімпійскіх камітэтаў. На праведзеных выбарах за яго прагаласавала большасць членаў МАК. Бельгіец перамог у другім туры, апырэдзіўшы трох прэтэндэнтаў — карэйца Ун Юн Кіма, канадца Рычарда Паўнда і венгра Пала Шміта. Крыху раней на 112-й сесіі МАК члены Міжнароднага алімпійскага камітэта тайным галасаваннем выбралі сталіцу Алімпіяды 2008 года. Ёй стаў Пекін, апырэдзіўшы Парыж (Францыя), Таронта (Канада) і Стамбул (Турцыя). Алімпіада-2008 будзе праходзіць з 25 ліпеня па 10 жніўня на 37 спартыўных збудаваннях. Улады Кітая плануюць выдзеліць для гэтага з дзяржбюджэту 1,6 мільярда долараў.

ПАВЕДАМЛЕННЕ ТЫДНЯ

Начальнік упраўлення пашпартна-візавай службы МУС рэспублікі Сяргей Стэсік паведаміў "Інтэрфаксу", што пашпарты ўзору 1974 года грамадзяніна СССР будуць дзейнічаць да выдання адпаведнага заканадаўчага акта Рэспублікі Беларусь. Падставай для прызнання сапраўдным пашпарта ўзору 1974 года з'яўляецца наяўнасць у ім фатаграфіі па дасягненні ўстаноўленага ўзросту. Пры адсутнасці гэтых фатаграфій пашпарт узору 1974 года падлягае абмену. Пры гэтым з канца 1996 года ўключэнне фатаграфій органамі пашпартна-візавай службы ў пашпарты старога ўзору не робіцца. Пытанне аб тэрмінах дзеяння пашпартаў узору 1974 года ўзнікла ў сувязі з выбарчай кампаніяй, якая пачалася ў нашай краіне і ў ходзе якой тыя, хто прэтэндуе на рэгістрацыю ў якасці кандыдатаў у прэзідэнты, павінны сабраць у сваю падтрымку не менш як 100 тысяч подпісаў грамадзян Беларусі. Пры зборы подпісаў неабходна ўказаць пашпартныя даныя. А пашпарты ўжо могуць быць несапраўднымі. Такія вось справы...

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

З пачатку гэтага года ў Беларусі назіраецца ўстойлівая тэндэнцыя змяншэння колькасці злачынстваў. Так, за паўгоддзе зарэгістравана 57,3 тысячы злачынстваў, што на 12,1 працэнта менш, чым за аналагічны перыяд мінулага года. Міліцыі ўдалося ўстанавіць месцазнаходжанне больш як 2,5 тысяч грамадзян, якія лічыліся прапаўшымі без вестак. Праўда, на фоне барацьбы са злачыннасцю ёсць і негатывныя тэндэнцыі. Так, колькасць разбояў апошнім часам узрасла ў 3,4 раза. З гэтай прычыны, у бліжэйшы час будзе створана спецыяльнае міліцэйскае падраздзяленне, якое зоймецца барацьбой з разбойнікамі.

АЖЫЯТАЖ ТЫДНЯ

Апошнім часам у некаторых краях знік цукар. І гэта адбываецца амаль кожны год у гэты час, калі насельніцтва пачынае нарыхтоўку варэння. Міністэрства гандлю супакойвае пакупнікоў — з 15 ліпеня ў гандлёвую сетку краіны штодзень пачало паступаць да 1,5 тысячы тон цукру. Прамысловасць мае запас у 20 тысяч тон і адначасова будзе паступаць цукар-сырэц, а гэта яшчэ больш як 15 тысяч тон. І калі не будзе створаны штучна яшчэ большы ажыятаж, то цукру хопіць усім, тым больш, што не цукрам адзіным жыве чалавек...

ПРАПАЖА ТЫДНЯ

У друку з'явілася інфармацыя, што ў Магілёўскі раённы аддзел унутраных спраў паступіла паведамленне, што з мемарыяльнага комплексу абаронцаў Магілёва на Буйніцкім полі вывезены нямецкі танк часоў Вялікай Айчыннай вайны. Паводле некаторых звестак, людзі, якія прыехалі па танк, прад'явілі вартуаніку падраблены дакумент за подпісам мэра Магілёва, у якім дазвалялася забраць тэхніку для здымкаў кінафільма. Між іншым, нямецкі камандзірскі штабны танк каштуе да аднаго мільёна долараў. У выніку прынятых праваахоўнымі органамі мераў, танк быў знойдзены на прыватным двары ў вёсцы Ермалавічы Бялыніцкага раёна і перавезены назад у Буйнічы. Словам, нядоўга хлопцы каталіся на нямецкім танку...

ПЕРСПЕКТЫВА ТЫДНЯ

На сённяшні дзень сумеснае беларуска-амерыканскае прадпрыемства "Космас ТБ" працягвае паспяхова "захоп" нашай сталіцы, і хутка ўжо жыхары мікрараёна "Сухарава" — будучы мець магчымасць яшчэ больш праседжваць ля сваіх тэлевізараў. На чарзе — мікрараён "Чырвоны Бор", а да канца 2004 года жыхары ўсяго Мінска змогуць атрымаць (праўда, не бясплатна) магчымасць глядзець як мінімум 15 тэлепраграм. Але ці тое яшчэ будзе, калі пройдзе яшчэ які дзесятак гадоў...

НАПАМІН ТЫДНЯ

Ліпень — пара збору ягад і грыбоў. І здавалася б, што дары прыроды, калі ў цябе ёсць жаданне і час, ты можаш браць колькі панясеш, але высвятляецца, што існуе пастанова Саўміна, згодна з якой нельга збіраць грыбы (дакладней, лісічкі), калі ў іх шапачка менш чым 1 сантыметр у дыяметры. Існуючы пэўныя абмежаванні на збор лясных ягад. Так, адзін чалавек у суткі не мае права вынесці з лесу болей як 3 вядры ягад. Праўда, гэтае абмежаванне працуе толькі ў адносінах да журавін і, каб займацца зборам ягад у вялікіх аб'ёмах, патрэбна атрымаць у дзяржавы ліцэнзію. Некага ўсё гэта здзівіць, але...

РЭАЛЬНАСЦЬ ТЫДНЯ

Спекі такой у Беларусі даўно не было — да 35-36 градусаў. Толькі месцамі крыху менш — 30-34. Праўда, апошнімі днямі тэмпература панізілася да 25-28, але па папярэдніх прагнозах у гэтыя выхадныя зноў будзе невыносна гарача. А як яно там будзе далей — невядома...

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Кожны чарговы юбілей Алаізы Пашкевіч (Цёткі) у яе родных мясцінах ператвараецца ў сапраўднае свята. Мінаюць гады, у жыцці здаюцца розныя варункі, але свята, прысвечанае адной з выдатнейшых дачок беларускага народа, стала для шчучынскага края важнейшай падзеяй.

Так было і ў гэтыя спякотныя дні. Урачыстае ўскладанне кветак і літаратурна-музычная кампазіцыя на магіле пісьменніцы ў Старым Двары, мітынг ля помніка ў Астрыне і навуковая канферэнцыя ў мясцовай школе, і, нарэшце, літаратурнае свята ў Шчучыне ля помніка Цёткі насупраць раённага Дома культуры, і вялікі канцэрт-ушанаванне ў РДК.

Парупіліся, каб усё атрымалася гожа і годна, мясцовыя ўлады, Гродзенскае ўпраўленне культуры, Саюз беларускіх пісьменнікаў. Ва ўсіх мерапрыемствах гэтага насычанага дня бралі ўдзел Віктар Праўдзін, Валянціна Коўтун, Навум Гальперовіч, Ірына Багдановіч, Аляксей Пяткевіч, Юрка Голуб, Рычард Бялыч. У свецце прынялі ўдзел таксама старшыня Таварыства беларускай мовы Алег Трусаў і яго намесніца Людміла Дзіцэвіч.

Госцем нашай пісьменніцкай арганізацыі быў вядомы рускі пісьменнік, сакратар Санкт-Пецярбургскага аддзялення Саюза пісьменнікаў Расіі Іван Сабіла. У час гутаркі са старшыняй СБП Вольгай Іпатавай былі наменчаны шляхі супрацоўніцтва паміж літаратурамі абодвух творчых саюзаў. Іван Сабіла прэзентаваў калегам з Беларусі (а ён, дарэчы, наш зямляк) свае новыя кнігі.

На адрас Саюза пісьменнікаў прыйшоў ліст ад намесніка прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь М. І. Дземчука, у якім паведамляецца, што на запыт аб стварэнні надмагільнага помніка Змітраку Бядулю ў Рэспубліцы Казахстан, а таксама ўдзеле ў святкаванні юбілею славутага беларускага пісьменніка дадзены адпаведны даручэнні Міністэрству культуры і Міністэрству фінансаў.

Такім чынам, наша краіна прыме ўдзел у стварэнні надмагільнага помніка З. Бядулю ў казахстанскім горадзе Уральску і святкаванні яго юбілею ў Паўночна-Казахстанскай вобласці краіны, якая дала апошні прытулак беларускаму пісьменніку.

Н. К.

У Гомелі адбылася прэзентацыя новай кнігі паэтэсы Ніны Шкляравай "Дзічка". Падчас імпрэзы выступілі старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольга Іпатава, памочнік намесніка старшыні Гомельскага аблвыканкама Іван Саладоўнік, загадчык аддзела культуры Гомельскага раёна Уладзімір Казлоў, паэт Юрый Фатнеў, паэтэса Таіса Мельчанка, афарміцель кнігі Мстаслаў і паэт Генадзь Говар, сябра Таварыства Кірылы Тураўскага Мікалай Казакоў, сябры літаратурнага аб'яднання "Пралеска", сваі. Прысутнічалі таксама спонсары: сябра Гомельскага таварыства "Кніга" Аляксандр Асіпчук, супрацоўніца абласной бібліятэкі імя Герцына Валянціна Дубрава, дырэктар нафтаправода "Дружба" Аляксей Касцючэнка. Выкладчыца Гомельскага педагагічнага каледжа, дыпламант рэспубліканскага конкурсу народнай песні на словы Ніны Шкляравай, гучалі музычныя творы ў выкананні народнага ансамбля народных інструментаў "Радуга" пад кіраўніцтвам Андрэя Луцка. Вяла вачарыну загадчыца бібліятэчнага маркетынгу Гомельскай раённай цэнтральнай бібліятэкі Ніна Серыкава.

М. Р.

СВЯТЫ

Крыніц смаргонскіх перазвоны

У Траецкім прадмесці прайшло свята мастацкай самадзейнасці і народнай творчасці Смаргонскага раёна пад дэвізам — "Крыніц смаргонскіх перазвоны". Артысты з Гродзеншчыны спявалі і танчылі. Віравала забаўляльная праграма, аточаная іскрыстым гумарам. Вабілі строі фальклорных гуртоў.

У праграме свята самыя розныя мерапрыемствы: "Мілы край мой, Смаргоншчына-маці!", "Горад майстроў", "Хаты-майстэрні", "З глыбін жыватворных", "Разьбы зачараванне", "Лазовыя карункі", "Саламяныя промні". Падзівіўшыся можна было набыць мастацкія вырабы народных майстроў. Можна было паспрабаваць авалодаць майстэрствам ткацтва, разьбы па дрэве, ло-заплетання, саломалетання. Майстры ахвотна дзяліліся сваім умельствам і сакрэтамі. Дары смаргонскай зямлі дэманстравала выстаўка-продаж, а "Вішнеўская манаполька" запрашала паласавацца прысмакамі, тамтэйшымі напоямі.

"Літаратурная гасцеўня" запрашала на сустрэчу з талентамі смаргонскай зямлі. Журналісты Аркадзь Тоўсцік, Уладзімір Крук і аўтар гэтых радкоў рушылі з паэтэсамі Смаргоншчыны ў музей Максіма Багдановіча, але, на здзіўленне і сорам, нас не прынялі без чыйгоўсці дазволу, мы не пачулі там і слова беларускага. Толькі дзякуючы аператыўнай рухавасці Людмілы Касяк — намесніцы старшыні БФК, мы апынуліся пад тэнтам старажытаскай карчмы. Маладая паэзія выправіла саласаваны настрой. Свае

вершы прачытала Ала Клімянюк. Яна друкавалася ў "ЛіМе", мае зборнік, выдадзены стараннем Міхася Казлоўскага ў Маладзечанскім аб'яднанні "Грамадская ініцыятыва". Яе вершы чытаў Ніл Гілевіч і даў рэкамендацыю ў Саюз пісьменнікаў. Прачыталі

свае вершы Алена Мілаш Вера Вайцуль, Ала Слішкевіч, Святлана Сасноўская і Таццяна Скарыніна. Яўген АДАМОВІЧ На здымках: маладыя літаратары Смаргоншчыны; у час свята. Фота Ул. КРУКА

ІМПРЭЗЫ

Джазавы Шапэн

МЕЖДУНАРОДНАЯ МУЗЫКАЛЬНАЯ АКЦИЯ

ліка, што збудзілася амаль паўтарагадзінным чаканнем, усё-ткі была ўзнагароджаная. Плебэіцыт "Джаз-форума" — нядрэны "арбітр элегантнасці", і ў выбары намінантаў не памыліся. Трыю Андэжя Ягадзінскага складаецца з самога кіраўніка — піяніста, кампазітара і аранжыроўшчыка; Чэслава Барткоўскага — барабаншчыка і кампазітара, якога называюць легендай польскай джазавай сцэны; і кантрабасіста Адама Цгелскага, як яго прэзентуюць — аднаго з самых каштоўных сесійных музыकाў. Музыкі прапанавалі ўвазе слуша-

чоў "джазавага Шапэна". Зал перыядычна ўзрываўся спантанымі апладысмантамі — так уражвалі майстэрства і дзёркасць музыкаў, дакладнай — імправізатарскай фантазіяй, на якой, уласна кажучы, і трымаецца джаз. Лора Шафран праспявала некалькі кампазіцый, пацвердзіўшы свой статус адной з самых выбітных польскіх джазавых вакалістак. Вечар атрымаўся. Яго надоўга запомняць нашы аматары джазу — а такіх, як высветлілася, нямала. Прынамсі, хапае, каб запоўніць залу Музычнага тэатра.

Н. К.

У Паставах — свята: цымбалы звяняць, перамаўляюцца гармонікі, спявае і танчыць люд на плошчы. "Хмель без віна, у сэрцы да сна радасць бязмерная!" — гучыць прыпеў фестывальнай кампазіцыі знакавага мясцовага ансамбля "Паазер'е". Гэтая кампазіцыя, якая і называецца "Свята ў Паставах", пачынае маляўнічы парад інструментальных найгрышаў, прыпевак, песень, танцавальных матываў, сабраных на новай аўдыёкасете. Яна пабачыла свет дзякуючы Міністэрству культуры Беларусі і мінскай фірме "Каўчэг".

Як ужо, напэўна, здагадаваецца наш чытач, на касеце прадстаўлена творчасць удзельнікаў Міжнароднага фестывалю народна-інструментальнай музыкі "Звяняць цымбалы і гармонікі". Докладней — тых, каго Паставы прымалі ўлетку 2000 года.

Тут і фаніны "Танец з бубнамі" ў выкананні "Мінскіх музыкаў", і краінальная "Шыпшына", якую прывезла з Украіны ровенскае трыо бандурыстак; і залівацкія мужчынскія прыпеўкі сенненскіх "Вясёлых музыкаў", і ўжо "сучасная класіка" беларускіх жартоўных песень з рэпертуару баранавіцкага гурта вандроўных музыкаў "Фэст"; і тэмпераментнае мастацтва маладых кубанскіх казакаў (краснадарская "Маладынка"), і далікатная літоўская полька з Друскенікаў. Тут і амаль акадэмічны пра-

фесіяналізм "Крупіцкіх музыкаў", і разняволеная, амаль свавольная фантазія "Рагнеда" (Заслаўе)... На касеце — 23 нумары. Факт фестывальнай гісторыі. Сведчанне папулярнасці народна-інструментальнага ды песеннага мастацтва. Сувенір-прывітання з Лёзненшчыны ды з Віцебска, з Ганцавічаў ды са Слонішчыны, з Бярозы ды з Полаччыны, з Чачэрска ды з Кіраўшчыны...

Дзякуй Міністэрству культуры, што знаходзіць сродкі на правядзенне выбітнага фестывалю ў Паставах і дбае пра яго "фонаграфічны леталіс". Добра, што ёсць фірма, якая можа паспрыць распаўсюджванню фестывальных фанграм, зробленых выязной брыгадай Беларускага радыё.

Зразумела, што робіцца гэта за кароткі тэрмін і за невялікія грошы, і ўсё жа фармленне касеты магло быць больш ахайным і докладным. Наваткая, прыгожа запячатаная ў цэлафан, яна "не выстаўленая" адпаведна зместу і пачынаецца з 12-га нумара, з другой паловы падборкі, што можа ўвесці ў зман не надта кемлівага слухача. У змесце на вокладцы не пазначаны прозвішчы кіраўнікоў ансамбляў — таксама мінус. Хацелася б, каб, апроч іменна салістаў-прыпевачнікаў, можна было даведацца, хто аўтар тых сучасных беларускіх песень, якія жывуць у рэпертуары народных му-

зыкаў побач з традыцыйным фальклорам, хто салісты (напрыклад, у песні "Над вадою шумяць вербы" ганцавіцкай "Талакі").

Але як бы там ні было — свята з Паставаў цяпер можа завітаць у кожны дом, куды патрапіць касета "Звяняць цымбалы і гармонікі". Дарэчы, паводле сёлетніх фестывальных запісаў будзе створана чарговая старонка "фонаграфічнага леталісу" каларытнага міжнароднага музычнага свята.

С. БЕРАСЦЕНЬ

СУСТРЭЧЫ

Нацыянальныя інтарэсы і нацыянальная годнасць як праблемы самаўсведамлення

Вось і пераступілі мы ўжо "па-рог" новага стагоддзя і тысячагоддзя, да якога падыходзілі без містычнага чакання катаклізмаў. Між тым змены — неверагодныя па маштабах і па ўплыве на лёс усёго чалавечтва — адбываюцца, маючы нас у якасці сведкаў альбо ўдзельнікаў, прыхільнікаў альбо заложнікаў, на баку тых, хто выйграе, альбо сярод ахвяр. Яшчэ не забылася, як "працэс пайшоў" у межах былога Саветаў Саюза, а неўзабаве распаўсюдзіўся, у выглядзе цыклону глабальнага геапалітычнага пераўладкавання са зменлівым эпіцэнтрам.

Усіх нас пераконвалі, што цыклон гэты падкантрольны і дабраворны і нядоўгачасовы. Мелася на ўвазе, што прагназуюць і рэгулююць дзейні яго палітыкі — вядома ж, гуманныя, адказныя, мудрыя. А выйшла зусім не так. Ды дзіўна іншае: чаму такім падзеям — у поўным сэнсе лёсавызначальным для роду людскога, надзвычай калізійным па сутнасці і па відавочных ужо выніках, а да таго ж працяглым па часе і нязменна актуальным — не надаецца належнай увагі.

Ну, няхай сабе на гэта мала рэагуюць традыцыйныя містыкі — паколькі "сусветная перабудова" праходзіць, як быццам, без непасрэднай прывязкі да календара, да круглай даты летапісання ад Ражства Хрыстовага. Бадай, няма чаго чакаць і ад містыкаў наваўвучаных, якія прастрэчыруюць у каардынатах-фікс "постмадэрну" і "постхрысціянства". Але няўжо дарэшту звяліся здольныя ўсё заўважыць, асэнсаваць і растлумачыць? Хіба не за-

сталася ўжо тых, што пры іншых умовах бралі на сябе такую ролю і ганарыліся ёю? Карацей кажучы, што ж сабе думаюць мыслеры паводле прызначэння, а не толькі наймення?

Разблытаць згаданыя і звязаныя з імі пытанні ўзяла сабе за мэту спецыяльна арганізаваная ў Сербіі філасофска-літаратурная школа. Існуе яна дзякуючы падтрымцы муніцыпальных улад і добраахвотным ахвяраванням недзяржаўных структур; яе дзейнасць мае шматпрофільны характар (аб'яднанне інтэлектуальных сіл краіны, развіццё нацыянальнай філасофскай думкі — найперш у даследаванні актуальных праблем з падрыхтоўкай адпаведных публікацый, культурна-асветная праца і інш); склад удзельнікаў і кіраўнічых органаў рэгулюецца ў адпаведнасці з надзённымі патрэбамі; галоўная падзея ў гадавым цыкле дзейнасці — сесія, якая праходзіць раз на год і традыцыйна ўяўляе сабою прадстаўнічы, аўтарытэтны сімпозіум.

Мерапрыемства набыло ўжо міжнародны характар, і запрошаны сёлета на яго аўтар гэтых радкоў меў гонар знаходзіцца ў коле такіх філосафаў і пісьменнікаў, як Ратка Адамавіч, Алеска Буха, Прэдраг Р. Драгіч Кіюк, Мірка Зуравац, Срба Ігнятавіч, Момір Лазіч, Слабадан Ракіціч, Светазар Стянавіч, Люба Тадзіч, Добрыца Чосіч.

Сёлетняя тэма — "Сербія і Еўропа", падтэмы — "Ідэя Еўропы", "Выклікі глабалізацыі і інтэлектуальныя адказы", "Ідэнтытэт, нацыя і космополітэз", "Нацыянальныя інтарэсы і нацыянальная год-

насць", "Сярэдняя і Паўднёва-ўсходняя Еўропа".

Істотна, што дата правядзення сімпозіума прывязана была да 28 чэрвеня Відаўдана, калі адзначаецца гадавіна Косаўскай бітвы, а праходзіць ён у старажытным "царскім" Крушаўцы — стольным горадзе цара Лазара, які ўзначальваў сербскае войска ў гэтай векапомнай, па трагічным зыходзе, бітве, што абумовіла спецыфічны архетып свядомасці сербскага народа, яго ўяўленні пра мужнасць, годнасць і здраднасць. Невыпадкова, бадай, менавіта на Відаўдан 2001 года прыпала і перадача Гагскаму трыбуналу былога прэзідэнта Югаславіі Слабадана Мілошавіча, роўна як і шэраг іншых маніфестацый.

Такі востры фон чарговай сесіі філасофска-літаратурнай школы. А дыскусія на ёй выявілі шырокі дыяпазон поглядаў і мелі не толькі сербцацэнтрыйскі характар. Ваш пагорлівы слуга змест свайго выступлення фармуляваў, не без пэўнай правакацыйнасці, наступным чынам: "Сербія ў Еўропе і Беларусь побач", што выклікала з розных бакоў цікавасць і своеасабліва ўпісалася ў кантэкст агульнай праблематыкі.

У заключэнне, паводле правілаў жанру, змяшчаюць дзяржурную фразу наконт значнасці замежнага сімпозіума. Ды напрошваецца пытанне, адрасаванае філосафам і пісьменнікам айчыны: "Няўжо ж мы зусім абсяякавыя да нацыянальных інтарэсаў і нацыянальнай годнасці ва ўмовах глабалізацыі, на шляху да "новага агульнаеўрапейскага дома"?

Іван ЧАРОТА

Рамансы на фоне самавараў

У Гомельскім краязнаўчым музеі ёсць небагая і надта вялікая калекцыя самавараў, вырабленых беларускімі і рускімі майстрамі (у тым ліку і тульскімі). Кожны з іх — сапраўдны твор дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва. Самавары зараз можна пабачыць на выставе ў мастацкім аддзеле музея. На адкрыцці экспазіцыі выступіла спявачка абласной філармоніі, заслужаная артыстка Беларусі Галіна Паўлянок. Яна выконвала старажытныя рамансы і песні. Акампаніравала ёй лаўрэат міжнародных конкурсаў, піяністка Алена Афанасьева з Мінска.

Трыццаць гадоў у мастацтве

Абласная арганізацыя Саюза мастакоў адзначыла 30-годдзе творчай дзейнасці старшыні Анатоля Отчыка. У вядомага майстра, які скончыў Пензенскую мастацкую вучэльню і Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут, шырокі тэматычны дыяпазон. Отчык — аўтар плакатаў па творах І. Мележа і М. Матукоўскага, плакатаў "Фран-

цішак Скарына", "Захаваем помнікі культуры", "Ці прыляцяць буслы на Палессе?", палотнаў пра чарнобыльскую катастрофу і маляўнічую беларускую прыроду. Отчык выканаў нямала манументальных работ для роднага Гомеля. Ён — галоўны мастак міжнароднага фестывалю "Сожскі карагод".

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

БРЭСТЧЫНА...

Назавуць вуліцу імем пісьменніка

Анатоль Станкевіч, паэт, мастак, проста чудадоўны чалавек, трагічна загінуў у 1999 годзе. Творчая спадчына Анатоля Станкевіча — не вельмі вялікая, але яна ўражвае, трывожыць і хвалюе... У маймі запісе пра ўшанаванне адмысловага мастака старшыня Баранавіцкага гарвыканкама Віктар Дзінчоўскі адказаў, што адна з вуліц Баранавічаў будзе названа імем Анатоля Станкевіча. Прадугледжаны таксама шэраг мерапрыемстваў у гонар паэта, у тым ліку, Станкевічавы чытанні.

Міхась МАЛІНОЎСКИ

Спораўскія жарты

Другі раз ў вёсцы Спорава Бярозаўскага раёна праходзіў абласны фэст гумару "Спораўскія жарты". Дваццаць дэлегацый з усіх куткоў Брэстчыны паказалі свае праграмы не толькі ў гэтай вёсцы, а і ў многіх іншых, куды завіталі ўдзельнікі фэсту. Жаданымі гасцямі былі самадзейныя калектывы са славуных Аўцюкоў, іхні зямляк, ініцыятар і галоўны арганізатар рэспубліканскага фестывалю гумару, пісьменнік

Уладзімір Ліпскі, іншыя літаратары, журналісты, кіраўнікі Міністэрства культуры. Госці ў сваю чаргу шчыра дзякавалі за выдатную арганізацыю свята Бярозаўскаму райвыканкаму, абласнаму і раённаму аддзелам культуры, тутэйшаму калгасу. Усе дэлегацыі атрымалі прызы ў розных намінацыях. Самыя лепшыя з калектываў паедуць на рэспубліканскі фэст гумару ў Аўцюкі.

Сымон АКСЕНІН

ВІЦЕБШЧЫНА...

Першыя акорды Славянскага базару

Мяркуемы ўдзел прэзідэнтаў трох краін Пуціна, Кучмы і Лукашэнкі ў Х Міжнародным фестывалі "Славянскі базар у Віцебску" ўнёс новыя карэктывы ў праграму. На 25 ліпеня запланаваны Дзень сяброўства братніх народаў. Яму прысвечаны і вялікі канцэрт, аб якім стала вядома ў самыя апошнія дні. Да юбілейнага фестывалю цалкам закончана рэканструкцыя Летняга амфітэатра. Будынак для артыстаў павялічыўся на адзін паверх. З'явіліся сем дадатковых пакояў. Як напісала мясцовая прэса, прэзідэнт Лукашэнка падарваў Віцебску прафесійную гукаўзмацняльную апаратуру, аналагаў якой няма на тэрыторыі СНД. Пакуль на рахунак фестывалю не паступілі грошы з расійскага боку. Самы вялікі ўзнос — з бюджэту саюзнай дзяржавы Расіі і Беларусі — 32 мільёны расійскіх рублёў. Калі гатэлі і рэстараны па традыцыі яшчэ здольны абслуговаць гасцей у крэдыт, то зоркі эстрады прыязджаюць толькі пры ўмове поўнага і своечасовага разліку з імі.

Сёння — дзень урачыстага адкрыцця Х Міжнароднага фестывалю мастацтваў "Славянскі базар у Віцебску", у якім, акрамя беларускіх, расійскіх і ўкраінскіх артыстаў, прымуць удзел прадстаўнікі Аргенціны, Югаславіі, Японіі, Балгарыі, Грэцыі.

З сольнымі канцэртамі на фестывалі выступяць В. Лявонцьеў, Ф. Кіркоўраў, А. Буйноў, Вітас, М. Галкін.

Святлана ГУК

МІНШЧЫНА...

Любяць у Любані паэтаў

Напрыканцы чэрвеня горад Любань святкаваў 435-ы год нараджэння. У час урачыстасцяў паэт Іван Муравейка за асаблівыя заслугі ў развіцці горада і раёна быў абвешчаны ганаровым грамадзянінам Любані... Іван Андрэевіч нарадзіўся ў 1921 годзе ў вёсцы Таль, што на Любан-

шчыне. Вучыўся ў Мінскім камуністычным інстытуце журналістыкі. Вяваў, быў узнагароджаны за мужнасць ордэнамі і медаламі. Пасля Вялікай Айчыннай вайны рэдагаваў мясцовую раённую газету. З 1936-га пачаў пісаць вершы.

Наш кар.

Аматар футбола з Маладзечна

Унікальным можна назваць гэты даведнік-каляндар на 2001 год. У асноўным ён прысвечаны футбольнай біяграфіі аднаго горада — "Маладзечна. Футбол". Аўтар выдання — Сяргей Гайковіч. Вось што ён піша ў прадмове: "Гэта першае падобнае выданне ў Маладзечне. У ім вы атрымаеце інфармацыю аб выступленнях гарадскіх каманд на рэспубліканскім узроўні ў 40—80-ыя гады, аб сезоне-91 — самым слаўным у гісторыі маладзечанскага футбола, аб няпростым лёсе прафесійнага клуба. Ёсць падрабязнейшая статыстыка ўдзелу нашых каманд у беларускіх чэмпіянатах 1992—2000 гг. Прадстаўлены лепшыя маладзечанскія футбалісты".

Сяргей Гайковіч даў прыклад спартыўнай статыстычнай работы, на якую ў рэспубліканскім маштабе падобнай адвагі ніхто не праяўляе.

Ты мой малітвааслоў!..

Імя Вольгі Калацэй, выпускніцы Рэспубліканскага каледжа мастацтваў, добра вядома ў нашым краі. У апошнія гады былі праведзены выставы работ юнай мастачкі ў Пухавіцкім краязнаўчым музеі, у выставачнай зале Мар'інай Горкі. Новая сустрэча з творчасцю В. Калацэй адбылася ў музеі матэрыяльнай культуры "Дудуткі". Сярод наведвальнікаў выста-

вы — грамадскія і палітычныя дзеячы, мастакі, кампазітары. Ураканням ад работ мастачкі дзяліліся паэт Рыгор Барадулін, мастак Рыгор Сітніца, доктар медыцынскіх навук Пётр Кухарскі. Калацэй працуе ў розных жанрах, а сваё творчае крэда выказвае досыць трапна: "Мой родны кут — ты мой малітвааслоў..."

Мікола МІРШЧЫНА

НАДЗЕННАЕ

Максім ЛУЖАНІН

Тры спірэкі

- Хто з іх першы: Купала, Колас?
- Каторы больш заслужыў хвалу?
- У Коласа — гумар, спакойны голас.
- Купала ў сатыры бывае зло.

- Купалава лірыка сэрца кроць.
- Хвалюе ў Коласа гурт паз.

Крытыкі ўсе ў баявым настроі
Кожны бароніць думкі свае.

Слушныя думкі, у новым адзенні,
Але, па-мойму, найлепш адна:
Купала і Колас, іх не падзеліш,
Колас з Купалам — адна сцяна.
16.V.01

ДРУК

У латвійскай "Даўгаве"

У нядаўнім нумары латвійскага часопіса "Даўгава" змешчаны "Літаратурныя старонкі". Тут надрукавана інтэрв'ю з народным паэтам Беларусі кавалерам латвійскага ордэна Трох зорак Рыгорам Барадуліным Сяргея Шапрана і ўрывак з яго паэмы "Неба тваіх вачэй" у перакладзе на рускую мову Валянціна Тараса; фрагменты аповесці Святланы Алексіевіч "Хуткі алень вечнага палывання", вершы на беларускай мове і ў перакладзе на рускую Станіслава Валодзькі. Ёсць тут і воджук на манаграфію прафесара Лонданскага ўніверсітэта Арнольда Макміліна "Беларуская літаратура 1950—1960 гг.". Валянціны Кліменкі.

Вядомаму акцёру прысвечана

Бібліяграфы Пухавіцкай цэнтральнай бібліятэкі ўважлівыя не толькі да літаратурнай гісторыі свайго краю, але і ўвогуле да гісторыі культуры Пухавішчыны, да лёсаў сваіх знакамітых землякоў. Засведчыў гэта і нядаўна выданы бібліятэкай рэкамендацыйны краязнаўчы паказальнік літаратуры "Шапіла І. Б.", прысвечаны вядомаму майстру сцэны Івану Браніслававічу Шапілу (1910—1977).

У аглядным артыкуле пададзена шырокая інфармацыя пра акцёра, прыводзяцца выказванні пра яго Уладзіміра Няфёда, Анатоля Сабалеўскага. І, канечне ж, як і ва ўсякім паказальніку, змешчана адпаведная тэма бібліяграфія.

Мікола МІРШЧЫНА

15—16 чэрвеня г. г. у Нацыянальным навукова-асветным цэнтры імя Ф. Скарыны адбылася беларуска-польская навуковая канферэнцыя "Праз навуку да праўды", арганізаваная Цэнтрам разам з кафедрай беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, Польскім беларусазнаўчым таварыствам і Польскім інстытутам у Мінску. У ёй удзельнічалі навукоўцы, якія прадстаўлялі розныя галіны гуманітарных ведаў: этнаграфічную, мовазнаўчую, філалагічную, гістарычную, рэлігіязнаўчую.

Ва ўступным слове дырэктар Скарынаўскага цэнтра Любоў Уладзіміраўна Каналіч звярнула ўвагу прысутных на своеасаблівае беларуска-польскае культурнае ўзаемаразуменне, іх традыцыйнасць і перспектывнасць. Пра значныя напрацоўкі Скарынаўскага цэнтру ў навуковых кантактах беларускіх і польскіх даследчыкаў гаварыў намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта па справах рэлігіі і нацыянальнасцей Іван Яновіч.

Абмеркаванне пачалося з ўступных праграмных дакладаў доктара філасофскіх навук Уладзіміра Конана "З гісторыі беларуска-польскіх культурных ўзаемадачыненьняў" і доктара сацыялогіі Рышарда Радзкіка з Любліна, які падзяліўся сваімі думкамі наконт польска-беларускіх міжкультурных камунікацый. Трэба асабліва адзначыць цікавыя і змястоўныя даклады Лідзіі Кулажанкі аб праваслаўнай адукацыі ў міжваеннай Польшчы, Галіны Дзёрбінай "Права як сінтэз культуры Вялікага Княства Літоўскага ў XVI ст.", Сяргея Важніка, які цікава распавёў аб праблемах кантрастыўнага даследавання беларускай і польскай моў. Вялікую цікавасць выклікалі паведамленні, зробленыя польскім бокам, напрыклад, навукоўцаў з Любліна: прафесара Яна Арлоўскага, пра ўплыў беларускай паэзіі на віленскіх паэтаў міжваеннага перыяду і Дарыюша Тарасюка "Палякі ў грамадскім жыцці беларускіх земляў у 1905—1918 гг.". Малавядомыя факты пра беларускую замежную публіцыстыку прадставілі ў сваіх дакладах Аляксандр і Ніна Баршчэўскія, якія прааналізавалі часопісы "Рух" і "Літва". Актыўны ўдзел у канферэнцыі прыняла прафесар Тэрэза Занеўска з Беластока, спецыяліст у галіне даследавання культуры польскіх беларусаў.

Шырокі спектр праблем і тэматыка дакладаў, што прагучалі на канферэнцыі, а таксама вельмі разнастайныя даследчыкі зацікаўленасці навукоўцаў, якія прадстаўлялі розныя напрамкі ведаў, сведчаць пра шматлікасць кірункаў і пытанняў, якія ўяўляюць агульную цікавасць для беларускіх і польскіх вучоных. Праўда, да якой ідуць праз навуку, — гэта плённы шлях.

Ю. В.

Гарлачкі і чыгункі Ларысы Журавовіч

Сёння музей сучаснага беларускага мастацтва запрашае на адкрыццё выставы маладой мастачкі Ларысы Журавовіч. Давялося пазнаёміцца з ёю некалькі год таму ў Бялынічах, дзе яна стала жыве і працуе. Тым часам у музеі В. Бялыніцкага-Бірулі адбывалася выстава маленькіх навукоўцаў мясцовай дзіцячай школы малевання, вісела таксама некалькі аркушаў іх настаўніцы Л. Журавовіч. Добрым словам згадваюць Ларысу і яе выкладчыкі ў Беларускай акадэміі мастацтваў, якую яна як мастак-графік скончыла ў 1989 г. Ларыса была прыкметна асобна на курсе, яе серыя аркушаў "Восень. Зямля і людзі" атрымала на Усесаюзнай выставе дыпломных работ бронзавы медаль Акадэміі мастацтваў ССРСР. Ларыса і сёння вылучаецца сярод сваіх мастакоў-аднагодкаў тым, што нязменна шукае сабе і свой стыль у рэалістычным накірунку.

Маладая мастачка з любоўю малюе простыя рэчы сялянскага побыту "Чыгункі" (1992), "Кошык з фасолляю" (1992), "Наюрморты з рэштатам" (1993), "Гарлачкі" (1992), "Сярыпы" (1993) і г. д. Такое імкненне да вывучэння этнаграфічнай спадчыны, матэрыяльнай культуры беларусаў было ў Ларысы са студэнцтва. Па меркаванні мастацтвазнаўцы М. Паграноўскага, Л. Журавовіч прыняла эстафету лепшых традыцый рэалізму XIX стагоддзя, галоўная мэта якой — выявіць паўнату жыцця ў яго канкрэтнасці, разнастайнасці, зразумець жыццё такім, якое ён ёсць. Выстава графічных лістоў Ларысы Журавовіч стане для многіх крыніцай падзабытай, але жывой сялянскай культуры ў сучасным яе разуменні.

Н. Ш.

Запрашаем!

23 ліпеня а 19 гадзіне ў кінатэатры "Змена" адбудзецца кінавечарына "Адшукайце мяне...", прысвечаная 80-годдзю паэта Веняміна Блажэннага. На сустрэчу з кінагледцамі прыйдуць пісьменніца Святлана Аляксеевіч і паэтка-бард Алена Фралова. Можна будзе паглядзець фільм студыі "Летапіс" "Іконы Беларусі" рэжысёра Ю. Гарулёва.

"Мне ёсць што сказаць пра вайну..."

Тэма Вялікай Айчыннай вайны — стала ў нашай літаратуры. Письменнікі, якія да яе звяртаюцца, зведалі вайну на ўласныя вочы. Адзін з іх — Анатоль Сулянуў. Дарэчы, нядаўна ў "Народнай газеце" быў надрукаваны яго артыкул "Так пачыналася вайна", дзе ён расказвае пра тое, як неадназначна ў сённяшняй гістарычнай навуцы ўспрымаецца пачатак Вялікай Айчыннай і дзеянні тых, хто ў той час кіраваў арміяй і баявымі аперацыямі на франтах.

— Я некалькі месяцаў рыхтаваў гэты матэрыял. Чаму напісаў артыкул, прысвечаны менавіта пачатку вайны? Справа ў тым, што ў сённяшні час вельмі шмат ілжы і няпраўды, якія тычацца падрыхтоўкі і нападу Германіі, таму, памятаючы выказанне Канстанціна Сіманава "Пра вайну трэба пісаць і гаварыць толькі праўду", паспрабаваў з найбольшай дакладнасцю прааналізаваць, чаму такім трагічным, жахлівым аказаўся пачатак Вялікай Айчыннай. Чэрвень—ліпень 1941 года былі вельмі жэжкімі для Беларусі. Як для Расіі Барадзіно, так і для Беларусі Буйніцкае поле стала прыкладам змагання да апошняга патрона. Толькі за адзін дзень — 13 ліпеня — полк палкоўніка Куцепава знішчыў 39 нямецкіх танкаў і бронетранспарціраў. І такое ўпартае змаганне адбывалася па ўсім фронце.

— Вялікая Айчынная вайна закрула лёсы многіх вашых ровеснікаў. Як адбылася яна на вашым уласным жыцці?

— У той час я жыў у вёсцы пад Масквой, яна не была яшчэ захоплена, але фронт праходзіў зусім побач — 800 метраў ад сяла. Нас вельмі часта бамбілі, мы вымушаны былі эвакуіравацца: пад артылерыйскім абстрэлам цягнулі кароў, дагэтуль помню, як у возе ехалі мае малодшыя браты, а я, самы старэйшы (мне было 13 гадоў), вёў каня. А ў 1942 годзе бацька быў цяжка паранены на фронце, доўгі час лячыўся ў розных шпітальных Масквы, аднак гэта не дапамагло. Ён памёр і пахаваны на Ваганькаўскіх могілках у Маскве, у брацкай магіле. Так што наша сям'я зведала ў гады вайны і голад, і холад, і гора. Я паступіў у ваеннае вучылішча, перад гэтым скончыў спецшколу ВВС, потым яна была пераведзена ў Сібір. Мы жылі ў Омскай вобласці, менавіта там я зрабіў свой першы крок да здзяйснення мары — стаць лётчыкам.

— Многія пісьменнікі ў сваіх творах пішуць пра твае жыццёвыя факты, з якімі сутыкаліся. Аўтабіяграфічнае звычайна знаходзіць сваё адлюстраванне і ў творах, прысвечаных падзеям вайны. Ці працягваецца гэта ў вашай творчасці?

— Канешне. У рамане "Расколатае неба" і ў наступных сваіх творах я вяртаўся да

канкрэтных сітуацый, да герояў Вялікай Айчыннай, з якімі мне пашчасціла служыць. Напрыклад, з Аляксеем Марэсьевым, які нядаўна памёр, я падтрымліваў цёплыя адносіны. Дарэчы, дзесяць маіх аднапалчан сталі Героямі Савецкага Саюза. Многіх з іх я ведаў. Таму мне ёсць што сказаць пра вайну і ёсць пра каго сказаць. Выступаючы перад навучэнцамі школ, студэнтамі, пастаянна звяртаюся да ваеннай тэмы, бо лічу, што сказана тут далёка не ўсё.

Я доўга працаваў у архівах, вельмі шмат сабраў матэрыялаў пра маршала Жукава. Напісаў пра яго твор. Для гэтага сустракаўся з Ракасоўскім, з генерал-лейтэнантам Цялеціным, з маршалам авіяцыі Рудзінкам і многімі іншымі, якія былі побач з Жукавым у гады вайны, непасрэдна арганізавалі з ім ваенныя аперацыі. Я ў сваім творы паказаў рэальных людзей, прататыпаў літаратурных герояў. Праца была доўгай, напружанай, паколькі твор быў не чыста літаратурны, а і публіцыстычны таксама, таму патрабаваў дакладнасці. Дарэчы, амерыканцы называлі Жукава ваенным геніем. Вобраз маршала, яго складаная біяграфія падтуркнулі адлюстраванне ўсё тое, што я на ўласныя вочы бачыў на вайне, а таксама напісаць пра тых, хто быў побач з Жукавым...

— Для вашых твораў характэрны дакументалізм, строга хроналагічнасць у адлюстраванні падзей...

— Гэта рысы ваеннай прозы, асабліва калі яна мае публіцыстычны характар. Тут варта перш за ўсё згадаць творы Льва Талстога. Для мяне яго "Вайна і мір" з'яўляецца ўзорам, як і для многіх пісьменнікаў. Я лічу, што прысутнасць у літаратурнай творчасці дакументалістыкі і элементаў публіцыстыкі з'яўляецца іншым разам проста неабходнай. Каб пабудаваць сюжэт, неабходна перш за ўсё судзіць яго з рэальнасцю, каб не адыходзіць ад праўды.

— Анатоль Канстанцінавіч, многія вашы творы былі экранізаваны. Напрыклад, па аповесці "Толькі адна ноч" быў пастаўлены фільм у сярэдзіне 90-х гадоў рэжысёрам Уладзімірам Трацяковым, таксама была экранізавана аповесць "Трэці пілот". Як вы самі

аднесліся да гэтых фільмаў, як вы іх ацэньваеце?

— Тэлевізійны фільм рэжысёра Трацякова — дарэчы, экранізацыя была нядрэнай — мае жыццёвую аснову, рэальны сюжэт: я сам прысутнічаў на камандным пункце, калі ляцела ўся трупа Вялікага тэатра з Капенгагена ў Маскву, а ў гэты час ў небе з'явіўся варожы самалёт. І яго збіраліся збіць, аднак у апошні момант камандуючы адмяніў загад. Інакш ракеты разам з варожым самалётам выпадава збілі б над Балтыйскім морам і 187 чалавек з трупы Вялікага тэатра. Фільм называўся "Апошняя ноч генерала Скарынава": пра яго пакутлівы выбар, увогуле, пра вялікую адказнасць ваеннага. Генерал Скарынакоў стаў перад дылемай, ужо і ракеты былі падрыхтаваны, заставаўся толькі кнопкі націснуць... Аднак штосьці стрымлівала генерала, і ён, арыентуючыся на інтуіцыю і той незвычайны падвойны сігнал, які адбіўся на карце пасля пралёту адмяніў загад і паступіў, як пасля аказалася, правільна. Гэты сюжэт стаў асновай для фільма "Трэці пілот" — менш удалая экранізацыя: не хапіла сродкаў. Сюжэт, як і ў папярэднім фільме, таксама вельмі напружаны і незвычайны, спісаны з рэальных падзей.

Дарэчы, усе сюжэты маіх раманаў, аповесцей не прыдуманыя, а ўзяты з рэальнага жыцця, канешне, з пэўнай літаратурнай апрацоўкай. Так, напрыклад, у рамане "Расколатае неба" я апісаў падзвігі лётчыка Генадзія Елісеева. Пасля выхаду гэтага рамана да мяне пазваніла яго жонка. Я спачатку разгубіўся, было неак баязна, раптам што не так, аднак яна, наадварот, падзякавала за тое, што я апісаў гэты падзвіг. Я ствараў вобраз па расказах сяброў гэтага лётчыка і тых людзей, якія яго ведалі. Другі раман "Блакітныя снягі" таксама напісаны на падставе асабістых ваенных успамінаў. Я 25 гадоў лятаў на ваенным самалёце, 8 гадоў вучыў курсантаў Армавірскага авіяцыйнага вучылішча. Мае героі не выдуманы. Усе тыя падзеі, якія я перажыў, якія перажылі мае сябры-лётчыкі — усё гэта знайшло адлюстраванне ў рамане. Цяпер хачу крыху перапрацаваць гэты твор, падкарэціраваць для перавыдання.

Увогуле, калі разважаю пра тое, наколькі актуальная сёння тэма вайны — а ёсць жа і тыя, хто сцярджае, што згадка пра яе састарэла і непатрэбна — хачу сказаць, што Вялікая Айчынная — гэта перш за ўсё наша памяць, і, каб вайна не паўтарылася, нельга забываць нічога з таго, што было.

Гутарыла Маргарыта ПРОХАР

АДГАЛОСКІ

Пажаданні і магчымасці

АДКАЗ Уладзіміру КАЗБЕРУКВУ І МО НЕ ТОЛЬКІ ЯМУ

Разумею, што публікацыя маіх польска-беларускіх нататак "Павісла" ў "Народнай волі" выклікала ў вядомага нашага паланіста і вялікага знаўцы польска-беларускіх гістарычна-культурных ўзаемаадносін Уладзіміра Казбэрука мноства асабістых лірычных успамінаў. І пра тое, як блукаў ён некалі старымі вуліцамі варшаўскага Сродмесця, як сустракаўся з тамтэйшымі беларускімі дзеячамі альбо іх нашчадкамі, як працаваў у варшаўскіх бібліятэках і архівах...

Што і казаць, шмат ведае Уладзімір Міхайлавіч пра беларускія мясціны Варшавы, пра людзей, што жылі і працавалі там на карысць Беларусі і зараз жывуць і працуюць. Пра гэта ён дасканала распавёў у сваім артыкуле "Мае пажаданні Сямёну Букчыну" ("ЛІМ", 15 чэрвеня). Пажаданнаў мноства. Як падкрэслівае сам У. Казбэрук, ён "пералічыў далёка не ўсіх людзей і не ўсе праблемы, якія маглі б зацікавіць нашага чытача". Аднаго толькі не ўлічыў мой паважаны добразычлівец: я жыву і працую ў Варшаве зусім не ў якасці літаратурнага следчыцы ці навукоўца, камандзіраванага ад акадэмічнага Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы. Жыцьцё сучаснай Польшчы, палітычныя, грамадскія, эканамічныя трансфармацыі, праз якія яна праходзіць, — галоўны накірунак маёй журналісцкай працы. Што, зразумела, не выключае пэўных беларускіх "сюжэтаў".

Але я не думаю, што такімі сюжэтамі можа быць колішняя праца ў савецкім палітбюро Леаніда Лойкі ці Аляся Каўкі. Ну жылі, працавалі яны ў Варшаве... І што з таго? Працягвае загадваць беларускай кафедрай у Варшаўскім ўніверсітэце Аляся Барскі, пра дзейнасць яго на Беларусі добра ведаюць. Якая тут журналісцкая праблема? І пра пераклад коласавы "Новай зямлі", зроблены Сеньюхам, у нас таксама

вядома. Адпаведныя артыкулы і кнігі выходзілі ў нас і пра Міхала Федароўскага, Рамуальда Зямкевіча, Львана Вітана-Дубейкаўскага. І гісторыка Туронка выдавалі і пісалі пра яго...

Больш актуальнымі выглядаюць сённяшнія праблемы беларуска-польскіх дзяржаўных і грамадскіх кантактаў. Вельмі надзейнай з'яўляецца праўдзівая, аб'ектыўная інфармацыя пра сацыяльную сітуацыю ў Польшчы, асабліва калі ўлічыць яе недахоп у нашых СМІ, а часцяком і відэавочную хлусню, закліканую напахоць беларускага абывацеля "капіталістычнымі жахамі" нашай суседкі.

Сённяшняя Польшча праходзіць праз вельмі цікавы і складаны перыяд сваёй гісторыі. Палякі шмат спрачаюцца пра складанія, трагічныя праблемы ўласнай гісторыі, у тым ліку тыя, што тычацца апошняй сусветнай вайны (хачу звярнуць увагу чытача на мой артыкул у апошнім нумары "Кур'ера" на гэтую тэму). У святле гэтых акалічнасцяў уяўляецца не зусім тактоўнай прапанова У. Казбэрука, каб я напісаў артыкул "пра дзейнасць Бурага і Лупашкі з Арміі Краёвай каля Гайнаўкі ў пасляваенны перыяд і пра тое, як сучасныя ўлады забараняюць ушанаваць памяць беларускіх ахвяр іх бандытызму і шматлікіх злачынстваў". Казбэрук незадаволены тым, што "гэты ж Лупашка і сёння лічыцца нацыянальным героем". Ён падкрэслівае: "Банда падначаленага яму Бурага забівала беларускіх мужыкоў толькі за тое, што яны былі беларусамі".

У сваю чаргу хачу падкрэсліць, што гэта не справа журналіста, які працуе ў чужой краіне, становіцца на той ці іншы бок у складаных гістарычных спрэчках. Задача журналіста данесці да чытача сутнасць гэтых спрэчак. Тым больш, што дзейнасць Арміі Краёвай, сфальшаваная ў гады ПНР, сёння

аднаўляецца ва ўсёй сваёй складанасці і неадназначнасці. І многія з яе дзеячаў, што загінулі ад карнікаў НКУС, зараз сапраўды выглядаюць як нацыянальныя героі. Таму ж Лупашку (гэта псеўданім маёра Шэндэляжа), атрад якога дзейнічаў галоўным чынам на Віленшчыне, прысвечана кніга вядомага журналіста, некалькі гадоў таму памерлага Дарыюша Фікуса, стваральніка і галоўнага рэдактара адной з найбольш уплывовых польскіх газет "Rzeczpospolita". На яе старонках гэты чалавек выглядае асобай і мужнай, і патрыятычнай, сапраўдным змагаром за незалежную Польшчу.

І што з гэтым рабіць, спадар Казбэрук? Тым больш мне, не гісторыку, а журналісту. Даводзіць палякам, што Лупашка ніякі не герой, а толькі забойца беларускіх мужыкоў? А Фікус піша, што гэтыя "мужыкі" ў сваю чаргу "здавалі" органам НКУС ваяроў Арміі Краёвай...

Я ўпэўнены, што спрэчкі на складаных гістарычных тэмах павінны весці дасведчаныя спецыялісты. Тут патрэбныя, акрамя таго, і такт, і нацыянальная павага, і нармальнае асяцёрнасць. Беларуска-польска-нямецка-літоўскі вузел, што, зразумела з актыўным удзелам Расіі, завязваўся ў апошнюю вайну, — гэта тэма не для патрыятычнага аматарства.

Тут страшэнныя ўзаемныя рахункі, тут кроў... Вунь палякі і ўкраінцы дагэтуль разбіраюцца з Львовам, з тамашнімі Могілкамі Арлянт... Цяжкі працэс для абодвух бакоў. На Беларусі ж многае яшчэ і не пачыналася па-сапраўднаму. Сітуацыя ў нас не тая... Не да таго... Нам сёння лепей не рахунок гістарычныя выстаўляць дэмакратычнай Польшчы, а шукаць там падтрымкі. А сур'ёзныя спрэчкі, паўтаруся, варта пакінуць гісторыкам.

Сямён БУКЧЫН

"Давай будзем сябраваць", — прапанаваў магутны арол яшчэ больш магутнаму Дракону. "Канечне, — адказаў Дракон, — для мяне дык такое сяброўства будзе карысным. Я ўжо крыху пастарэў, стаў цяжкаватым і не магу высока ўздывацца. Мне ўсё цяжэй трымаць у полі зроку свае ўладанні. Ты будзеш нават маімі вачыма..."

Арол, усцешаны такім адказам грознага Дракона, нават згадзіўся пагасцяваць у ягоным доме... Але калі ноччу госць заснуў, гаспадар падкраўся да яго і адным махам праглынуў, кажучы пры гэтым: "Якое ўсё ж такі нахабства — прапаноўваць сяброўства самому Дракону!"

Са старажытнай кітайскай прытчы

Як сцвярджаюць знаўцы літаратуры, знакаміты драматург Яўген Шварц у сваёй вядомай казцы-п'есе "Дракон" (1944) быццам бы ў алегарычнай форме адлюстравуе тагачасную савецкую рэчаіснасць. А пад галоўным героем — магутным уладаром Драконам — вывёў самога "бацьку народаў" І. Сталіна. Так гэта ці не так, скажаць цяжка. Але вядома, што гэты свой твор Шварц пісаў якраз у той год, калі ў СССР згодна з воляй правадыра былі прыняты новы дзяржаўны гімн Аляксандра Аляксандрава...

Праз 47 гадоў пасля смерці таварыша Сталіна Расія ізноў быў вернуты ў якасці дзяржаўнага былі гімн СССР, адменены Указам Барыса Ельцына ў 1991 годзе. Зрабіў гэта новы кіраўнік Расіі Уладзімір Пуцін, які, як вядома, сам нарадзіўся ў год Дракона. У Расіі некаторыя ўбачылі нават у гэтым містычную заканамернасць. Зрэшты, такая "містыка" не была надта ўжо нечаканай...

Нас, беларусаў, тэма сімволікі не можа не хваляваць. Бо зусім недалёкі той памятник 1995 год, калі ў Беларусі адбыліся гарацьня спрэчкі на гэты конт, рысу якім падвёў вядомы рэфэрэндум. Зразумела, што сімволіка не існуе ў замкнёнай прасторы. Яна істотна звязаная не толькі з палітычнымі, але з многімі гістарычнымі, філасофскімі, светапогляднымі аспектамі нашага жыцця. Да таго ж, як нам падаецца, ні ў Расіі, ні ў Беларусі па розных прычынах тэма сімволікі канчаткова яшчэ не закрытая. Хто ведае, магчыма прыклад расійскага "сімвалічнага кампраміса Пуціна" (як яго вобразна назвалі ў многіх расійскіх і замежных СМІ) стане і для нас павучальным?..

Людзі і сімвалы

Расія, праіснаваўшы ў постсавецкім вымярэнні дзевяць гадоў, аніжак не магла знайсці згоду адносна дзяржаўнай сімволікі. Яна сталася для гэтай краіны своеасаблівым *гордзіевым вузлом*. І вось новы прэзідэнт Расіі вузел той рашуча рассек, зняўшы ўрэшце пытанне — з якімі сімваламі ўступіць гэтая краіна ў новае тысячагоддзе. Сярод іншых расійскіх актуаліяў — такіх як эканоміка, Чачня, злачыннасць — пытанне сімволікі сталася прыярытэтным... Не сказаць, каб у расійскага лідэра не існавала ў гэтым пытанні апанентаў. Як і ў нас у 1995, і там былі і нежартоўныя спрэчкі, і актыўная палеміка ў СМІ. Але прэзідэнт Расіі, як пішуць расійскія газеты, "сагнуўшы апанентаў праз калена...", дабіўся свайго...

У чым жа заключаецца той "кампраміс Пуціна..."? Скажам так, ён даволі своеасаблівы... Цяпер ударнае "сімвалічнае трыа" Расіі ўяўляе з сябе сімбіёз царска-імператарскіх двухгаловага арла і "трыкалора" са згаданым "Гімнам бальшавікоў" (які амаль 48 гадоў быў дзяржаўным гімнам СССР). На першы погляд, сапраўды ўсё цудоўна — і ваўкі (камуністы?) сытыя і авечкі (дэмакраты?) цэлыя. Кожнай сястрыцы — па завушніцы! Але апаненты Пуціна даводзяць, што, маўляў, "завушніцы" тыя — не зусім раўнаважкія, бо гімн па сваім эмацыянапачуццёвым уздзеянні яўна пераважае больш "камерныя" сцяг і герб. І таму, новая сімволіка наўрад ці прывядзе да грамадскай згоды ў Расіі... Але, паўторым, пратэсты апанентаў былі пакінутыя расійскім прэзідэнтам без увагі і ў новае тысячагоддзе Расія ўвайшла з паўнаважасцю дзяржаўнымі сімваламі.

Цяпер кожны дзень гэтая вялікая краіна, узняўшы над Крамлём "манархічна-буржуазную" сцяг і герб прачынаецца і засынае пад гукі былога савецкага гімна. Слова ў яго, зразумела, іншыя, хоць і напісаў іх усё той жа "штатны" аўтар — Сяргей Міхалкоў. Але якія ні ёсць тыя новыя словы, падчас выканання гімна ў сэрцах мільянаў людзей, асабліва стала ў ўзросці, будуць гукаць тыя, ранейшыя: "Союз нерушимый республик свободных Сплотила навеки Великая Русь!..." І новыя стары гімн ізноў будзе спакаяць вясці народы Расіі "к торжеству коммунизма", хацелі б таго сённяшняй крамлёўскія "небажыхары" ці не.

Праўда, кажучы шыра, пераважная большасць жыхароў Расіі паставілася да зменаў у сімволіцы спакойна, нават індывідуальна, вылучыўшы падчас алытанія грамадскай думкі на першае месца іншыя праблемы. Якраз — эканамічныя, рост злчыннасці, чачэнскую вайну...

II

Зрэшты, калі і ў нас пагаварыць з простымі людзьмі, то з гледзішча пераважнай большасці з іх пытанне сімволікі яўна несур'ёзнае. Маўляў, ці ёсць розніца, які будзе сцяг і герб, што будзе ранняй і вечарам іграць па радыё?..

Памятаю, як напрыканцы 1991 года падчас першай змены сімволікі на Беларусі мой, тады яшчэ жывы, бацька неяк

увечары, седзячы на ганку свайго вясковага дома, раптам з горыччу сказаў: "І што яны там валтузяцца з гэтымі сцягамі — ад гэтага хлеба і малака не паболее!". Я стаў даводзіць, што гэта не проста змена сімволікі, а крайне неабходны рытуал, які адлюстроўвае даўно неспелыя перамены... Бацька цярдліва слухаў, ківаў галавою, але ва ўсёй ягонай паставе адчуваўся моцны скепсіс. І ўрэшце ён падвёў рысу: "Не думаю, што ад гэтага нешта зменіцца... Пабачыш, памяняюць шылды, а ўсё будзе па-ранейшаму. А то нават яшчэ і горш! Яны (пры гэтым бацька выразна падняў палец ўверх) нічога, нікому, ніколі не ступяць..." Ён зрабіў паўзу і раптам глуха дадаў: "І ты там глядзі, ніколі з імі не ваюй — мокрага месца не пакінуць!..." Што тут можна было адказаць. Тыповы, як цяпер кажучы, генетычны, беларускі нацыянальны светапогляд — падпарадкоўвайся, каб ацалець, выжыць! Але ў той спрэчцы я працягваў сцвярджаць, што цяпер абавязкова ўсё зменіцца, бо прыйдучы іншыя...

Трэця-чацвёртыя эшалоны нашай наменклатуры, што прыйшлі да ўлады ў сярэдзіне 90-х, былі, як кажучы, плоць ад плоці былой палітычнай сістэмы, прамымі нашчадкамі ўладна-бюракратычнай парадзімы, заснаванай яшчэ У. Леніным у 1917 годзе. Яны чакалі свайго часу і дачкаліся, калі былыя палітычныя "зубры", у многім дэмаралізаваныя гібеллю "савецкай Пампеі", на нейкі момант выпусцілі ту ўладу з рук. Яна сапраўды нейкі час пасля набыцця Беларуссю незалежнасці літаральна валялася пад нагамі...

Відавочна, што мы заўсёды маем такую ўладу, якую заслужылі. І ўсё ж жыццёвая філасофія майго бацькі ў многім была слушнай. Ён нейкім спрадвечным сваім інстынктам адчуваў, што ўлада і астатні люд — гэта малаперасякальныя сусветы, што ў іх у пераважнасці розныя інтарэсы. Разумеў ён, што і маніпуляцыі са зменаю дзяржымсвалаў — гэта адзін з элементаў спрадвечнай рытуальнай гульні "моцных гэтага свету" з грамадствам. Пераможца ў якой заўсёды прадвызначаны...

III

Канечне, змены беларускай сімволікі ў 1995 годзе (як і ў 1991-м) ненашмат паўплывалі на павышэнне ўраджайнасці палёў і дойнасць "буронак". Але тым не меней і ў першым, і ў другім выпадку (як і ў Расіі 1991-га і 1999-га) нешта нябачна мянялася ў агульнай атмасферы жыцця нашай дзяржавы. Усе гэтыя, быццам бы фармальныя, змены нейкім дзіўным чынам высмоктвалі шмат сіл і энергіі з нашага народа — і ён пасля гэтага на пэўны час відавочна суцішаўся ў разгубленасці... Дарэчы, ні пры першай змене, якая лічыцца чыноўніцкай, ні пры другой, падмацаванай рэфэрэндумам, мы не ўбачылі масавых пратэстаў у абарону ранейшых сімвалаў. І ўсё ж розніца паміж гэтымі дзвюма падзеямі была.

Ліквідацыю савецкай сімволікі ў 1991-м народ успрыняў як вырак. Саюз быў ужо на сваім "смяротным ложы", і ўсе разумелі, што спыняць пачаты пры Гарбачове "працэс" ужо ніхто не ў стане.

Хоць, зразумела, было нямала людзей, для якіх тыя змены былі вельмі балючымі. І тым не менш ніхто не выйшаў на вуліцы з пратэстам. У 1995 годзе, праз некалькі гадоў незалежнасці, пратэстуючыя, будзем аб'ектыўнымі, усё ж такі былі. Іх вонкава было няшмат, але гэтая нештатлікасць была ўмоўнай. Насамрэч апанентаў новай-старой савецкай сімволікі было значна больш, бо многія паспелі ўспрыняць бел-чырвона-белы сцяг і "Пагоню" — як сімвал і гарантыю незалежнасці. А іх змену яны расцэнвалі як здраду гэтай самай незалежнасці, перавагі якой яны паспелі ўжо ўцяміць. Але і ў 1991-м і ў 1995-м большасць прыхільнікаў як савецкай, так і "незалежнаскай" сімволікі, генетычна, навучаная "правіламі гульні" з уладаю, пратэставала, як кажучы, моўчкі...

Зразумела, што арганізатары вяртання ў 1995 годзе савецкай сімволікі (у крыху падноўленым выглядзе) і тыя сілы, якія за імі стаялі, нічому і нікому не здрадзілі: яны проста вярнулі сваё, крэўнае.

Незалежнасць не ўспрымалася новай уладай ні духоўным імператывам, ні тым больш — панацэяю ад эканамічных нягодаў. Ратунак ад іх бачыўся выключна ў звыклым рэчышчы — "з братняю Руссю". Гэта хоць і "звучала гарызонт", але з-тое не бянэжыла рызыкаўнай навізнаю,

Алесь ГБОК-ГБКОЎСКИ

якая дэзарыентавала і нават палохала. Інстынкт самазахавання цяроза падказваў беларускім палітычным элітам, што вядомы пастулат "Захад нам дапаможа!" не стане для іх выратавальным кругам. Там, на Захадзе, усё было чужым — і ідэалагічна, і духоўна. Шукачы з ім "кансенсус" было доўга і складана...

Так што аніякай здрады з боку беларускіх палітычных груп, "падабраўшых" уладу ў Беларусі ў 1994 годзе, не было. Наадварот, трэба аддаць належнае іх адданасці і вернасці былым ідэалам. Да таго ж чуткі аб смерці "льва" — старой сістэмы — сталіся яўна перабольшанымі. Вяртанне савецкай сімволікі як бы гучна даводзіла ўсім, хто чакаў фатальнага выніку: "Не дакачаецца!..."

IV

Зразумела, галоўнае пры ўстанаўленні ўсялякай сімволікі не столькі сцвярдженне пэўнай палітычнай сістэмы (яна заўсёды не болей чым абалонка пэўных ідэй), колькі сцвярдженне сістэмы светапоглядных, духоўных каштоўнасцяў. А яна ў савецкім грамадстве, мусім прызнаць, была-такі сфарміраваная, маючы, як гэта не парадаскальна, глыбокія карані ў старой расійскай ідэалогіі. Зразумела, гэтая сістэма мэтанакіравана ўкаранялася і ў Беларусь, у нацыянальным асяродку якой яшчэ не паспелі выкрывішталізаваць свой дзяржаўны менталітэт, дакладней, ягоны галоўны носьбіт — нацыянальная бюракратыя.

Дзесь з пачатку 50-х гадоў ХХ стагоддзя на беларускім нацыянальна-дзяржаўным "дрэве" пачалі даваць плён тыя "прышчэпы", што актыўна прывіваліся на ім яшчэ з часоў Кацярыны II. Зразумела, што якраз яны былі заўсёдным апірышчам знешняга ўплыву на нашу краіну. Дык вось гэтыя "чужынцы" сталіся нашмат больш жывучымі і пладавітым, чым нашыя мясцовыя "парасткі", лепшыя з якіх да таго ж рэгулярна "падразаліся".

Чаму ж нашае нацыянальнае "дрэва" не адрывула гэтых самых "чужынцаў", асабліва тады, калі яшчэ не быў парушаны ягоны нармальны жыццёвы імунітэт самазахавання? Злы жарт адыграла моўная і культурная блізкасць. Наше "дрэва" па вялікім рахунку не разгледзела небяспеку. Нават пасля кастрычніка 1917-га, калі іншыя сямейнікі "единой и неделимой" пачалі хуценька "дзяліцца" і разбгацца ва ўсе бакі, яно не адрывула відавочна небяспечных для самога свайго існавання мясцінаў і кнорных. А ўсе ранейшыя спробы "отторжения" — у 1794-м, і ў 1831-м, і ў 1861-м гадах — якія ўсё ж такі мелі быць, не здолелі закрануць глыбінныя плазы народа.

Ну а потым пад перманентным знешнім уплывам, пад прэсінгам крайне неспрыяльных для нацыянальнага адраджэння абставінаў пачалі актыўна мімікрыраваць і фатальна змяняцца і свае "парасткі". І як такое часта бывае — "свае" паступова станавіліся нашмат болей заўзятымі "ревнителями" чужога, чым самі "чужыя". Размова, паўторым, тут ідзе найперш пра нацыянальную эліту, якая ў

Беларусі не сталася тым стрыжнем і захавальніцай нацыянальнага, як ў тых жа Летуве ці Украіне.

Вось чаму інерцыя нацыянальнай духоўнай "масы", у адрозненні ад тых жа ўкраінцаў, аказалася ў нашыя часы невялікай. Нацыянальным сімвалам амаль не было за што "зачапіцца", таму яны і былі лёгка дэманціраваныя. (Нельга забываць і пра відавочную "палітычную мэтазгоднасць" іх ліквідацыі — новыя сімвалы маглі быць "нацыяналістычным" жупелам, раздражняючым усходнюю суседку, выбар стратэгічнай арыентацыі на якую ўжо быў зроблены.) А не таму, што яны былі "заплямленыя", як некаторыя сцвярджаюць, падчас другой сусветнай вайны і нямецкай акупацыі Беларусі. Сённяшні прыклад Расіі паказвае, што пры гэтай самай "палітычнай мэтазгоднасці" на такога кшталту "плямь" глядзяць, "чустваў ніякіх не изведав". Як сёння глядзяць там на "трыкалор", які стаў цяпер паўнаважасным дзяржаўным сцягам. Пра ягоную "заплямленасць" (падчас той жа вайны "трыкалор" быў афіцыйным сімвалам уласаўцаў) амаль ніхто сёння не гаворыць...

Нельга не сказаць пра лёс беларускага дзяржаўнага гімна (дарэчы, як і гімн Аляксандрава, цудоўнага ў музычным плане твора). Яго не закранулі ніякія палітычныя пертурбацыі. Бо што ж хваць, ён на зайздрасць аб'ектыўна апяваў і апявае нашу рэчаіснасць: "Мы, беларусы, з братняю Руссю, Разам шукалі к шчасцю дарог!". І хоць словы ягоныя таксама фармальна адмянілі, але яны, як і ў выпадку з гімнам СССР, чуюцца ў кожным музычным такце... Лёс гімна якраз і прадэманстравуе сапраўдную пераемнасць новай улады і яе... відавочны палітычны кансерватызм...

І гэты кансерватызм — зусім не нонсенс. Бо кансерватызм кансерватызму не роўня. Час відавочна паказваў, што наша Беларусь — гэта не нейкая там мяцянжыя Вандэя (контррэвалюцыйная правінцыя, што ўрэшце была задушаная рэвалюцыйнымі войскамі падчас Французскай рэвалюцыі) на постсавецкай прасторы. Мы — гэта зусім іншая рэч!.. Мяркуючы па тым, што адбылося ў Расіі з сімвалікай напрыканцы другога тысячагоддзя, трываласць Беларусі ў "савецкай" веры была недарэмна і небессэнсоўная. Беларусь аказалася тым адзіным на гэтай прасторы бастыёнам, які "не поступіўся прынцыпамі" савецкага мінулага, і вакол якога сталі гуртавацца і аднацца ўсе ягоныя прыхільнікі. Наша адданасць гэтым "прынцыпам" і сталася ўрэшце прыкладам для Расіі. Расійская "гара" хоць і з вялікім рыпам, але ўсё ж паціху пасунулася ўслед за нашым "магаметам".

Зразумела, фармальна вынікі не знойдзецца напаміну пра нейкі там камуністычны рэванш — ні ў нас, ні ў Расіі: усё гэта адмаўляецца і нават абсмейваецца. Але тым не менш Расія не вярнулася да яшчэ аднаго "гістарычнага" гімна "Боже, царя храни!...", які быў бы нашмат больш арганічным ў спалучэнні з "трыкалорам" і "арлом". Як бачым, не "малодшая сястра" пасля "старэйшай", а "старэйшая" пасля "малодшай" — дакладна паўтарае ўсе яе крокі. Ад стварэння вертыкалі — да сімволікі...

Так што наша родная Беларусь — не толькі выток усемагчымых новых палітычных сістэм і мадэляў, палігон для іх "абкаткі". Яна змагла цудоўна выканаць ролю і самай кансерватыўнай захавальніцы былых савецкіх "прынцыпаў". Хутчэй за ўсё навідавоку тая самая генетычна напрацаваная нацыянальная рыса прыярэласці і падпарадкавання ўсялякім абставінам.

V

Быццам бы зноў чуо голас свайго бацькі: "Ну і што з таго, што Расія цяпер будзе прачынацца пад гімн Сталіна. Што, яны працаваць ад гэтага лепей ці горай будучы?"

Яно мажліва было б і зусім нічога. Асабліва для нас, беларусаў. Але сённяшняя сітуацыя ў Расіі ўсебакова ўплывае на наш лёс, улчваючы актыўную інтэграцыйную палітыку з гэтай краінай. Нягледзячы на згаданае вышэй нашае "ідэйнае" лідэрства, у астатнім мы застаёмся ўсё ж вельмі "сейсмазалежнымі" ад усіх рэальных палітычных і эканамічных тэктанічных зрухаў у "трэцім Рыме". Нездарма ж сцвярджаюць, што невялікі "чых" там аддаецца ў нас землятрусам. Хочацца каму ці не, а ўсе калізіі расійскай гісторыі нас яшчэ як датычаць...

Зрэшты, накіонт апошніх расійскіх "сімвалічных" калізіяў нашыя кіруючыя (у асноўным — левага ўхілу) палітычныя эліты не вывучаюць пакуль што цвёрдага аднадумства. Не зважаючы нават на тую ж самую відавочную "палітычную мэтазгоднасць"... Але, зразумела, час усё паставіць на месца. Гэта як у вядомым анекдотце: "Сказаў старшыня, што бурундук — гэта птушка, значыць так яно і ёсць!"

(Працяг на стар. 14)

“А дзе ж шчасце, братцы, наша?”

ДА 125-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЦЁТКІ

“Слова пра літаратуру і літаратараў”

Пад такой назвай задуманы двухтомнік літаратурна-крытычных артыкулаў па беларускай літаратуры. Нядаўна ў выдавецкай “Мастацкай літаратуры” пачыла свет першая кніга — “XIX — пачатак XX стагоддзя” (укладальнікі В. Ашмян, У. Дзіско, Т. Саўчук). Адрасуецца яна вучням старэйшых класаў, навучэнцам ліцэяў, гімназій, прафесіянальна-тэхнічных вучылішчаў, сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, студэнтам, настаўнікам. Ды і ўсе, хто цікавіцца нацыянальным прыгожым пісьменствам, думаецца, пазнаёміцца з ёю з карысцю для сябе. Найперш дзякуючы двум аглядным артыкулам, напісаным слынным даследчыкам беларускай літаратуры Уладзімірам Казбярком, што змешчаны ў пачатку раздзелу “Беларуская літаратура XIX стагоддзя” і “Беларуская літаратура пачатку XX стагоддзя”. Першы з іх называецца “Дарога на Парнас”. Азначыўшы неспрыяльнасць умоў, у якіх развівалася беларуская літаратура, а калі шырэй — нацыянальная культура, У. Казбярк сведчыць: “У пачатку XIX ст. беларуская літаратура адраджалася і становілася на ногі, апіраючыся на трох кітоў: на ўласныя нацыянальныя традыцыі, а таксама на здабыткі рускай і польскай культуры”. З артыкулаў, што ідуць следам, можна атрымаць найбольш поўнае прадстаўленне пра тых, хто, дзякуючы свайму таленту і спрыяў гэтаму адраджэнню, а гэта аўтары бурлеска-трагедычных твораў (“Энеіда” наыварат і “Тарас на Парнасе” М. Лазарука), П. Багрым (“Паўлюк Багрым (1813 — каля 1890)” А. Лойкі), Я. Чачот (“Ярка зорка беларускага адраджэння К. Цвіркі), Я. Баршчэўскі (“Паэт і казачнік з азёрнага краю” М. Хаўстовіча), У. Сыракомля (“Лірнік беларускай зямлі” К. Цвіркі). Чытач яшчэ глыбей пазнаёміцца і з жыццём і творчасцю В. Каратынскага, В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, Я. Лучыны, А. Гурныовіча, артыкулы пра якіх напісалі У. Мархель, Я. Янушкевіч, У. Казбярк. У артыкуле Г. Кісялёва “Рыцар свабоды” гаворка ідзе пра К. Каліноўскага. Аўтар прыходзіць да вываду, да якога не лішне прыслухацца: “Плённы ўплы прамоўніка слова Каліноўскага, яго публіцыстычнага майстэрства адчуваецца і дагэтуль. Яго публіцыстыку сёння літаральна разабралі на цытаты. Гэта ўласцівасць класічнага спадчыны. У творах сённяшніх публіцыстаў пульсуюць незабытыя інтанацыі аўтара “Мужыцкай праўды” і “Пісьмаў з-пад шыбеніцы”. У артыкуле “На хвалі беларускага адраджэння” У. Казбярк прасочвае шляхі развіцця беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя. Робіцца гэта на шырокім сацыяльна-грамадскім і гісторыка-палітычным фоне, пры тым даследчык глядзіць на ўсё “з улікам рэальных фактаў, якія раней не вылучаліся на першы план”, а таксама звяртае ўвагу на тое, што заўсёды заставалася за кулісамі, за кадрам і што пра сябе не мела права заявіць, нагадаць, інакш кажучы — заняць у нашай свядомасці належнае месца. Гэта дазваляе чытачу атрымаць праўдзівы малюнак развіцця літаратуры ў згаданы перыяд, адчуць асноўныя тэндэнцыі яе самаўдасканалення. Асобныя артыкулы прысвечаны такім пісьменнікам, як Цётка, Я. Купала, Я. Колас, Ядвігін Ш., М. Багдановіч, А. Гарун, З. Бядуля, М. Гарэцкі, Ц. Гартны. У выніку таго, што творчасць асобных з іх вельмі значная і глыбокая, у некаторых выпадках змешчаны па два разгляды. Так І. Навуменка аналізуе пейзажную лірыку Якуба Коласа і “Дарэвалюцыйныя апавяданні Якуба Коласа”, а У. Казбярк выступае з артыкулам “Зямля — аснова ўсёй Айчыны”. Творчасць М. Багдановіча спасцігаюць Н. Гілевіч (“Ты не згаснеш, ясная заранка...”) і А. Лойка (“Паэт нараджаецца не аднойчы”). Знаёмства з кнігай пераконвае, што складальнікі падобнай матэрыялы, якія ўсебакова ахопліваюць творчасць тых ці іншых аўтараў. Сваё слова прамаўляюць даследчыкі, якія даўно кранаюцца аўтарытэтам (акрамя згаданых — Р. Бярозкін, У. Гніламедаў, І. Чыгрын, М. Мішчанчук, А. Клячко). Застаецца пачакаць другую кнігу гэтага двухтомніка, якая будзе прысвечана чарговым перыядам у развіцці нацыянальнага прыгожага пісьменства, а літаратура — кажучы словамі В. Івашына, што вынесены на чацвёртую старонку вокладкі, “плён гістарычнага развіцця народа, крыніца яе сілы ў народным жыцці. І калі народ выходзіць на гістарычную арэну, далучаецца да чалавецтва, тады і літаратура паглыбляе свой інтэрнацыянальны змест, расце пачуццё яе сувязі з літаратурамі свету, права гаварыць за свой народ і за ўсё, што родніць яго з чалавецтвам”.

Міхась ГЕНЬКА

Гэтае пытанне задавала блізу ста гадоў назад першакурсніца агульнаадукацыйных курсаў П. Ф. Лесгафта ў Пецябургу Алаіза Пашкевіч. Магчыма, верш “Восень”, з якога ўзяты вышэйпрыведзеныя радкі, напісаны і крыху пазней: даследчыкі літаратуры па-сённяшні дзень не змаглі дакладна ўстанавіць, калі гэта адбылося, таму схільны меркаваць, што ў прамежку 1902—1903 гадоў. А вось на курсы і сапраўды паступіла ў 1902 годзе, закончыўшы перад гэтым сёмы клас віленскай прыватнай гімназіі Прозаравай. Ведама, які час быў. У расійскім грамадстве наспявала рэвалюцыйная сітуацыя, якая ў рэшце рэшт і прывяла да падзей 1905 года, што стаў пачаткам першай рускай рэвалюцыі.

Рэвалюцыя то рускай была, але рускай па афіцыйнай назове, а віталі яе, як перад гэтым і набліжалі, прадстаўнікі розных народаў, якія насялялі вялікую і, як здавалася тады, а гэта і на самай справе было так, магутную імперыю. Аднак лепшыя людзі разумелі, што ніякая магутнасць не можа ўстаць перад народам. У шэрагу іх была і А. Пашкевіч — дачка заможных сялян з вёскі Пешчына (сёння Шчучынскі раён). Але маленства яе прайшло на ўлонні беларускай прыроды, сярод простага люду, таму яна і не аддзяляла сябе ад тых, хто найчасцей пастаянна жыў са спадзёўкай, што нарэшце пачнецца сцяба і можна будзе чакаць багатага ўраджая. Аднак чаканні гэтыя заставаліся марнымі і хлеба свайго ствала нядоўга, а пасля зноў даводзілася чакаць...

Толькі колькі можна чакаць? Што чакаць досыць — яна зразумела рана, бо змалку адкрыла для сябе і свет кнігі. Ды не афіцыйнай, у якой усё было хораша і прыстойна, а той, якая гаварыла праўду. Пра занябане становішча народа. Пра незайздросны яго лёс. Пра неабходнасць рабіць усё магчымае (і немагчымае!), каб лёс гэты перайначыць. У правільнасці падобных думак А. Пашкевіч яшчэ больш упэўнілася, калі ў 18-гадовым узросце паступіла ў віленскую гімназію. Правучылася, праўда, нядоўга, далася ў знакі цяжкая хвороба. Толькі крылы не склала. Папрацавала на вёсцы настаўніцай і зноў вярнулася ў сцены, якія сталі роднымі. А таму і сталі роднымі, што мела ў гімназіі нямаля аднадумцаў. Як і на пецябуржскіх курсах. А яшчэ жыла ў душы прага да прыгожага пісьменства, таму і ўзялася за пяро, каб набалеае выказаць у паэтычных радках. У альманахах “Калядная пісанка” і “Велікодная пісанка”, якія выходзілі ў Пецябургу, з’явіліся яе вершы “Мужыцкая доля”, “Мужык не змяніўся”, “Нямаш, але будзе”, “Музыкант беларускі”. Іншыя творы ў перыядычны друк не прапаноўваліся, але пісаліся прыкладна ў гэты час.

Тым самым выступіла ў друку раней Янкі Купалы і Якуба Коласа. Увайшла ў літаратуру яшчэ не Цёткай, а як Гаўрыла з Полацка. Карысталася пазней і псеўданімамі Мацей Крапіўка, Тымчасовы... Але ў літаратуры засталася Цёткай. У памяці народнай — таксама. Як свайго роду сувязная паміж Францішкам Багушэвічам і ўжо названымі Купалам і Коласам. Аднак можна праводзіць паралель і іншага кіталту, кідаючы позірк у самую сіваю беларускую даўніну. І тады смела можна скажаць, што Цётка спадкаемца Еўфрасініі Полацкай, а ўжо за ёю, Цёткай, ідуць іншыя слаўныя жанчыны-беларускі, у шэрагу якіх і Ларыса Геніюш. І ўсе яны выказаныя духу народнага. Усе пакутніцы духу і адначасова волаты яго.

Псеўданім Гаўрыла з Полацка выбрала невыпадкова. Як бы “прымервалася” да Багушэвіча, жадаючы стаць яго прадаўжальніцай у роднай літаратуры. Пра гэта і засведчыла ў прадмове да сваёй кнігі паэзіі “Скрыпка беларуская” (была яшчэ і “Хрэст на свабоду”, якая таксама выйшла недзе ў канцы 1905 — пачатку 1906 года): “Доўга я гадаў і думаю, як сябе зваць, ці то палякам, ці то літоўцам, бо слова тутэйшы мне нексць не смакавала. І так колькі гадоў я хістаўся то на ту, то на другую сторону, аж покі не папала ў мае рукі “Дудка” Мацей Бурачка; яна то мне сказала, што хто гаворыць па-тутэйшаму, па-мужыцку, значыцца, ён гаворыць па-беларуску, а хто гаворыць па-беларуску, той беларус. Прачытаўшы тую “Дудку”, я сказаў: “Дзякуй табе, Мацей Бурачок! Чэсць і слава тваему слову! А ты, “Дудка”, грай і мне голас дай”. З таго дня пачаў і я майстраваць інструмант. Выйшла з-пад рук “Скрыпка”. Цяпер кручу “Струны”. А ты, Мацей Бурачок, ідзі, ідзі ўздоўж і папярок нашага беднага краю, братоў родных вітай, да курных хат заглядай, мо знойдзеш там артыста, каторы збярэ ўсе нашы беларускія інструменты і наладзіць гранне як мае быць”.

Аднак, становячыся прадаўжальніцай Мацей Бурачка, уваходзячы ў літаратуру Гаўрылам з Полацка, ужо тады, на пачатку сваёй творчай дарогі, дбала аб тым, што знойдуцца і іншыя таленты, якія маліліца за абавязак свой і за гонар для сябе абуджаць народ, выказваць яго думкі. Калі гаварыла пра “артыста, каторы збярэ ўсе нашы беларускія інструменты”, пра артыста, які “наладзіць гранне, як мае быць”, канечне ж, мела на ўвазе і пісьменнікаў, найпершых паэтаў, а не толькі артыстаў, музыкантаў. І ў гэтым сваім памкненні далёка наперад глядзела, усведамляючы тую вялікую ролю, што належыць літаратуры ў справе нацыянальнага адраджэння і абуджэння.

Гэтым клопатам напоўнены і верш “Восень”. Нярадасныя малюнк прыроды ў ім — толькі фон, на якім раскрываецца жыццё народнае. Жыццё праз успрыманне Гаўрылы з Полацка:

*Чуць не згрыз сабе я пальцаў,
Прыраўняўшы, паглядзеўшы
Наша жыцце. Упаў, замлеўшы,
Прыжмуў вочы; бачу твары
Усе знакомы: пры алтары,
На хрысцінах, на вяселлі,
То на ігрышчы, то ў касцелі,
То пры працы, то пры песні
Тут і слэзы, тут балесці,
Тут магілы, тут і труны,
Тут грашніцы, тут цалуны...
Нейка некла, нейка каша
А дзе ж шчасце, братцы, наша?*

Задавала сабе гэтае пытанне, але і іншым. І не толькі беларусам. Бачыла сябе і народ свой у дружнай грамадзе поруч з рускімі, украінцамі... Поруч з усімі, хто знаходзіўся ў няволі. Таму і нарадзіўся верш “Суседзям у няволі”:

*Ад сваіх хат, ад сваіх ніў,
Ад усіх братоў, хто толькі жыве,
Нясю слязу, нясю я стогн,
Нясю нагаек царскіх зван.
У нас там ноч, у нас там стук,
Мы ацямнелі з страшных мук,
З нас пот ліецца, сохнуць грудзі.
Нас катуюць! Чуцьце, людзі!
Чуцьце, чуцьце, руку дайце!
Мы вам родны. Праўду знайце:
Ці у долі, ці ў няволі —
З вамі станем ў адным полі,*

Помнік Цётцы у г.п. Астрына Шчучынскага р-на

*Рука ў руку з нашым братам
За свабоду перад катом.*

Дарчы, менавіта гэты верш і стаў прычынай забароны ў Расіі кнігі “Скрыпка беларуская”. Як, між іншым, і зборніка І. Свянціцкага “Відроджэння білоруськаго пісьменства”, у якім ён быў апублікаваны цалкам. Але ж былі і іншыя вершы — куды больш бунтарныя, што ў дні Усерасійскай кастрычніцкай палітычнай стачкі 1905 года ў Вільні і іншых гарадах Беларусі (тады, зразумела, Паўночна-Заходняга краю) распаўсюджваліся ў выглядзе пракламацый, агітак ананімна — “Мора”, “Хрэст на свабоду”, “Пад штандарам”.

“Мора” невыпадкова мае падзагаловак “Рэвалюцыя народная”. Гэта па сутнасці тая ж “Песня буравесніка”, толькі ў яе беларускім варыянце. І яшчэ невядома, у каторым з твораў больш моцны рэвалюцыйны пафас:

*Такі бой вякамі ждзца,
Такі бой гігантаў дасць,
У такім баю толькі грэцца,
У такім баю толькі паць.*

Тады пераважная большасць тых, хто гатовы быў аддаць сваё жыццё за светлы і дэдалы свабоды, роўнасці, братэрства і не здагадаліся, што радкі гэтыя напісаны кволай жанчынай, якой Бог не даў здароўя. Праўда, даў іншае: моцную волю, вялікі талент. А яшчэ прыгажосць. Як унутраную, так і знешнюю. І яна, не зважаючы на здароўе, працавала так шмат і гэтак апантана, нібыта дадзена наперад ёй яшчэ не адзін дзесятак гадоў. Пісала не толькі вершы, а і апавяданні, артыкулы. Займалася рэдактарска-выдавецкай дзейнасцю. Дзякуючы яе рупнасці ў 1914 годзе выйшла шэсць нумароў перага на Беларусі літаратурнага і навукова-папулярнага ілюстраванага часопіса для дзяцей і юнацтва “Лучынка”. І

Наша Цётка

Жыву я ў Гародні, працую ўжо каля трыццаці гадоў у вучэльні мастацтваў, якая, адзіная ў рэспубліцы, носіць імя Цёткі. Кожны дзень, ідучы на працу, страчаю вачыма шылду, на якой залатымі літарамі выбіта імя паэтки.

І вось аднойчы прыйшла думка — пацікавіцца ў сваіх выхаванцаў, хто такая гэтая Цётка з шылды вучылішча. Адказы пачула самыя розныя: пісьменніца, артыстка, палітычны дзеяч, геранія Вялікай Айчыннай вайны, заслужаны культасветработнік і г. д. Крыўдна стала, сорамна. Хацелася адразу нешта рабіць, каб заплоўніць гэты прагал у ведах навучэнцаў. Перш-наперш сабрала ў бібліятэцы ўсю літаратуру, якая мелася там па Цётцы. Па некалькі разоў перачытвала творы Цёткі, яе біяграфію, літаратурную крытыку. У выніку я “захварэла” Цёткай і нават напісала пра яе паэму.

Але не пра гэта я хачу распавесці, а пра тое, як страчае наша вучэльня 125-ю гадавіну з дня нараджэння нашай знакамітай вялікай.

Яшчэ ў красавіку загадам дырэктара быў створаны арганізацыйны камітэт, у склад якога ўвайшла самая творчыя і таленавітыя выкладчыкі розных спецыяльнасцяў: рэжысёры, харэографы, мастакі, харавікі, літаратары,

сцэнарысты. Распрацаваны сцэнарый тэматычнага канцэрта, рэжысёрам якога абрана Ларыса Пархамчук. Абвешчаны агульнавучылішчны конкурс творчых работ сярод навучэнцаў і выкладчыкаў. Работы могуць уяўляць сабой літаратурны твор (сачыненне, эсэ, верш, апавяданне) ці музычны, літаратурна-музычны кампазіцыю, паэтычны спектакль, твор жывапісу і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, забаўляльную праграму, віктарыну. Першыя спробы пра ўжо паступілі ў арганізацыйны камітэт. Гэта вершы Д. Кур’яновіча і Н. Халімон, літаратурны спектакль М. Урбановіч, песні на вершы Цёткі Г. Кебча.

У рамках падрыхтоўкі да святкавання юбілейнай даты 6 чэрвеня ў вучылішчы адбыўся конкурс чыгальнікаў, удзел у якім узялі навучэнцы, у асноўным аддзялення рэжысуры народных абрадаў і святаў. Галоўным завадатарам і арганізатарам такіх конкурсаў, у тым ліку ўжо каторы год з’яўляецца выкладчыца культуры мовы, неаб’якава да роднага слова і нацыянальнай спадчыны, ініцыятыўны і працавіты чалавек — Ганна Марушка, аўтарка шматлікіх літаратурных кампазіцый.

Плануецца пленэр навучэнцаў аддзялення

дызайну, на радзіме паэтки — у вёсцы Пешчына Лідскага раёна і ў вёсцы Стары Двор Шчучынскага раёна, дзе яна пахавана. Два тыдні навучэнцы будуць пісаць эцюды, рабіць замалёўкі з натурy ў тых малюнічых мясцінах роднага краю, пра якія пяснярка гаварыла заўсёды з вялікай любасцю і замілаванасцю.

У маі ў вучэльні адбыліся краязнаўчыя чытанні, удзел у якіх узялі не толькі навучэнцы, але і выкладчыкі. З упэўненасцю магу сказаць, што нааганні выкладчыкаў, якія падрыхтавалі чытанні — а гэта старшыня цыклавой камісіі сацыяльна-гуманітарных дысцыплін І. Шалкевіч і выкладчык краязнаўства і музеязнаўства С. Гаўрылік, — былі не марныя. Па вачах і на выказванні прысутных было зразумела, што і тут мы на правільным шляху. Бо мы перакананы ў тым, што ведаць гісторыю, арыентавацца ў стагоддзях і постацях, каб нашанаваць імяны і подзвігі продкаў, багаціць душу мастацкім словам, якое можа данесці ў сённяшні дзень подых вятроў, кліч ваюроў і барацьбітоў за народнае шчасце — вялікі доўг наш перад Бацькаўшчынай...

Беларускай пяснярцы не давалося доўга службы роднаму краю: яе жыццёвая дарога абарвалася вельмі рана. Усю сваю энергію і здольнасць аддала яна барацьбе за народнае шчасце, ускладаючы вялікую надзею на мо-

ВІШУЕМ!

Слова ўдзячнасці і пашаны

ДА 85-годдзя Уладзіміра ЮРЭВІЧА

яна ж, Цётка, стала аўтарам "Першага чытання для дзетак беларусаў", кнігі "Гасцінец для малых дзяцей". Была і праца міласэрнай сястрой. Ды і шмат задумаў.

Пра частку з іх можна даведацца з яе ліста, дасланага ў 1914 годзе (дата не ўказана) Браніславу Тарашкевічу. Падказвала:

"Студэнтам-жэўжыкам дай тэмы:
"Пінскія балоты і іх асушка".
"Гісторыя балот".
"Пяскі Гродзенскай губерні і занос пяскамі штораз большых абшараў".
"Змаганне лясных гатункаў дрэў".
Называла і іншыя тэмы:
"Зацьменне сонца".
"Слонца, месяц".
"Эміграцыя ў Амерыку".
"Нацыяналізацыя зямлі".

Шмат пра што і сама пісала: "Наша народная песня", "Пэралётныя птушкі", "Збірайце матэрыялы аб батлейцы!", "Газа". І назменна заклікала зберагаць і прапагандаваць усё беларускае. Прывітанне вялікага спадзявання ўскладала на моладзь. Характэрны ў гэтым сэнсе артыкул "Шануйце роднае слова!"

"На вас — моладзі — ляжыць вяліка павіннасць: развіваць далей родную мову, узбагачаць свой народ знаннем і культурай. Вы здабываеце навуку для сябе, дык дзяліцеся ёю з тымі, хто для вас цяжкай працай здабывае кусок хлеба. Толькі не кідайце роднай мовы: бо запраўды для свайго народу тады вы ўмерлі!"

Як заповіт гучала:
"Мейце сілу і адвагу дзяржацца роднага слова. Мейце смеласць усюды голасна казаць па-свойму. І, глядзячы на вас, асмеляцца і іншыя, зразумеюць, што шчырае сэрца беларускае б'ецца не толькі пад мужыцкай сярмягай, паверце ў ўласныя сілы свае і пойдучы цвёрдай ступой да лепшай будучыні, да ясных зор шчасця народнага".

Прамоўлена ў 1914 годзе ў трэцім нумары часопіса "Лучынка". Артыкул пададзены без подпісу, а гэта яшчэ адно пацвярджэнне, што яго трэба ўспрымаць праграмным. І для самой Цёткі, і для выдання, якому яна аддавала столькі сілы.

На жаль, жыць ёй заставалася нядоўга. У пачатку студзеня 1916 года, даведаўшыся, што бацька цяжка захварэў, паспяхалася з Вільні, дзе працавала медыцынскай сястрой, да яго. У жывых не застала, але з землякамі развітацца не спяшалася, бо пачалася эпідэмія тыфу. Ратавала старых, дзяцей. Ратавала будучыню. Сябе не ўратавала... Жыццё яе абарвалася ў ноч з 4 на 5 лютага 1916 года.

Яшчэ ў 1906 годзе пад уражаннем знаёмства ад кнігі Цёткі Янка Купала напісаў ёй верш-прысвячэнне: "Аўтарцы "Скрыпкі беларускай":

*Чутка йграеш, гулка йграеш
Ты на скрыпачы сваей,
К небу з думкай падымаеш,
Шчасця зычыш для людзей...*

Шчасця яна, як бачым, не дачкалася. Ды і для нас пытанне, зададзенае ёю на пачатку мінулага стагоддзя, шмат у чым застаецца яшчэ адкрытым. Толькі не павінна пакідаць тая ўпэўненасць, што жыла пастаянна ў яе сэрцы:

*Веру, братцы: людзьмі станем,
Хутка скончым мы свой сон;
На свет божы шырыць глянем,
Век напіша нам закон...*

Як вядома, адна з самых вызначальных якасцяў сапраўднай літаратуры, што яна заўсёды застаецца сучаснай. Перачытваючы Цётку, лішні раз пераконваешся, наколькі гэта справядліва.

Алесь МАРЦІНОВІЧ
Фота Ул. КРУКА.

ладзь. І сённяшняя наша моладзь спраўджвае надзеі таленавітай і мужнай пяснярыкі.

Людміла КЕБІЧ,
намеснік дырэктара па выхаваўчай
рабоче Гродзенскай вучэльні
мастацтваў

Кветкі на магільні Цёткі ад Янкі Брыля (у дзень стагоддзя), 1976 г.

У "бліц-інтэрв'ю" з Уладзімірам Міхайлавічам Юрэвічам я заўважыла, што найбольш выразна, фотагенічна яго асоба бачыцца мне ў грамадскім ракурсе. Нічога дзіўнага, — адказаў ён. — Ледзь не з самага свайго пачатку ўсведамляць сябе я стаў "грамадскім" чалавекам, дыхаў гістарычным паветрам, з маленства далучаны да жыцця на крутых яго паваротах.

Насуперак спробам найноўшых нігілістаў ачарніць паслярэвалюцыйнае мінулае, У. Юрэвіч, цвяроза ацэньваючы яго набыткі і выдаткі, вызначае непаўторную ментальнасць свайго пакалення: прырытэт духоўных каштоўнасцей, творчы энтузіязм, сацыяльную актыўнасць, рамантычную акрыленасць мары, часам, бясспрэчна, занадта аддаленай ад грэшнай зямлі. Сучасны прагматызм можа, вядома, пакліць і нават кінуць камень таксама ў непрактычнага, непрадбачлівага летуценніка Ікара...

Уладзімір Міхайлавіч вылучае яшчэ, бадай, галоўны, спрадвечны фактар станаўлення чалавека — мікрасвет сям'і. Яму надзвычай пашанцавала. Дзед яго, Турчановіч Мікалай Фёдаравіч, загадчык народнага вучылішча, падпісаў пасведчанне аб пачатковай адукацыі Янку Купалу. Бацькі: Міхал Нікіфаравіч і Тацяна Мікалаеўна — вясковыя настаўнікі, вучылі дзяцей і працавалі на гаспадарцы. Выпускнік Ашмянскай настаўніцкай семінарыі Міхал Юрэвіч аднолькава спрытна трымаў у руках і пявучую скрыпку, і розныя працоўныя прылады, як і "семінарысты" Якуб Колас, Міхась Лынькоў, Янка Маўр. Дарадчык, паматгалосыя, чалавек шчодрога сэрца, ён заслужыў глыбокую павагу сялян. Былы яго вучань, ветэран беларускай літаратуры Ігнат Дуброўскі згадвае прыход настаўніка ў іхнюю хату пасля расстрэлу белалаякамі бацькі, вясковага актывіста: "Супакойцеся, дзеці, — сказаў ён. — Людзі вас не пакінуць. Будзеце жыць..."

Не памятаю ніводнага аповеду Уладзіміра Міхайлавіча без прысутнасці ў ім вобраза бацькі. Вось яны ўдвух на бурлівым вясковым сходзе, дзе гучаць нязвыклія словы "калектывізацыя", "калгас", "трактар"... Вось ён, піянер, запальвае лампы, рыхтуе памяшканне, пісьмовыя прылады для заняткаў па "лікбезу". Разам з маці вучыць парэпаня, непаслухмяныя пальцы дзядзькоў і цёткаў трымаць аловак. Ён адчувае прагу пазнання і адчувае неадольную стомленасць людзей, якія засынаюць за сталом.

Карціны дзяцінства стануць пазней для крытыка і літаратуразнаўцы У. Юрэвіча дакладнай мерай жыццёвай і мастацкай праўды пры даследаванні творчасці вядомых беларускіх празаікаў: В. Быкава, І. Шамякіна (асабліва, паводле яго слоў, "Палескай хронікі" І. Мележа), паэтаў (У. Дубоўкі, В. Віткі і інш.). У кнігах "Слова і вобраз" (1961), "Шматгалоссе жыцця" (1965), "Погляд" (1974), "Абрысы" (1976), шматлікіх артыкулах ён прасочвае складаны шлях мастацкай трансфармацыі слова ў вобраз, паказвае дасканаласць твора як вынік гарманічнага суладдзя зместу і формы.

Яркай старонкай творчай дзейнасці У. Юрэвіча з'яўляюцца кнігі для дзяцей ("Тараскавы турботы", "Дзе начуе сонца?", "Дожджык на колах"), дзе адбываецца нязмушанае далучэнне малога чалавека да прыгажосці навакольнага свету, выхаванне "пачуццяў добрых" (А. Пушкін) і праз іх — усведамленне паняццяў "Родная зямля", "Бацькаўшчына". У. Юрэвіч — аўтар нарысаў-партрэтаў "Янка Купала. Нарыс жыцця і творчасці", "Янка Купала — наш сучаснік". У яго літаратурным запісе выйшла аповесць Героя Савецкага Саюза М. Новікава "Пяць шагоў жыцця".

Выбар прафесіі У. Юрэвіч рабіў свядома: як і старэйшы брат Алесь, закончыў педтэхнікум, стаў настаўнікам, пасля па закліку часу ("Тэхніка вырашае ўсё!") — Мінскі політэхнічны інстытут. Але суіснаваў у яго душы побач з фізікам лірык, які, урэшце, і перамог...

Службу Яго Вялікасці — роднаму Слову У. Юрэвіч пачаў вясенна-літэратурным дыктарам Беларускага радыё, вярнасьці якому захаваў назаўсёды. У гады Вялікай Айчыннай вайны працаваў на радыёстанцыі "Савецкая Беларусь" (Масква), удзельнічаў у перадачы Звезда Савінфармбюро, заслужыў вядомасць як "беларускі Левітан". Працуючы на розных адказных пасадах у рэспубліканскім і цэнтральным перыядычным друку, СП Беларусі, на Беларускам радыё і тэлебачанні, — ён быў заўсёды работнікам пярэдняга краю жыцця і літаратуры, нязменным у сваёй іпастасі Публіцыста.

Маё знаёмства з Уладзімірам Міхайлавічам і адбылося ў СП Беларусі, на пасяджэнні секцыі публіцыстыкі і нарыса, якой ён кіраваў у 1974—85 гадах. Бачу яго звычайна ў пары з Іванам Чыгрынавым — спачатку загадчыкам аддзела публіцыстыкі часопіса "Полымя", пасля сакратаром СП, куратарам секцыі. Веў пасяджэнні Юрэвіч, задумлены Чыгрынаў пазіраў праз шкельцы акулараў кудысьці ўдалеч і быццам не вельмі ўважліва слухаў, але ў заключным слове, абагульненнях, ацэнках дасведчана, аргументавана ставіў усё на сваё месца. Таленавітыя арганізатары і прапагандысты публіцыстыкі, яны зрабілі шмат для таго, каб баявы жанр-разведчык заняў годнае, належнае яму месца ў літаратуры. Дзякуючы іх намаганням, ініцыятыве была падрыхтавана і выдадзена першая анталогія беларускай публіцыстыкі "Беларускі савецкі нарыс" у двух тамах (1977) — скарбонка мастацка-дакументальнага летапісу ад пачатку ХХ стагоддзя.

Шматгалосыя, дыскусійныя пасяджэнні секцыі публіцыстыкі былі сапраўднымі творчымі семінарамі, карыснымі і для пачаткоўцаў, і для сталых майстроў пяра. У "авальную" (назва па форме вялікага стала) залу ахвотна прыходзілі празаікі і паэты. Неаднойчы секцыя выступала на абарону вострапраблемных сумленных публікацый у сувязі з іх ігнараваннем, уціскам з боку розных ведамасных устаноў (праблемы "неперспектыўных" вёсак, экалогіі ў нарысах І. Дуброўскага, А. Казловіча, В. Якавенкі, В. Мысліўца і інш.). У напале эмоцый, страсцей, супрацьстаянні пазіцый і амбіцый выяўлялася сапраўдная інтэлігентнасць, прафесійная этыка, прыклад кіраўніка, стрыманага, добрабачлівага, але і прынцыповага, патрабавальнага. Шырока дасведчаны, вопытны тэарэтык і практык, У. Юрэвіч быў непрымырым на несумленнасці, безадказнасці, амаральнасці ў творчасці і асабістых дачыненнях людзей. Ён гаварыў аб разбуральнай сіле бескантрольнага слова, калі яго свабода, галоснасць усведамляюцца як усёдазволенасць. Ён заклікаў да адказнага выкарыстання яго стваральнага, духоўнага патэнцыялу.

Многія публіцысты з удзячнасцю згадваюць "школу" Юрэвіча і Чыгрынава, сродкі і цяперашні кіраўнік секцыі публіцыстыкі

У. Юрэвіч, Н. Гілевіч, Д. Міцкевіч (сын Я. Коласа), 1985 г.

Творчы вечар У. Юрэвіча вядзе У. Ліпскі, 1986 г.

Уладзімір Глушакоў. Сам Уладзімір Міхайлавіч ацэньвае сваю працу лаканічна, але, безумоўна, трапна: "Працаваў, як трэба было". Шматграннасць і значнасць гэтай працы ўваблена ў прысвоеным яму ганаровым званні "Заслужаны работнік культуры Беларусі".

Знаўца, ахоўнік і папулярызатар роднай мовы, У. Юрэвіч і сёння ў якасці няштатнага супрацоўніка вядзе асветніцкую работу, кіруе на Беларускам радыё клубам "Жывое слова" для старшакласнікаў, выступае ў перыядычным друку, з'яўляецца зноў жа няштатным усеагульным літкансультантам.

Вялікую заклапочанасць Уладзіміра Міхайлавіча выклікае маральнае дэградацыя сучаснага грамадства, рэзкая небяспека духоўнага Чарнобыля для нашага генафонду, будучыні Беларусі. Як не пагадзіцца з ім, што настаў час аздарулення СМІ — магутага сродку фарміравання свядомасці сучасніка. Настала пара выгнання з іх храма "козліц" заходняй "масавай культуры", якая ўкараняе чужародныя стэрэатыпы мыслення і паводзін — культ гвалту, эгацызм, разбэшчанасць асобы, прымітыўны густ. Відавочная мэта гэ-

тага ўжо незауважанага стратэгічнага плана — пазбавіць чалавека гістарычнай памяці, адарваць ад роднай глебы, спрадвечных нацыянальных традыцый — зрабіць з яго манкурта. Трэба, урэшце, усвядоміць небяспеку духоўнага абязбройвання і пачаць неадкладна абарону самой нашай існасці, прытым — на вышэйшым урадавым узроўні.

Пачуўшы пра мой намер сказаць аб ім юбілейнае слова, Уладзімір Міхайлавіч нават з нейкай бояззю сказаў: "Толькі не зрабіце з мяне чыноўніка!". Перасцярога дарэмная: калі і было б такое жаданне, нічога з гэтага не атрымалася б. Не той матэрыял, не тая фактура... А ў сваім шчырым віншаванні скажу так: "Глыбокапаважаны Уладзімір Міхайлавіч! Жадаю Вам добрага здароўя. Няхай атуляюць Вас заўсёды Свято, Цеплыня, Вера і Надзейнасць жыцця, каб і надалей Вы зручна адчувалі сябе ў сваёй нязменнай форме Грамадскага Чалавека. Каб былі самім Сабой! Большага, відаць, і не трэба. А як мяркуеце Вы?"

Антаніна ЛЫСЕНКА
Фота Ул. КРУКА

“Міг выратавання”

Рычард Бялячыц родам з вёскі Стаўбуры, што на Астравеччыне, а жыве і працуе на Шчучыншчыне. Першая яго кніга “Сакавіцкае крыло” увайшла ў калектыўны зборнік “Лагодны промень раніцы”, які пабачыў свет у выдавецтве “Мастацкая літаратура” ў 1988 годзе. У 1995 годзе з’явілася “Прасветлінка” — стала чарговым выпускам “Бібліятэкі часопіса “Маладосць”. І вось — “Міг выратавання”, што надрукавана Гродзенскім абласным грамадскім аб’яднаннем “Ратуша” пры

падтрымцы фонду “Альянс Каўнтэрпарт”, Камісіі па Дэмакратыі Амбасады ЗША на Беларусі і Нацыянальнага Фонду на карысць дэмакратыі (ЗША).

Назву зборніку даў аднайменны верш, што стаіць у кнізе трэцім. Не лішне прывесці яго цалкам, бо ён дае мажлівасць адчуць, як душа лірычнага героя паэта змарнавалася па дабрны і шчырасці, як прагне яна ачышчэння ад другу паўсядзённасці, знаходзячы заспакаенне і пастаянства ў тым вечным, што спадарожнічала чалавеку заўсёды:

Дзень канчаецца.
І лес паволі сцігне.
Стынуць і баляць чыесці слёзы.
З сонечнага боку на вяршынях
Развіталына успыхнулі барозы.

Не, не тое...
Над зямлёю гэта —
Спеўны міг выратавання лося.
Гэта усё, што спраўдзілася летам,
Што ў мяне ад шчасця засталася.

І не толькі засталася,
але і стала часцінкай таго святога,
што, незалежна ад эпохі,
не страчвае сваёй
першароднай чысціні.

Дарэчы, адзін з вершаў Р. Бялячыца так і называецца — “Святое”:

Мне бачыцца адсюль не ўпершыню:
У цемь пачы
Без трылогі і дакору
Пасадзіць маці
Светлы куст агню
І пацеры за нас усіх згаворыць.

Святое — на зямлі маленства.
Святое ў памяці аб найшчаслівейшых
у жыцці днях, што былі звязаны з ім.
Згадкі аб гэтым незабыўным
нараджаюць працулы радкі,
што як бы прамаўляюцца самой
душой. Як у гэтым
безыменным вершы:

І мне здаецца, што я дома,
І нават рэчку перабег
Імклівым рэхам крыгалома
Дзіцячы смех,
Сабачы брэх.

Вобраз атрымаўся пераканаўчым і
праўдзівым дзякуючы менавіта
гэтаму спалучэнню: “дзіцячы смех” —
“сабачы брэх”, што само
па сабе пераносіць у вясковое
маленства з яго бестурботнасцю
і непаўторнасцю.

Р. Бялячыц не абыходзіць увагай і
стасункаў чалавека з тым асяродкам, у
якім ён знаходзіцца пастаянна. Яго
лірычны герой, як быў дзіцем вёскі, так
і застаўся ім, таму і прызнаецца:
“душуся ў страці вуліц” — вуліц
горада. І, наадварот, вёска для яго —
нязменная ачышчэнне, у чым
пераконвае верш “Вячэрняе”:

Сцяжыны дум маіх суцішаных
Пралягуць светла паміж зор.
Апошнім словам
Асвятлі на міг
Ты, пакідаючы мой двор.

Бяссонніца як палюбоўніца,
Па хвалях навядзе на млявы плёс.
Радкі пляшчотыя напоўняцца,
Сыходзячы пад вокладку нябёс.

У гэтай зямной напоўненасці і
прывабнасці як новай кнігі
Р. Бялячыца, так і ўсёй
яго паэзіі.

Міхась ГЕНЬКА

ПІАЭЗІЯ

Ніна
МАЕЎСКАЯ

“Я не так
гэты дзень
пражыла...”

Бабка за дзедку,
дзедка за рэпку...

Не казкай тлумлю галаву.

Бабка за дзедку,
дзедка за рэпку —

Так вось цяпер я жыву.

Жыву-пажываю,

А што нажываю

Я на сваю галаву?

Клічу ўнучку,

Жучку і кошку.

Мчацца вясёла наўскач.

“Кожны, як можа,
кожны патрошку...”

А рэпка ні з месца,
хоць плач.

Проста на дзіва

Рэпка ўрадзіла,

Нібы вялізны гарлач.

Костачку — Жучцы,

Цукерачку ўнучцы:

“Возьмемся, дзеткі, дружней!”

Рыжая кошка

Ступае дарожкай:

“Дайце што-небудзь і мне”,

Бабка за дзедку,
дзедка за рэпку,

Вось ужо й мышка бяжыць...

Толькі б наш дзедка трымаўся за рэпку,

Будзем мы з ім неяк жыць.

Калі будзе згода і ціхі ў нас час,

Няхай сабе рэпка трымаецца чэпка,

Нідзе ёй не дзецца ад нас.

Намокла вішня каля хаты,

Абвісла лісце.

А дождж халодны і зацяты,

У сад не выйсці.

Чаго ж ты, птушачка, самотна

Сядзіш у голлі?

Глядзіш панура і гаротна.

Дай крылам волю!

Ляці, ляці ты ў цёплую краіну,

Дзе поўна сонца.

І я магла б, канечне, усё пакінуць,

Ляцець бясконца.

Ды толькі, ведаю, — не будзе

Нідзе спакою.

Мне сэрца холадам астудзіць

Жыццё чужое.

Павер, і я хачу у вырай —

Мне усё няміла.

Ды у крутым жыццёвым віры

Аслаблі крылы.

А ты ляці, ляці адгэтуль,

Не запяняйся.

А возьмеш там на крылы лета,

Хутчэй — вяртайся.

Беларусь — мая белая вішня!

Як пасуе табе веснавы гэты ўбор.

Ты сягоння нявестаю выйшла —

Еўрапейскі ляжыць прад табою

прастор.

І народ твой — цяплівы і мужны.

Ды сумненні й развагі яго ты

паймі:

Ну навошта ёй гэта замужжа?

Як там будзе ў вялікай, нязладнай

сямі?

І прыціхлі лясы твае й рэкі.

І туманы наўкруг разлілі сырадой.

Беларусь, заставайся навекі

Незалежнаю і маладой!

Звальваем усё на век:
Маўляю, такі ён жорсткі і шалёны.
Як сябе тут пачувае чалавек?
Дзе яго статуты і законы?

Не, тут вінен не адное час,
Што мы ў ілжы сядзім, як у балоце.
Штосьці, мусіць, у саміх, у нас —
І гнюсім мы, і хлусім па сваёй ахвоце.

Пошасці не можам сказаць: “Не!”
Руку даем не тым мы у прывеце.
Думаем, што гэты век міне,
І само сабою штосьці зменіцца ў свеце.

Час бяжыць, як сотні год назад,
Сінее неба сонца дзень залоціць,
Дык ад чаго маркотны твой пагляд?
Хто музыку заказвае — той плоціць...

Я не так гэты дзень
пражыла.

Што са мною?

Не ведаю, не разумею.

Я чужой — не сабою была,

Я не так гэты дзень

пражыла.

Сэрца холад мне сцяў,

Ці любіць яно больш не

умее?

Я не так гэты дзень
пражыла.

Не сказала нікому

я добрага слова.

Божа мой, да цябе

я прыйшла,

Бо не так гэты дзень

пражыла.

Ты вярні мне яго.

І пражыць дай нанова.

Дагукалася я да народа свайго,
дагукалася.

Рэхам слова маё ў рэшце рэшт
адазвалася.

Чыста, хораша і без прынукі
Вершы чытаюць мае

камунараў унукі.

Там, дзе пошум бароў,

дзе гамоняць гаі,

Словы чутны мае

там, на роднай зямлі.

Новы, моцны і малады

адазваўся народ.

Дзякуй, Божа табе,

наш жывы радавод!

У Прыарэсці, на мілай палескай

зямлі,

Дзе Купалавы сцэжкі — не зараслі.

І ад радасці я не хаваю

тут слёз:

Мой народ тут — жывы!

О шчаслівы мой лёс!

Летні вечар...
Фота Ул. КАГУЦЕНКІ

ПРОЗА

Памяці маці
Надзеі Іосіфаўны

Ішоў трэці год вайны. Цёплы
для канца сакавіка дзень скончыў-
ся, перайшоў у задумлівы надвечорак.
Надзея Мадалінская з даёнкаю ў руцэ
прыпынілася ля хлява. Побач, на дры-
вотні, гуляў з трэскамі яе васьмігадовы
сынчок Петрык. Надзея не спяшалася
даць, чакала — кароўка яшчэ са смакам
хрумстала дробна пасечаная буракі.
Жанчына ведала, што пасля, як паласу-
ешча смакошцем, яна аддасць малачко
да кропелькі. Звонкая ішыня апусці-
лася на голае поле вакол хутара. Яно
пасля маразоў і сцюж, глыбокага снегу
ажывала, вольна дыхала. Пунсовае сон-
ца крывавіла слупы дымоў з комінаў
над хатамі нябачных з хутара — хава-
ліся за пагоркам — Валавічаў. Там меш-
кавала нямецкая вайсковая часць, ад-
ведзеная з далекаватага адсюль фронту.
Хутар Мадалінскіх туліўся ля альховага
гаю ў нізіны, за паўварсты ад грун-
тоўкі, што злучала Валавічы і Вазачы.
Надзеін гаспадар пасля палудня з на-
жоўкаю і сякеркаю пакіраваў у гай па
сушняк — распальваць сыраватыя сас-
новыя дровы, прывезеныя з няблізкага,
неспакойнага цяпер старога лесу. З трэс-
камі ад сасновых пурбачкоў і гуляў сын.
Убачыўшы, што маці стаіць з даёнкаю і
не ідзе да каровы, ён не спыняючы свай-
го занятку, запытаў:
— Мамачка, чаму не ідзеш даць?
— Ой, сыначку, вельмі ж хораша на
двары, — гаспадыня ласкава паглядзела
на Петрыка, а сама сабе падумала:
“Літасцівы Божа, пашлі нам з цяплом
нарэшце і мірны дзень...”
Раптам з недалёкага пагорка, дзе была
сяліба суседа Сяргея Баравіка, пачуўся
крык. Крычала Сяргеева Насія:
— Каб вас халера ўзяла! Куды вы яго
нанач? Паездзеце-пакатаецеся, а пасля
кінце Бог ведае дзе!
У адказ чулася нямецкая гаворка,
смех.
“Пэўна, франтавікі Сяргеевага каня
забіраюць”, — спацуючы суседзям,
падумала Надзея і цяжка ўздыхнула.
Неўзабаве сапраўды з Баравіковага
двара на дарогу выехалі калёсы з двума
немцамі і загрузталі ў бок Вазачоў.
Петрык выбег з дрывотні і глядзеў на
дарогу. Насупраць Мадалінскіх немцы
на хвіліну запынілі каня, а потым, ный-
начай, аб нечым параіўшыся, скіравалі
напрамкі, па вострымі ворыве, да іх.
Надзея насцярожана сачыла за на-
бліжэннем чужынцаў.
Калёсы спыніліся ля гумна, адзін з
седакоў саскочыў на зямлю, падышоў
да Надзеі.
— Во іст хазяйн?
— Няма дома, — са страхам вымавіла
жанчына.
— Некрашо, некрашо, — немец па-
матляў галавою, усміхнуўся малому
Петрыку.
— А што трэба? — са страхам глянула
на чужака Надзея.
— Мутэр не валнавайся, — усмешка
зноў кранула немцаў твар. — Нам нуж-
на гэты конь зой фрау вазврашчайт.
— Дык як узялі, то і вернеце, — у
Надзеі трохі адлягло ад сэрца, і яна толькі
цяпер убачыла, што ў немца худы, змор-
раны, са спагаллівымі, зусім добрымі
вачыма твар.
— Вір фарэн за кортопля, потом выг-
ружайт, а вазврашчайт конь — нет каму.
Можэт, он нам помагайт? — немец па-
казаў на Петрыка. Надзея не паспела
сказаць, што ён малы, што памочнік з
яго ніякі, як Петрык, раней за матку
зразумеўшы немца, падахвоціўся:
— Я адганю каня, я ўмею...
Даёнка выпала з рук жанчыны, а сама
яна, збялелая, у распачы ці не нема
пярэчыла сыну, разумеючы, што не
адгаворыць, бо яму найвялікшая радасць
— пакіраваць канём.
— Зэр гут кляйнэ, — немец тут жа
падхапіў Петрыка на рукі і пасадзіў на
месца фурмана. Хлопец ухаліў лейцы,
радасна усміхнуўся маці і пагнаў каня
ледзь не галопама на грунтоўку. Надзея
разгублена глядзела ўслед і не магла
ўцяміць, як усё адбылося. Пайшла ўрэш-
це даць карову, але ад хвалявання часта
цыркала малаком міма даёнкі.
Прападзіўшы сырадой, зноў выйш-
ла на двор, паўзіралася на дарогу: Пет-
рыка не было відаць. Сонца села за
Вазачы, а яна не ішла ў хату, глядзела
туды, дзе была вёска, куды паехаў Пет-
рык з немцамі, услахоўвалася, ці не
заяскочуць там калёсы, не прагруко-
чуць па мастку цераз канаву, што ідзе
міма іхняга хутара да сенажаціў, за якімі
— стары, без канца і краю, лес. Але там
было маркотліва глуха і маўкліва.
Павольна апускаўся, гусцеў змрок.
“І бацька той як прырос там — не

йдзе дамоў", — Надзея не магла дараваць сабе, што сілком не загнала сына ў хату. Вінаваціла і бацьку. Гэта ж ён прывучыў малага адводзіць суседзям каня, калі бралі яго ў Сяргея пасадзіць бульбу ці прывезці што з поля. "Каб не прынадзіў сына, не сеў бы ён у воз да чужынцаў!" Балючыя трывожныя думкі прыбегалі ў галаву.

Нарэшце ад гаю пачуліся мужавы крокі, і Надзея заспяшалася яму насустрач. Мадалінскі, выслушаўшы жонку, устрывожыўся не менш за яе, скінуў з пляча вязанку сушняку:

— Пабягу ў Вазачы і забяру Петрыка. Але не паспеў зрабіць і кроку, як жонка спыніла яго:

— Чакай! Чуеш, па-над канаваю нехта адтуль, здаецца, бяжыць. Мо ён?

Удваіх узірліся ў змрок, пакуль не ўбачылі ледзь прыкметную постаць, але пазнаць, хто набліжаецца, не маглі.

Урэшце ад алышэўніка, што густа

завіхалася ля печы, Петрык яшчэ не прагнуўся, а гаспадар скуп сена са стога ля пуні — збіраўся карміць жывёлу. Мімаходзь зірнуў на сялібу Баравіка і ўбачыў, што да іх напярэці цераз поле шыбуе суседава Насця. "Чаго яна да нас зрання?" — занепакоена застыў з каслаўкай сена.

— Алезь, дзе твой Петрык? — перавяла дых суседка. — Мы раніцаю выйшлі з хаты бачым: конь пад павешчу. Глянулі панарад — а там кроў. Сэрца ў нас і зайшлося — учора бачыла, што ён з імі паехаў.

— Ну і што? — збянтэжыўся Алезь. — Паехаў, а потым уцёк ад іх, спіць яшчэ. А кроў? Пэўна, у каго з вазачоўцаў нейкую жыўнасць узялі, застрэлілі. Учора позна вечарам Надзея чула стрэлы.

— Пэўна, так, дык і дзякуй Богу, — Насця, супакоеная, рушыла дахаты.

Гаспадар даў есці скаціне, але не спяшаўся ў хату, затрымаўся ля хлява.

выйшлі. Алезь замкнуў хату і ключ паклаў у кішэню. Потым парасчыняў дзверы хлява і куратніка, каб жыўнасць магла выйсці на волю, крадком змахнуў з вачэй набеглую слязу і рушыў з двара. За ім пасунуліся ў мясячную ноч немцы і Надзея з сынам.

Сцішанае наваколле, асветленае высокім месяцам, адклікалася на іх кожны крок, і яны спяшаліся, каб хутчэй углыбіцца ў альховы гай і выйсці да старога лесу. Ісці было цяжка — луг яшчэ не прасох, пад нагамі хлюпала вада, але ж выбіраць дарогу не даводзілася — трэба было спяшацца.

Урэшце луг скончыўся, пад нагамі пасушэла — пачаўся прылесак. Блізіўся золак. Алезь прышыў хаду, азірнуўся — немцы адстаў ад яго на паўсотню крокаў, ішоў стомлена, адной рукою трымаючы за пасак свой карабін, а другою падтрымліваў Надзею, якая несла на руках Петрыка.

Мікола ДУБОЎСКИ

ДРАЙ УНД ДРАЙСІТ

АПАВЯДАННЕ

разросся паўз канаваў, адзліліся выразны сілуэт хлопчыка.

— Гэта ён! — радасна ўскрыкнула маці і кінулася да сына. За ёю пабег і бацька. Апынуўшыся ў абдымак маці, усхваляваны Петрык стаў расказваць:

— У Вазачах яны загадалі мне пільнаваць каня, а самі пайшлі па хатах збіраць бульбу. Я не злезіў з калёс, чакаў. А з аднаго двара высунулася бабуля і стала на мяне сварыцца: "За хурмана ў іх, нямецкі паслугач! Яны ў людзей апошняю бульбу выграбаюць..." Я спалохаўся, кінуў лейцы і праз агароды і поплаў пабег дамоў...

— Малайчына, сыначку, што ўцёк, — задаволеная маці палавала сына. — Бо й праўда: навошта, каб людзі нядобра гаварылі пра нас?

За вячэраю бацькі зноў хвалілі Петрыка і радаваліся, што ўсё так добра для іх скончылася. Задаволеныя, паклаліся спаць. Бацька і сын адразу заснулі, а маці не спала — не адпускала а, варушылася ў душы неакрэслена, незразумелая трывога. Не магла сплюшчыць вачэй. За тры гады вайны прывыклі да цемры, якая штовечар і штоноч панавала ў хаце, бо святло запальваць баяліся. Ды й не было таго святла, на лучыну, як даўней, перайшлі. Ляжала гаспадыня і чакала сну. Раптам у баку Вазачоў бабахнулі два стрэлы і зноў стала нейкі час ціха. Затым пачуўся ад дарогі ляскат калёс — нехта шалёна гнаў каня да Валавіч.

Гаспадыня спачатку не надта пераляжалася — стралылі часта ноччу франтавікі-адпачыванцы, варта на чыгуначным мосце, калі раптам з лесу па ёй пальнуць партызаны і дадуць драпака. Самыя страшныя былі стрэлы, якія амаль усю зіму трашчалі на досвітку ля старога кляштара. Чуві іх было жудасна — там забівалі ні ў чым невінаватых людзей, якіх хапалі жандары нібы за сувязь з партызанамі. Ціхімі ранкамі, надаралася, да хутара даляталі не толькі стрэлы, але крыкі і галашэнні людзей, якіх перад доўгім ровам-магілай распраналі, перш чым расстраляць. Той роў не засыпалі зямлёй, а крыху закідвалі вапнай — да чарговых ахвяр. Кляштар ля мястэчка стаў страшным месцам. У тыя дні, калі Мадалінскія чулі людскія энкі, у іх літаральна ўсё валілася з рук. Надзея плакала і прасіла мужа:

— Алезька, кіньма ўсё і паедзем да сястры ў Каржакава. Там спакойней — далёка ад чыгункі і шашы. А тут з мястэчка налятаюць гэтыя з бляхамі на грудзях і хапаюць няшчасных людцаў. Не адседзімся мы тут, дачакаемся бяды.

Муж выслушаў жонку, угінаў галаву, урэшце выходзіў з хаты на двор, заходзіў у пуню, дзе ляжала яшчэ частка жыта ў снапах, у хлёў да кароўкі, трох авечак і схаванага ад нядобрых вачэй парсюка. "Як кінуць усё гэта і ехашь некуды, каб галадаваць?"

Вяртаўся ў хату, сак-так супакойваў жонку, угаворваў пачакаць — мо бяда абміне іх.

Дзень, які пачынаўся, абяцаў быць пагодлівым і цёплым. Сонца — спакойнае, усмешлівае — выкацілася з-за Валавіч, павольна паплыла ўверх. Надзея

пачула ад Насці ўсё ж яго ўстрывожыла, нават закарцела было збегаш у вёску і папытаць там, ці не бралі немцы ў каго свінчо ці авечку...

Мінула тры дні, у якіх таксама нічога незвычайнага не адбылося, нават пад кляштарам не было страляніны. Толькі кожны ранак з Валавіч чуліся нямецкія песні — афіцэры прымушалі франтавікоў маршыраваць і спяваць. Алезь цэлымі днямі корпаўся ў двары, гаспадыня — у хаце, а Петрык бавіў час то ля аднаго, то ля другога з бацькоў. Быць заўсёды да нечага напатагове даўно стала ў Мадалінскіх звычайкаю. Алезь, звачаючы на гаворку з жонкай, усё ж на ўсялякі выпадак, наладаваў дзве невялікія торбы харчам і прыхаваў у сенах. І цяпер, робячы тое ці іншае ў двары, ён не-не ды пазіраў на дарогу — ці не коціцца адкуль якое ліха...

Вечарам трэцяга дня ён нешта асабліва затрымаўся на вуліцы. Было цёпла і доўга светла. Вячэралі позна, з апетытам — дужа смачнаю падалася вараная бульба, палітая смажаным алеем з цыбуляю. І спаць паклаліся таксама пазней, чым заўсёды.

Алезь недзе ля апоўначы праз сон пачуў ціхі стук у шыбу. Прахапіўся, сеў у ложку, прыслушаўся. Сапраўды, нехта як шкробся па шкле. Алезь падбег да вакна і зірнуў на двор:

— Хто тут?
— Хазяйн, открывайт, — з ценю сенцаў высунулася постаць немца з карабінам за плячыма. "А божачкі, — спалатнеў Алезь, — не днём — ноччу, на сонных, як на спячых зайчанят..."

Адчыніў дзверы.
— Вам б'яда, — начны гасць вобмацкам праціснуўся ў хату і нешта трывожна залапатаў па-свойму, ужываючы часам нашы ды польскія словы.

Прахапіліся жонка і сын, і адразу пазналі ў прышэльцу таго, з кім Петрык тры дні назад ехаў у Вазачы. Немцы настойліва нешта тлумачыў, а яны ўтраіх ніяк не маглі ўцяміць, што ён гаворыць. Урэшце Алезь усё ж датумкаў, што немцы раіць ім неадкладна ўцякаць, бо ягоны напарнік, з якім ён збіраў бульбу, быў паранены, сёння ён апрытомнеў і паведаміў афіцэру пра Петрыка, які ўцёк з калёсаў; ён лічыць, што малы пабег да партызан.

— Значыць, да нас прыйдуць жандары? — гаспадар палахліва перапытаў у немца.

— Я, я, — заспяшаўся пацвердзіць той. — Іх, Артур Мільке, бежайт з вамі. Мільке больш не хоча ваявайт. Гітлер капут.

— А тыя гаспадары, дзе каня браў і бульбу, — таксама павінны ўцякаць? — Алезь паказаў немцу рукою ў бок хутара Баравіка і Вазачоў.

— Я, я, — заківаў галавою Мільке. — Іх хадзіт туда, прэдупрэждайт.

Мадалінскія мітусліва, упоцемку, апануліся. Сёе-тое з апранахі скідалі-склалі ў постылку, наверх Алезь паклаў, прынесшы іх з сенаў, зладаваныя раней торбы з харчам, звязаў у хатулі і ўскінуў сабе на плечы. Надзея ніяк не магла зашпіліць на Петрыкавым кажушкі гузік — немцы дапамог ёй, і ўсе

Даяўшы да гонкіх соснаў старога бору, уцекачы абясцелена пападалі на ігліцу. Немцы, Надзея і Петрык тут жа заснулі. Алезь таксама заплочыў быў вочы, але сон да яго не ішоў. Непакоіла пытанне: куды ісці далей? Шукаць у бары партызан — ненадзейна, можна ўвесь дзень праблукваць і не сустрэць іх. Значыць, трэба ісці ў Каржакава да швагеркі і там вызначыцца, дзе і як жыць далей. Але зноў жа: адсюль да Марысі цяжка будзе выбіцца на прамую дарогу.

— Ну, адпачылі трохі? — Алезь падняўся сам, і падняў усіх. — То пойдзем далей.

— А куды? — занепакоілася Надзея.
— У Каржакава, да Марысі. Тут блізка насып ад былой калейкі, ён і прывядзе туды.

— Даўно не бачыліся, Бог ведае, як там цяпер.

— Будзем спадзявацца, што немцаў няма.

Немец, як бы нешта зразумеўшы з іхняй гаворкі, таксама ўсхваляваўся:

— Мы не ідзём да партызан?

— Найн, да яе швэстар, — Алезь паказаў рукою на жонку.

— Іх фарштэйн, — Мільке падняў з ігліцы карабін, падаў яго Алезю. — Цяпер вы — канвой, іх цяпер несёт м'яшок.

Алезь хацеў запярэчыць, але палумаў, што праўда на баку немца — калі партызаны ўбачаць яго са зброяй, то не выключана, што здаля возьмуць і пальнуць.

Насып былой калейкі знайшлі адразу. Па ім ісці было лёгка — бышчам па сцежцы, хоць і даўно няходжанай. Цяпер яны крочылі вальней, не спяшаліся. У лесе было светла — на бясмарным блакіце шчыравала па-вясноваму ўжо высокае сонца. Яно прыемна лашчыла плечы — яны кіравалі проста на захад. Алезь адчуваў сябе з карабінам досыць нязвыкла. І яму зноў прышло на думку немцава рашэнне. "Са зброяй не хацеў ісці — няхай, — разважаў Алезь, — але чаму ён захвалываўся, ці ідзём да партызан? Мо тут для нас якая пастка? Пэўна, дурань я, што паверыў яму адразу, мо дарэмна мы пакінулі селішча, мо нас тут чакае пагібель?" Але зірнуў на немца і супакоіўся: частаваў Надзею і Петрыка плітачкай шакаладу. "Благі чалавек гэтак рабіць не будзе", — Алезь мацней сціснуў пасак карабіна, пайшоў больш упэўнена.

Цяпер ён стаў прыкмяцаць, як у промнях сонца рэзлі медзёне стромкія сосны абапалі насыпу, як між імі дзе-нідзе пракідваліся лапікі вады, якую не паспела яшчэ ўсмактаць не адталая да канца зямля. Часам на сцежку вытыркваліся пухнатыя ўжо галіны вербалозу. Ды зараз усё, што нараджалася ці ажывала, спараджала ў Алезю непакой, нават страх за будучыню — сваю і сям'і.

Раптам наперадзе з ельніку выскачылі двое на конях:

— Кідай зброю! Рукі ўгору!

Алезь скінуў з пляча карабін, падняў рукі і азірнуўся назад. Жонка і немцы таксама паднялі рукі. Двое маладых верхнікаў нейкі час здаля з усмешкаю на твары разглядалі затрыманых. Іх аў-

таматы былі напатагове. Потым адзін, у жоўтым кажушкі, пад'ехаў да Алезя і спытаў:

— Хто такія?

Алезь пачаў тлумачыць, што яны ўцякаюць ад немцаў, але яго перапынілі:

— Ад немцаў з немцамі і з яго ж вінтоўкаю? Такага нам яшчэ не траплялася. Хлусіш, дзядзька.

— Давайце іх сюды, разбяромся, — загадна прагучала з ельніку.

Неўзабаве затрыманых аказаліся на паляне ля запрэжанай парай коней брычкі. У ёй ля кулямэта сядзела трое мужчын, старэйшых за коннікаў.

— Го, Хведар, каго ты злавіў? — мужчына ў ладным чорным кажушкі, падпярзаны шырокай вайскавай дзюгай, на якой вісела кабура, саскочыў з вазка і падшоў да затрыманых. — Адкуль вы такія ўзяліся?

Алезь зноў пачаў тлумачыць, але яго раптам перапыніў немцы — ступіў наперад і лягнуў па-вайскаваму абцасамі, далажыў:

— Артур Мільке, драй унд драйсіт!

— А што далей, фрыц? — засмяяўся той, у чорным кажушкі.

— Артур Мільке, драй унд драйсіт, — зноў выпаліў немцы і прышліснуў рукі да сцэгнаў.

І на чарговы запыт немцы паўтараў адно і тое ж.

Мужчына з кабурой на баку падступіўся да Алезя:

— Кажы ты, куды ідзеш з гэтым дурным фрыцам?

Мадалінскі расказаў коратка, як усё было.

— Чорт ведама што і гэты пляце, — "чорны кажушок" паглядзеў на сваіх. Хай з імі разбіраецца Васюта з камісарам. Завяжыце ім вочы, стрыножце і ў брычку.

У момант нейкімі аначамі, што пахлі збройным маслам, уцекачам завязалі вочы, спуталі ногі і, як кулі з бульбаю, укінулі ў параконку.

Ехалі з гадзіну, куляючыся ў рытвіны і падскокваючы на карчах ды карэннях. Урэшце спыніліся. Палоннікаў развязалі. Перад імі, пад сцяною густага ельніку, горбіліся замшэлыя стрэкі зямлянак, трохі воддаль, сярод соснаў і ялін, відаць былі павешы, з коньмі і калёсамі. Мадалінскія і Мільке лезлі з брычкі, баяліва азірліся. Яны ўжо не сумняваліся, што трапілі да партызанаў. Той, у кажушкі, найнадаў быў узводным. Цяпер ён пабег у адну з зямлянак і доўга адтуль не вяртаўся. За гэты час на паляну няведма адкуль высыпала нямаля ўзброеных людзей, апрачых хто ў што — у сялянскія кажушкі, вайсковыя бушлаты, шынялі і нават у кароценькія жаночыя з плышу паліто. Усе з цікавасцю разглядалі немца і Мадалінскіх. Некаторыя, бліжэйшыя, пасміхаліся з іх, найперш з немца.

Нарэшце з зямлянкі выйшлі ўзводны і высокі хударлявы мужчына ў накінутым на плечы вайсковым шынялі, падбітым чорнаю аўчынаю. Ён уважліва аглядзеў, з ног да галавы, кожнага палоннага, нешта ціха сказаў узводнаму і павярнуўся ісці. Але тут да яго падаўся немцы, шчоўкнуў абцасамі і адрапартаваў:

— Артур Мільке! Драй унд драйсіт!

Васюта, камандзір партызанскага атрада (а гэта быў акурат ён) не зрагаваў на немца, аднак жа голасна паўтараў узводнаму тое, што раней гаварыў ціха:

— Немца — да камісара Казаніна, а цывільных пакуль пад замком.

— Таварыш камандзір, які замок? Мы ж... — усхвалявана пачаў Алезь.

Васюта не стаў яго слухаць, кінуў абцякава:

— З вамі пазней разбяромся.

Немца двое канваіраў пагналі кудысьці па павеці, а Мадалінскіх упіхнулі ў адну з зямлянак і зачынілі за імі дзверы. Там было цёмна і сыра, пахла гніллю. Алезь стомлена апусціўся на накіданна долу лапкі, побач селі жонка з сынам. Няўтульнасць, цемьнець узмацнялі трывогу, якая пачалася яшчэ там, на паляны, калі іх завязалі вочы. Найнадаў адбываецца нешта нядобрае.

Першай азвалася жонка:

— Алезька, што яны ад нас хочуць?

— У нечым падазраюць, бо ж прыйшлі ў лес з немцамі. А можа, у іх і завядзёнка такая — падазраваць...

— Мама, есці хочашца, — перапыніў іх гаворку Петрык.

— Пацярпі, сыначку, от нас выпушцаць, дык мы тады знойдзем свой клунак на тым возе і паямо.

Алезь жа не стрываўся, амаль вобмацкам знайшоў дзверы, штурхнуў іх. Яны, на дзіва, адчыніліся. Цёплае паветра і сонечнае святло ўварваліся ў зямлянку.

(Працяг на стар. 14)

3 роду Пранішнікавых

— Міхасю Пранішнікаву пашанцавала. Яго выстава адкрылася ў сонечны дзень, а таму карціны глядзяцца больш прасветлена. Піша ён "пад старых майстроў". Атрымліваецца часам крыху змрачанавата, хаця прагрэс у яго творчасці — відавочны. І галоўнае — ён добра адчувае маштабы палатна. Нават многія эцюды маюць характар скончанай карціны, — зазначыў заслужаны дзеяч мастацтваў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Мікалай Казакевіч.

Імкненне да майстэрства "старых майстроў" у Міхася Пранішнікава, па ўсёй верагоднасці, падсвядомае, нават геннае. Бо бацька ягоны — Герман Пранішнікаў — цудоўны мастак, імя якога з гонарам носіць Светлагорская карцінная галерэя "Традыцыя", таксама спавядаў законы класічнага, рэалістычнага жывапісу. З творчай спадчынай яго, на вялікі жаль, яшчэ вельмі мала каму давялося пазнаёміцца. А яна вартая таго, бо мастак, жыццё якога абарвалася трагічна, ставіў перад сабой вельмі складаныя задачы.

Давялося чуць ад Германа Міхайлавіча, што ён мае дачыненне да слыннага мастакоўскага роду Пранішнікавых. Памятаю, цытаваў мне выпіску з нейкай старажытнай граматы: "В лето 7135 борзописец и парсунных дел умеа Ивашка Пранішнин с чадами жалован посадом на Яузе". Гэта ў Стараканюшаным завулку ў Маскве, насупраць дома Мешчараковых, удакладняў Г. Пранішнікаў. Безумоўна, самы вядомы мастак з роду Пранішнікавых — Іларыён Міхайлавіч, сярод вучняў якога — Бялыніцкі-Біруля, Іваноў, Каровін.

Зрэшты, ні Герман Міхайлавіч, ні тым больш яго сын Міхась, ніколі не спасылаліся на сваіх вядомых продкаў, лічачы, што пра мастака і за мастака павінны, перш за ўсё, гаварыць яго творы.

Больш за сорок карцін і эцюдаў прадставіў на сваю першую персанальную выставу Міхась Пранішнікаў. Адкрылася яна ў выставачнай зале Гомельскага аддзялення Беларускага саюза мастакоў. Жыве Міхась Пранішнікаў у Светлагорску, працуе мастаком у вытворчым аб'яднанні "Хімвалакно" і ў мясцовай карціннай галерэі. Некаторыя яго карціны ўжо знаходзілі добры водгук нашых слынных мастакоў.

Міхась Пранішнікаў пазнавальны не толькі каларытам, але і настраёвасцю сваіх твораў. Пры ўсёй лагоднай замілаванасці роднымі кравідамі ("Старая прыстань", "Набярэжная ў Светлагорску", "Крыніца", "Сунічная паляна"), ён бывае псіхалагічна вельмі дакладным у настраёвых пейзажах ("Задажджыла", "Пахмурны дзень", "Вечар"), а часам — і пераканаўча ўзрушаным, здольным перадаць магутную нейтаймаванасць прыроды.

Асабліва ярка гэта здольнасць праявілася ў карціне, якая так і называецца — "Стыхія". Пакручастыя аблокі нібыта перадалі сваю ўзрушаную сілу такой жа ўзвышанай над берагамі хвалістай вадзе. А побач з гэтай стыхіяй зямлі і неба — прыцішаная, пакорная лёсу вёсачка...

Нездарма старшыня Гомельскай абласной арганізацыі Беларускага саюза мастакоў Анатоль Отчык і заслужаны дзеяч мастацтваў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Мікалай Казакевіч назвалі Міхася Пранішнікава таленавітым і перспектыўным мастаком.

Ізяслаў КАТЛЯРОЎ
На здымку: М. Пранішнікаў

ФЕСТИВАЛІ

У Гайнаўцы,
на Беласточчыне,
прайшоў
XX Міжнародны
Фестываль царкоўнай
(чытай: праваслаўнай) музыкі.

Запрасіў мяне нязменны дырэктар і натхняльнік гэтай імпрэзы шануюны спадар Мікалай Бушка, за што выказаў яму шчырую ўдзячнасць. На фестываль я кіраваўся ўпершыню, хаця пра яго ўжо шмат чуў і чытаў. Ехаў аўтобусам разам з хорам "Раніца", пра які я, як гэта ні дзіўна, толькі напярэдадні вандроўкі ад самога Міколы Бушкі дазнаўся. З мастацкім кіраўніком калектыву Віктарам Масленікавым мы неяк адразу паразумеліся, што ўсцешыла, бо не заўсёды ж людзі знаходзяць сцэжку адно да аднаго...

ўведзенага ў Польшчы генералам Ярузельскім ваеннага становішча. Было не да ўзвышанага духоўнага спеву! Аднак "адмена" імпрэзы аказалася часовай. І ў наступным, 1982 годзе, у Гайнаўцы загучалі царкоўныя спевы!

За час існавання фэсту тут выступілі 405 мастацкіх калектываў з 27 краін, збіраліся дзсяткі тысяч слухачоў, прычым не толькі з Беласточчыны і ўсёй Польшчы, але і з краёў далёкіх, нават заморскіх. Напачатку ў імпрэзе бралі ўдзел царкоўныя хоры з праваслаўных прыходаў Беласточчыны, а таксама з іншых мясцін Польшчы — Любліна, Познані, Кракава, Лодзі... Потым далучыліся пасланцы іншых краін, а склад удзельнікаў пашыраўся за кошт прафесійных і самадзейных выканаўчых калекты-

публікі Беларусь пад кіраўніцтвам прафесара Віктара Роўды, які атрымаў тут і асабістую ўзнагароду за дыржыраванне. Дыпламам быў таксама адзначаны і хор Мінскай духоўнай семінарыі пры адроджаным манастыры ў Жыровічах. У наступныя гады ўдзел калектываў з Беларусі робіцца сталым, як і іх ганараванне. Сярод адзначаных — Мінскі абласны хор "Sonorus", "Раніца" з Мінска, камерны хор гарадскога Дома культуры з Магілёва, хор з Гомеля і інш. Вельмі ўдала выступаюць украінскія госці. Зразумела, што найбольш удзельнікаў і, адпаведна, лаўрэатаў і дыпламантаў было з традыцыйна праваслаўных краін — Расіі, Грэцыі, Балгарыі, Сербіі, Македоніі, Грузіі, Арменіі, Румыніі, Малдовы. Але нярэдкамі былі і поспехі пасланцаў з краін

Уславіць імя Божае...

Тое, што фестываль быў юбілейны, надавала яму асаблівую ўрачыстасць. Праходзіў ён пад патранатам самога Прэзідэнта Польшчы Аляксандра Квасьнеўскага, што мяне, скажу шчыра, прыемна здзівіла, нават уразіла: суседняя з намі краіна прызнаецца традыцыйна каталіцкай. Праваслаўе там замацавалася пераважна на памежнай з намі Беласточчыне, адвеку беларускай зямлі, якую, аднак, бацька ўсіх народаў Сталін узяў, як акраец ад бохана, дый падараваў сваім польскім пабрацімам-камуністам, спадзеючыся такім чынам падвысіць аўтарытэт новай сацыялістычнай улады. Праваслаўе ацалела таксама, але маленькімі выспачкамі сярод каталіцкага абшару, там, дзе аселі перасяленцы крыху з Беларусі, а найбольш з Украіны.

Дзеля аб'ектыўнасці трэба сказаць, што праваслаўная царква і ў міжваенны перыяд, і ў часы Польскай Народнай Рэспублікі, і зусім нядаўна, пры прэзідэнце Леху Валенсе пачувалася ў дзяржаве зусім канфесійна не раўнапраўна. Пра тое найперш сведчаць спаленыя цэрквы, адну з якіх, на святой гары Грабарчы, вернікі на папалішчы адбудовалі аж некалькі разоў. Дык хіба нельга ўсцешыцца і парадавацца, што на змену дзікуству прыходзіць сапраўдная хрысціянская салідарнасць, падтрымка і ўзаемапавага братаў па веры, у чым выяўляецца дэмакратызм ды інтэлігентнасць цяперашняй дзяржаўнай улады і спрыяльны духоўна-маральны ўплыў на сітуацыю ў Польшчы вышэйшай каталіцкай улады на чале з Папай Рымскім Янам Паўлам II, палякам паводле нараджэння і грамадзянства.

Пра фестываль у Гайнаўцы ідзе розгалас па ўсім свеце, прынамсі, там, дзе жыве праваслаўная вера. Абсягі ж яе ўплыву значныя. Не кажучы пра кантыненты, амаль у кожнай краіне ёсць яе паслядоўнікі, а значыць — і цэрквы. І на гэтым велізарным абшары паяднаных у веры яркім нязгасным агенчыкам высвечвае Гайнаўка, сам па сабе невялікі і мала чым прыкметны гарадок на самым узмежку Беларускай пушчы, таксама, як вядома, падзеленай паміж Беларуссю і Польшчай. Узвышэнне і славу ў хрысціянскім свеце мястэчка набыло дзякуючы фестывалю, які з'явіўся найперш дзякуючы ўласнай задуме, нястомнай энергіі і настойлівасці ўсё таго ж Міколы Бушкі.

Падчас свята апошнімі гадамі рэгулярна выдаецца "Фестывальная газета".

Да сёлетняга юбілею арганізатары выдалі і ўражлівы, багата ілюстраваны каляровымі здымкамі, буклет, дзе змешчана і хроніка станаўлення фестывалю. Напачатку, зразумела, ён не меў цяперашняга размаху і досыць сціпла называўся "Дні царкоўнай музыкі", якія распачаліся ў 1982 годзе і штогод ладзіліся да 87-га, а ў наступным годзе падвысілі свой статус да Агульнапольскіх дзён царкоўнай музыкі. Пачалася часіна далучэння да праваслаўнага фэсту ў Гайнаўцы ўсё новых і новых спеўных калектываў з усяго свету, што і дазволіла ў 1991 годзе пераназваць "Дні" ў Міжнародны фестываль царкоўнай музыкі.

Праніклівы чытач, мабыць, заўважыў пэўную адпаведнасць у датах святкавання і сёлетняга, і дзясцігадовай даўнасці юбілеяў, быццам на год прыспешаных. Аказваецца, ідэя запачаткаваць Дні праваслаўнай музыкі ў Гайнаўцы ўзнікла ў М. Бушкі яшчэ да таго, як ён заступіў на працу дырэктарам гарадскога Дома культуры ў 1981 годзе. І калі ўжо мелася ажыццявіцца задумка, усё раптоўна скасавалася ў выніку

ваў. Як сведчыць хроніка, першым ганараваным госцем быў хор царкоўнай музыкі з Фінляндыі. У 87-м узнагароджаным былі мужчынскі хор з Балгарыі (Сафія), хор "Віват" з Масквы, змяшаны хор Ленінградскай духоўнай Акадэміі і змяшаны хор праваслаўнага епіскапата Фінляндыі. Толькі ў наступным годзе сярод лаўрэатаў знаходзім змяшаны камерны хор педагогічнай вучэльні з Гродна...

"Спазнанне" Беларусі на сустрэчу са сваімі духоўнымі і крэўнымі пабрацімамі на памежнай Беласточчыне цалкам зразумела, калі ўспомніць ненармальныя варункі існавання хрысціянскай веры ў камуністычна-атэістычным Савецкім Саюзе, дзе, як і ў стаўленні да роднай мовы, наша рэспубліка (БССР) была "впереди планеты всей"...

У выніку так званай гарбачоўскай перабудовы некалі магутная імперыя пачала трашчаць, рушыцца і ўрэшце сама сабой, без вайны і рэвалюцыі, нібы воляю вышэйшай сілы, распалася на незалежныя дзяржавы, у якіх развілося нацыянальна-духоўнае адраджэнне, што было ўласціва, зразумела, і Беларусі.

Амерыкі, Азіі, Афрыкі, не кажучы пра еўрапейскае замежа.

Адкрыццё сёлетняга фестывалю адбылося ў саборы Святой Тройцы ўрачыстым малебнам, які праводзіў мітрапаліт Варшаўскі і ўсяе Польшчы Сава. З высокіх духоўных асобаў прысутнічалі таксама епіскап гайнаўскі Мірон і белскі Грыгорый. З прывітальнымі словам ад урада РП выступіла Крыстына Лукашык, ваявода Падляшскі. Ад прэзідэнта Аляксандра Квасьнеўскага прысутных вітаў ягоны дарадца Ежы Высакіньскі. Прысутнічалі прэм'ер Польшы Уладзімеж Цімашэвіч, паслы Беларусі і Югаславіі — Мікалай Крэчка і Мілард Шчэпанавіч...

Праграмы фэсту шырока трансліраваліся як па польскім радыё і тэлебачанні, так і па беларускіх праграмах Беларуска і Варшавы. А на завяршэнне ўдзельнікі маглі набыць кампакт-дзіскі з запісам выступленняў лаўрэатаў фестывалю. Ці ж не зайздросная аператыўнасць!

Конкурс апошнім часам праводзіцца ў трох намінацыях: парафіяльныя хоры, самадзейныя і прафесійныя калектывы. Пераможцаў вызначае аўтарытэтная міжнародная журы на чале з вельмі папулярным на сёння польскім кампазітарам у галіне духоўнай музыкі, прафесарам Рамуальдам Твардоўскім, творы якога былі ў рэпертуары амаль ці не ўсіх удзельнікаў фестывалю.

І хораша, і ўдумна

НАРОДНЫ АРТЫСТ РБ Арнольд ПАМАЗАН ЧЫТАЕ "ПАЛЕСКУЮ ХРОНІКУ" ІВАНА МЕЛЕЖА

У першай намінацыі, у падгрупе "вясковы парафіяльны хоры" лепшым прызначаны жаночы калектыў з Ярабінца (Славакія), які выконвае так званыя "простаспелы" — творы гадавога літургічнага цыкла ў дзвух- і трохгалоснай манеры. Хор у сваёй царкве задае тон агульнай мелодыі, што гучыць з вуснаў вернікаў. Ён захоўвае ў непарушнасці традыцыі свайго рэгіёна, сваёй вёсцы, заўжды выступае ў тэатры народных строяў. Менавіта сваёй самавітасцю, першароднасцю ён узрушыў слухачоў-гледачоў і высокапрафесійнае журы ў Гайнаўцы — ўжо трэці раз, бо меў вышэйшы ўзнагароды ў 1994 і 1996 гадах. Хіба не варты прыклад для пераймання і засваення, але, вядома, ужо на сваёй, беларускай, глебе, нашым царкоўным хорам, якія зазвычай працуюць не на родным нацыянальным, а на запазычаным рэпертуары (рускім)!

У намінацыі "аматарскія свецкія хоры" 1-е месца здабыў Акадэмічны хор Шлёнскай палітэхнікі з Глівіцаў (Польшча), а другое падзялілі дзіцячы хор "Таўрычаскі Благавест" з Сімферопаля (Украіна) і ўжо згаданы мінскі дзявочы хор "Раніца".

Тут, у Гайнаўцы, я стаўся сведкам, не пабаюся сказаць, высокапрафесійнага спеву гэтага фармальна самадзейнага аматарскага калектыву. Ды назіраў, як адрозна пасля выступлення прадстаўнікі СМІ акружылі мастацкага кіраўніка "Раніцы" Віктара Масленікава і ягоных выхаванак. Сярод журналістаў былі і супрацоўнікі музычнай рэдакцыі Нацыянальнага радыё Рэспублікі Беларусь, якія, выявілася, таксама ўпершыню менавіта тут пабачылі і паслухалі "Раніцу" — увогуле неаднойчы ганараваны на прэстыжных міжнародных фестывалях калектыў. Існуе "Раніца" з 1987 г. на базе культурна-асветнага Цэнтра "Юнацтва" пры Міністэрстве адукацыі Беларусі. Хор складаецца са школьніц і студэнтаў мінскіх навучальных устаноў, пераважна музычнага профілю. Мастацкаму кіраўніку ўдалося згуртаваць усіх не толькі ў прафесійна дасканалы, але і маральна з'яднаны калектыў, прычым, не "дысцыплінарнымі" метадамі, а на падставе духоўнасці, шчырасці і справядлівасці, урэшце — сваім аўтарытэтам.

Але давалося сутыкнуцца з такой, можна сказаць, недарэчнасцю: пасля конкурснага выступлення сярод іншых да "Раніцы" падышоў і карэспандэнт беларускай праграмы польскага радыё ў Беластоку. Папрасіў, каб хтосьці выказаў для эфіру свае ўражанні. Натуральна, па-беларуску. І ўсе дружна заадневаліся, бо... не ведаюць сваёй мовы. Давалося амаль загадным тонам самому В. Масленікаву "прызначыць" выступоўцу. Я, па шчырасці, перажываў, што пачую "трасянку-растасянку". І ўзрадаваўся, калі мой даўні знаёмец радыёжурналіст Яўген Вапа пасля паведамліў, што прамаўляла дзяўчына складна і ладна, на чыстай беларускай мове і нават без акцэнта.

"Дык чаго ж вы саромеецеся саміх сябе, сваёй годнасці і харастава?" — паўшчуваў я дзяўчат. Сэнс нашай кароткай дыскусіі быў прыкладна такі: мы і самі не вінаватыя, што над усімі вісіць і гняце адчуванне нейкай сваёй непаўнаважнасці, страх быць самімі сабой...

Вось, мабыць, па гэтай прычыне і не прагучала на фестывалі, прынамсі, я не чуў, ніводнага беларускамоўнага спеву, нават у выкананні славацкага Акадэмічнага хору Дзяржаўнага радыё Рэспублікі Беларусь пад кіраўніцтвам славянскага маэстра, прафесара Віктара Роуды. Хор у сваёй намінацыі (прафесійныя калектывы) падзяліў 1-е месца з камерным хорам "Кіеў" са сталіцы братаў Украіны. Што абодва выступілі выдатна, што гэта сапраўды высокапрафесійныя калектывы, можа сведчыць вельмі такі факт: на фестывалі з Масквы прыбыў шмат разоў і шмат дзе ўшанаваны Акадэмічны рускі хор імя А. Свешнікава пад кіраўніцтвам прафесара І. Раеўскага. І меўся выступаць у конкурснай праграме. Аднак, паслухаўшы папярэдняе выступленне беларускага і ўкраінскага хораў, адмовіўся ад "спароніцтва", выступіўшы ў якасці ганаровага гасця...

Па-сапраўднаму ўзрушылі кіраўляне. Гэты хор невялікім складам здолеў выявіць багацце і разнастайнасць праваслаўнай музыкі, харастава спеваў. У хору "Кіеў", мяркую, вялікая будучыня, асабліва з улікам яго мабільнасці, яго іменна несіць у свет родныя спевы, мелодыі свайго народа. Карацей, услаўляць імя Божае на Богам дадзенай мове менавіта гэтаму народу...

Яўген ЛЕЦКА

На здымку: вокладка "Фестывальнай газеты"

З пятніцы ў пятніцу каторы ўжо месяц гучаць па радыё старонкі цудоўнай мастацкай прозы Івана Мележа. Здавалася б, хрэстаматыіны твор тыя ж "Людзі на балоце", і мы з рознай нагоды, бывае, гартаем кнігу, зноў адчуваючы ўсе характарыстыкі прадзівага нават у самай драбнюччай драбязі эпічнага апаведу пра пакураты лёс чалавека. Палешука. Удалечыні ад таго, што завецца цывілізацыяй, — ад гарадоў і вялікіх шляхоў. Ад культуры. Сустрэкаюцца моманты ў час чытання тэа прозы, быццам у Куранях не жыты зусім патрыярхальны лад вясковага жыцця. Лапчожны. Прасякнуты забабоннаю верай і страхамі. І ўсякі раз цябе дзівіць, як чула лівіць мастацкі слых Мележа водгукі вялікіх гістарычных заврух, што і тут, на Палессі, прымушаюць віраваць не абыводныя чалавечыя страсці. Як пільна адзначае відучае пісьменніцае вока навіну, што ўладарна ўрываецца ў застойны захалусны быт. Тое маляўніча паказана і ў лекцыі персанажаў, і ў манеры іхніх паводзін як на адзіноце, так і ў натоўпе вясковага сходу. У адзінні людзей, якіх то больш, то менш, але абпалілі рэвалюцыйныя і ваенныя падзеі... Што і казаць пра тую глыбокую псіхалагічна заглябленую ўвагу вялікага майстра прозы да перажывання кожнага з дзейных асоб, нават эпізодычных!

Удвая ярчэй усё гэта паўстае перад намі, калі мы чыем Мележа мастацкае слова. А яно вельмі даволі ладны адрэзак часу жыве ў радыёэфіры. Інтананні расквечанае вядомым артыстам Купалаўскага тэатра Арнольдам Памазанам. Увечары. У дваццаці дзве гадзіны і дзесьці хвілін. Далёка не ўсе мы ў такую пару "адліпаем" ад тэлеэкранкі, каб слухаць традыцыйнае літаратурнае чытанне па першай праграме Беларускага радыё. Шчыра кажучы, і мы, аўтары гэтых нататак, ці не выпадкова натрапілі на гэтую хвалю. Адзін з нас пачуў, спачатку нават не ўлавіўшы, хто там, перад мікрафонам, і чый гэта такі пералічаны на босовых нотах голас. Ды адрозна нека застукатала ў сэрцы: М е л е ж!

А гучала ў эфіры вельмі што. Міканор ходзіць ад хаты да хаты і зухавата пасвіствае, пасмейваецца. Да куранёўскіх дзяўчат прыглядаецца. Да Хадоскі асабліва. Ну і да Ганначкі таксама. Ягонае вайсковое адзенне "вельмі выгадна вылучала яго сярод хлопцаў", — гэта чытальнікі нібы толькі паведамляе нам. А далей ідзе ўдакладненне партрэта: "...Помніў Міканор..." Помніў — і ледзь чутны ўздых. Чапу? Ды Міканор от што па-юнацку не забываў перад дзяўчатамі: "свой васпаваты твар". У голасе трымціць нейкая саманезадаволенасць. Помніў жа герой і "пра белаватыя бровы і блеклыя, нібы выцвілыя вочы..." Якісь цымяны ды і даволі настойлівы намёк адчуваецца ў інтананцы, з якой сам Міканор нібы разглядае сваё "выцвілае" аблічча. Потым — па меры развіцця сюжэта рамана — мы будзем здагадвацца, што і гэтага свядомага прадстаўніка паслярэвалюцыйнай навіны на Палессі, мабыць, неўпрыкмет для яго самога трывожыць нешта нахалтал тайнага комплексу непаўнаважнасці. Хай сабе тое датычыцца брывей альбо колеры вачэй. Ваяўнічы, дарэчы сказаць, комплекс.

Міканору падабаецца Ганна, якая "хоць і кіпіла з яго армейскага харастава, то з яго заляцання да Хадоскі..." Як мякка іранічна прагучала тое Ганніна "ар-мейскае харастава" ў вуснах артыста! І побач не менш, здаецца, іранічнае ў гэтым кантэксце "заляцання да Хадоскі", ды ўсё-ткі голас глухне, у ім ці то дакор, ці то насмешка. А далей Міканор адчувае, што "было б з ёй зусім добра, калі б па абодва бакі Ганніны не ішлі хмурны, насцярожаны сусед Васіль, што ўвесь час цяжка маўчаў ды з падазронасцю прыслухоўваўся, і — гаварлівы, упэўнены, нахабны Яўхім Глушак".

Адрозна даецца расстаноўка, мы казалі б, па-рознаму але сапраўды захопленых Ганніна сілаў. Зноў чытальнікі Арнольд Памазан расквечанае эпітэты: спагадліва — "насцярожаны" і з прыхаванай непрыязню — "гаварлівы"... Памаўчаў і дадае: "упэўнены". Мала таго, дык з вытрымкай дадае яшчэ: "нахабны". І ў такіх моманты чытання Памазанам Мележавай радкой ловіш сябе на тым, што артыст па-майстэрску спалучае ў гучанні аднаго слова і звычайнае паведамленне ("насцярожаны" або там "гаварлівы"), і ўспрымання на тамтэйшай прагуляцы па вясковай вуліцы сапернікаў Міканора, і ледзь чутнае Ганніна жаданне адрозніць аднаго ад другога ейных сённяшніх кавалераў. Артыст не хавае, што радуецца за Ганну, бо яна "да Васіля ласкавейшая, не тоіць, нават нібы знорок паказвае, што горнецца да яго..." У тым "не тоіць" чытальнікі нібы стрымаў ускрык — ці то захопленна смеласцю вясковай прыгажуні, ці то свайго пакланення самой Ганне. І мы адчулі: то Ганніна каханне. Між тым чытальнік адрозна перайначвае тон апаведу пра тую пагулянку. Штось жорсткае і пагрозлівае прабіваецца ў басавай актаве артыста: "...аднак Глушак гэта ні трохі не бянтэжыць..." Чуецца: Міканора — бянтэжыць, Глушак — ані! "Не збівае яго то ліслівай, то нахабнай упэўненасці".

Во — маўленнем расквечана і паучуцтва ва размеркаванай завязка тэа драмы, што пазначыць лёс гэтых персанажаў у рамана! "Не шанце мне — не сакрэт — па гэтай часці! — вывеў, нібы пасмейваючыся з сябе,

Міканор"; — паведаміць нам чытальнік, і голас яго чуць здрыганецца ў па-ранейшаму па-яўхімаўскаму басавым: "этай часці". Навучыўся размаўляць! От яшчэ і ўдакладніць па-армейску: "Перамяніць цэль трэба!" Ён, Міканор, яшчэ ўздыхае тое "перамяніць", але "цэль" вымаўляе цвёрда. Для яго і каханне — цэль. І каханая — мішэнь.

Так інтананцыя ўзбагачаў пісанне на паперы прямом (добра вядома, што раман Іван Паўлавіч не адступіў на машыцы, а выводзіў ад рукі слова за слова) і надрукаванае ў кнізе праявілае слова Мележа артыста. І адзін з нас адрозна патэлефанавай другому:

— Ты слухай Арыка?

"Арыка", бо так па-таварыску мы называем у прыватных размовах і так звяртаемся да Памазана не першы год.

— Не. А што было?

— Быў — Мележ!..

З таго дня стараемся не прапусціць ніводнай перадачы гэтых літаратурных чытанняў. Вось артыст ужо і прагартаў, учытваючыся ў радкі таленавіцейшай нашай прозы мінулага стагоддзя, першую частку тэа хронікі — "Людзі на балоце". Прагартаў і прымусяў нас, дазволім сабе некаторую таўталогію, нязмужана ўслу-ха-ца і зноў адчуць красу прызнанага не толькі на Беларусі шэдэўра мастацкай літаратуры.

Вышэй мы спрабавалі перадаць гучанне праявінага тэксту ў выкананні Памазана з другой часткі першага рамана. Затрымалі ўвагу на тым, як голасам інфармацыйна даецца ўяўленне, па-першае, пра фактычны стан апісанага аўтарам; па-другое, чытальнік выяўляе то адкрытыя, то прыхаваныя адносіны аўтара твора, Мележа, да апісанага (і прамоўленага артыстам); па-трэцяе, падказваецца эмацыянальная рэакцыя таго або іншага персанажа на ход падзей. І ў інтананцыях моўленага персанажа звычайна адчуваецца многае, бачыцца многае: то паходка героя, то ягоная міміка ці грываса, то жэстыкуляцыя, то манера паводзін. Арнольдаваецца тое, відаць, таму, што сам Арнольд — артыст драмы. Бліскуча ён пераўвасабляецца ў маўленні тэксту дзейных асоб. Простая мова мноства раманных персанажаў, мы казалі б, абжыта артыстычна, арганічна прывоена і прапушчана праз тэмперамент акцёра, прафесійны абавязак якога — ператварэнне свайго "я" ў "я" тэатральнага героя.

Безліч дзейных асобаў паўстаюць перад слухачом якраз тады, калі мы чуем іхнюю мову... крык... енкі... плач... стогн... заміланую спейнасць. Тады слова то заліецца ці не саляўіным пошчакам, то ўзляціць звонам арфы, то возьме гудлівы віяланчэльны тон, — і тады жывая пшчота, прыцішаная радасць, сарамлівае спадзванне, сардэчнае спагада чуюцца ў эфіры. Ды не менш і іншых мелодый, падказаных сюжэтай калізіяй, выпраменьвае Мележава слова ў выкананні роляў Памазанам: азвэрзлых, помслівых, рыпучых, гугнявых, віскатлівых, панурыстых, здэклівых, клівых, задзірыстых, хрыплых.

І пры гэтай стракатай мазаічнасці захоўваецца нешта акрэслена ягонае, асабіста Памазанава. Як нейкая аснова літаратурна-тэатральнай танальнасці. Барытанальна босовыя актывы сведчаць: чытае Арнольд Памазан. Дарэчы, мы былі прыемна здзіўлены, даведаўшыся, што ён сам рэжысёр кожнае чарговае чытанне, сам шукае і вызначае энсавыя і эмацыянальныя акцэнты, сам эмацыянальна тлумачыць матывы паводзін і размоў герояў, іхніх нявыказаных думак. Можна здагадацца, што артыст свядома альбо інтуітыўна прытрымліваецца разумення слова як аддаленага і саблебава рэха думкі. Ці — рэха падсвядомага хвалявання. Некалі Мележ спасылаўся на французска Флабэра і гаварыў менавіта так: слова — рэха думкі. Аўтарскай. Персанажа. А ў дадзеным выпадку — і акцёра, выканаўцы.

Прыгадваецца лагодны і разважлівы Іван Паўлавіч падчас творчых дыспутаў ды абмеркаванняў як у секцыі прозы, так і на сходах ды пленумах у Саюзе пісьменнікаў. Чырвонай ніццю праходзіла праз ягоныя выступы: запаветнае жаданне літаратара — быць пачутым людзьмі. Сучаснікамі. Тое азначае быць разуметым. Пісьменнік імкнецца зрабіць чытача сваім аднадумцам ва ўсведамленні тых аб іншых жыццёвых праблем, што адлюстраваны ў мастацкім творы. Гэта так. Толькі ўсё ж невыпадкова паняцце "разуметы" зыходзіць з вытока паняцця "пачуць". Бо жывы персанаж у ўголас увесь час, пакуль доўжыцца аповесць або раман, гаворачы, спрачаюцца, шпэццуюца, пляткараць, лаюцца, выкрываюць адзін аднаго — альбо чынаць тое сам-насам з сабою. І чытаючы мастацкую прозу, гэта тая вярта бывае менавіта п а ч у ц ь.

Мы бярэм на сябе смеласць сцвярджаць, што Арнольд Памазан сваім мастацкім чытаннем і дае нам шчасліваю магчымасць пачуць Івана Мележа.

Можна быць, найбольш кранальныя старонкі рамана, як і гучанне гэтых старонак па радыё, гэта лёс Ганначкі Чарнушкі. Тут закранаецца і адвечная тэма пазіі і прозы: мара дзяўчыны і барацьба жанчыны за каханне. Барачыба, альбо хоць бы глухі пратэст супраць бацькоўскай волі і наказу старэйшых родзічэй ды аднаўскоўцаў, розных апекуноў і іншых зводнікаў рабіць усё "як у люд-

зей" ды "па-тутэйшаму звычай". Толькі не адно бацькоўскае ўлада пераадавае шчасцю Ганні. Куды цяжэй пераадаваюцца пакаты, якія ўзнікаюць пры спробах заваяваць любоў і пашану другога чалавека, Васіля Дзятліка, прывабіць яго так, каб падставіў ён плячо ёй, маладой гаротніцы.

Душэўным і спагадліва асцярожным робіцца голас чытальніка ў сцэнах, дзе Ганна задумваецца пра свой лёс. Мы адчуваем, як падчас шлюбнага вяселля "ледзь Ганна, акружаная гоманам і тлумам, ступіла ў цяперашнюю сваю дамоўку, вінаватасць перад Васілём прапала..." Артыст дае адчуць, як яна сама сябе дакарае: "пра-па-ла-а..." І сам ён нібы ледзь дакранаецца губамі да яе пачуццяў: "Ганна раптам пачула сябе дзіўна няўпэўненай... нясмелай... ішла з асцярогай... паглядала неспакойна, быццам баялася непрыемнай нечаканасці..." І пакідаючы Ганніну інтананцыю бы тое слазлівае рэха, Памазан ужо зусім па-аўтарску, ад Мележа, дадае задуманна: "Здавалася, нібы ступіла на кладку, якую невядома як прайсці..."

Як часта вельмі так паучуцтва акцэнтуюцца тэа "кладкі" ды "масткі", якія даводзіцца парознаму пераадаваць персанажам рамана! Каб далей не затрымліваць увагу на падрабязнасцях, падкрэслім, што артыст з аднолькавым моўным імпульсам перадае і асабіста паводзін другародных герояў, эпізодычных персанажаў. Напрыклад, мы даведваемся, што "даўно Глушак не чуў сябе так пагана, як у той вечар, калі выпраўляўся на сход аб перададзе зямлі", і быццам разам са старым Халімонам выпраўляем на тое зборышча. Самыя розныя фігуры паўстаюць там сярод шумнага гулу і гарачых прамоў, і кожнаму персанажу нададзена інтананцыя дакладная, фатаграфічна адпаведная моўнае адметнасць з гэтым цудоўна аркестраваным самім Мележам палашуцкім дыялектным харастом. І зацятаму калектыватару Міканору, і барадатуму Пракопу, і віскатлівай цётцы Сароцы, і злозыхацкаму Дубадзелу, і мясцоваму грамацею Андрэю Рудому, і спецыяльнаму ўпаўнаважанаму з воласці "таварышу Зубрычу", і настайнаму Зайчыку з яго такой смешнай і задзірлівай рэплікай: "А хто кажа, што кумедзія! Кумедзія — это от уся гаворка пра зямлю, пра перададзе..." Гоман, выкрыкі, цяжкі роздум перад тым як чалавек не стрывае і бабахне сваю "праўду". А "сваю" маюць, вядома, і Міканор, і Васіль Дзятлік, і стары Чарнушка, і Глушакі. Канфліктны напал таго сходу трымціць у голасе чытальніка, ды і асобныя галасы не губляюцца, афарбоўваюцца новымі эмоцыямі, падкрэслваюцца, адцяняюцца як бы аўтарскім голасам строгага, але і зацікаўленага пратакаліста на тым сходзе. Мастацкага пратакаліста.

Плынь такога чытання рамана палоніць неабывавага слухача. Чарговую пятніцу, цяпер ужо з "Подыхам навалініцы", мы, прынамсі, не прапусцім. І як жа нас здзівіла такая акалічнасць: аказваецца, адрозна пасля перадачы ў эфір запісу раздзела з рамана, магнітафонную стужку, як гаворыцца, змываюць. Запіс сціраецца — і ані следы! Ці рацыянальна гэта для радыёанталогі менавіта класічнай або беларускай прозы? Ах, як гэта неабачліва! Не па-гаспадарску такое стаўленне да здабыткаў у галіне мастацкага чытання. Дарэчы, поспех Памазана тлумачыцца яшчэ і тым, што перад яго вачамі, відаць па ўсім, паўстаюць вобразы з вядомай тэлевізійнай інсцэнізацыі рамана "Людзі на балоце" і асабліва са славацкага спектакля купалаўцаў шасцідзятых гадоў. Бывае, мы ловім і пазнаём у выказваннях Глушакоў штось роднае на і ўласцівае некалі Здзіславу Стоме і Барысу Уладзімірскаму, а пачуўшы Чарнушкаў — бацьку, Ганну, яго другую жонку Куліну, бачым зноў каларытныя вобразы, створаныя Паўлам Кармуніным, Ліліяй Давідовіч і Стэфаніяй Станотай. У Міканору адчуваецца характар сцэнічных паводзін Мікалая Яроменкі ў гэтай ролі... Не, гэта не перайманне, не якое там малпаўанне, а творчая павяга артыста да здабыткаў і адкрыццяў папярэднікаў. Ды і сапраўды ж тое было высокае мастацтва характарных артыстаў вялікага таленту.

Мабыць, кіраўніцтва на радыё вярта падаумаць аб тым, каб захаваць хоць бы лепшы з гэтых цыкла перадач. Мы сведчым, што Арнольд Памазан бывае такім тэмпераментна, заглябленым у аповед, так разыгрывае ролі персанажаў, што здаецца быццам ніколі т а к прагучаць уголас прачытанай тая старонка ўжо не зможа. Праўда, часам настолькі захапляецца, што дапускае, хоць і зрэдку, агаворкі, робячы, скажам, націск адпаведна расіскаму вымаўленню падобных слоў. Рэжысура тут магла б быць яму памочнікам.

Кажучы, вішаванне — ветлівая праява зайздрасці. Нашы нататкі пра артыстычную работу Памазана на радыё ў нечым блізка да гэтага: мы абодва такім чынам — чытаннем уголас — сваё захопленне прозай Мележа перадаць не здолелі б. У свой час пасля азнаямлення з рукапісам "Людзей на балоце" старэйшы калега Мележа Ян Скрыган абвясціў: "Як хораша і ўдумна ўсё зроблена, як тонка, дасціпна і глыбока. І як прадзіва і адчувальна..." Хораша і ўдумна робіць тое і артыст Арнольд Памазан. Уключае прыёмнік у пятніцу, паслухайце "Подых навалініцы". Мабыць, пагодзіцеся з намі.

Барыс БУР'ЯН,
Уладзімір МЕХАУ

Было слова,
былі кветкі...

На другі дзень пасля XIII з'езда пісьменнікаў Васіль Ткачоў адразу паехаў да сваіх землякоў на Рагачоўшчыну — спярша ў вёску Гута, дзе пабываў у хаце, у якой нарадзіўся, а сёння жыўе яго дзядзька, потым на цэнтральнай сядзібе калгаса, у Хатоўні. Там у мясцовым СДК адбыўся творчы вечар пісьменніка-земляка. Трэба адзначыць, што па дарозе зазірнуў ён і ў Журавічы, меў размову са старшынёй мясцовага сельскага Савета Валянцінай Сідарэнкай, з настаўнікамі і вучнямі мясцовай школы, а потым яны ўсе разам паклалі кветкі да помніка слаўтага драматурга Андрэя Макаёнка. І што прыемна: амаль усе дрэўцы, пасаджаныя каля помніка ўвосень, прыжыліся!

Творчасць Васіля Ткачова ў Хатоўні добра ведаюць. Кнігі пісьменніка-земляка ёсць не толькі ў бібліятэцы, але і ў асабістым карыстанні — прычым, з аўтаграфамі аўтара. Таму адразу ж наладзіўся кантакт з залай. Васіль чытаў гумарыстычныя творы, сыпаў, як заўсёды, жартамі, адказваў на пытанні землякоў.

У творчым вечары Васіля Ткачова прынялі ўдзел рэжысёр народнага драматычнага тэатра раённага ДК Аляксей Сількевіч, які прачытаў некалькі "вясёлых сітуацый" пісьменніка, а дырэктар Доўскага СДК Святлана Акінчыц і мастацкі кіраўнік Хатаўнянскага СДК Сяргей Філіпчанка выконвалі лірычныя песні.

Пра жыццёвы і творчы шлях Васіля Ткачова, аўтара шматлікіх кніг прозы для дзяцей і дарослых, драматургічных твораў апавядала вядучая вечарыны — загадчыца аддзела бібліятэчнага маркетынгу раённай бібліятэчнай сістэмы Зоя Мартынкава.

Землякі засыпалі пісьменніка кветкамі. А ён падзякаваў усім, хто прыйшоў у той вечар на сустрэчу з ім, а таксама дырэктару раённай цэнтральнай бібліятэкі Клаўдзіі Савельевай і загадчыцы Хатаўнянскай бібліятэкі Алене Кулакавай, якія арганізавалі гэтую вечарыну.

Мікола ЛІТВІНАЎ
Гомель

Каханне па-амерыканску

Ёсць пачуцці, якія аб'ядноўваюць людзей. Адно з іх — каханне.

Для яго няма ні моўных, ні дзяржаўных меж... Новыя кнігі амерыканскага паэта Сэма Окленда, прадстаўленыя ў гасцёўні Галубка, менавіта аб гэтым пачуцці. Зборнікі вершаў "Паўночнае сонца" і "Усмешка за кубачкам гарбаты" — незвычайныя. Больш чым дваццаць год няпростага кахання злучылі амерыканскага паэта і савецкую балерыну. Гэтыя гады ўвасобіліся ў пяцідзесяці вершах, кожны з якіх утрымлівае не больш 25 слоў. Прыкладна адно слова на кожны год гэтай романтичнай гісторыі.

Форма твораў, па словах самога Окленда, была наваеяна невялікім вершам, высечаным на сцяне аднаго са старажытных японскіх палацаў. У спалучэнні з канонамі сучаснай амерыканскай паэзіі атрымаліся вольныя, раскаваныя, вытанчаныя і адначасова экзатычныя радкі.

Сэм Окленд — амерыканец нарвежскага паходжання. Большую частку жыцця ён праводзіць у вандроўках па свеце. Асаблівае месца ў геаграфіі яго падарожжаў займае Расія і Беларусь. У вершах вельмі часта ўзгадваюцца месцы, знаёмыя кожнаму мінчуку: праспект Скарыны, Траецкая гара, станцыя Няміга...

Як гаворыць Окленд, аднойчы ён закахаўся ў Беларусь і людзей, якія тут жывуць. А пачалося ўсё з балета. Паэт пабачыў тую, якой прысвяціў вершы, — яна "захапала свой апошні танец" для яго.

Кніга "Паўночнае сонца" пісалася на працягу трох год, а карэктурку аўтар рабіў у Новасібірску. Прэзентаваная кніга перакладзена з англійскай Т. Шпартавай.

Людміла ГУРМАН

Паэт Мікола Тонкавіч

Больш паўвека таму, у другой палавіне 40-х, шчасліва ўдзячы "Бярозцы" за публікацыі маіх вершаў, я адкрыў на старонках гэтага выдання яшчэ аднаго паэта-пачаткоўца з маёй Лагойшчыны. Нават не проста земляка, але і блізкага суседа — да ягоных Дашак (а гэта купалаўскія мясціны) ад маёй Слабады вёрст трынаццаць. Гэтым паэтам быў, як аказалася, мой жа равеснік (месяцы на тры маладзейшы) і таксама вучань сямігодкі Мікола Тонкавіч. Вядома, як маладыя аўтары пільна (раўніва пільна) сочаць за выявай і ў друку сваіх літаратурных адногодкаў. З такой увагай чытаў і я ў "Бярозцы" вершы Міколы Тонкавіча. І аднойчы, помню, усклікнуў: ого, халерачка, дык гэта ж здорава!

Шатром разложыстым на ўзлесці
Стаіць зялёная сасна.
Ці сто гадоў стаіць ці дзвесце —
Не скажа гэтага яна.

Мне ўбачылася ў гэтых радках не толькі адзнака прыроднага таленту, але і заўздросная вывучка ў школе паэтычнай класікі, у прыватнасці — моцнае валоданне вершам. У 1948 годзе выйшла кніга ўспамінай беларускіх дзяцей аб вайне "Ніколі не забудзем". Складальнік П. Рунец абяцаў памясьціць у ёй і мой верш "Бургомістр", але я не змог паведаміць неабходныя для дакументальнай кнігі дакладныя звесткі пра хлапцоў, якія пакаралі калабаранта, і мяне чакала расчараванне. А Міколу пашанцавала: яго верш "Падрыўнік" — таксама складна і ўпэўнена зроблены — быў у кнізе надрукаваны. На жаль, надзейны пачатак творчай біяграфіі земляка не знай-

Мікола
ТОНКАВІЧ

Сасна

Шатром зялёным на прыволлі
Да неба высіцца сасна.
Ці сто гадоў ёй, а ці болей —
Не скажа гэтага яна.

Бо пэўна ж і сама забыла
Маленства радасныя дні,
Калі нязведаная сіла
Штурхала к светлай вышні.

Калі вясновым ясным раннем
Пад неабдымнай сінявой
Упершыню прыйшло жаданне
Крануцца неба галавой.

Гады, нібы марскія хвалі,
Плылі, плылі сабе ў нябыт,
А сілы сокаў падымалі
Яе ўсё вышэй пад блакіт.

І вось цяпер па-над абшарам
Стаіць вышэйшая за ўсіх,
Кранае пышнай шапкай хмары,
Калі праносіць вецер іх.

Калі ж мо ў буру давадзееца
Сасне той галаву злажыць, —
Яе патомства застаеца,
Бор векавечна будзе жыць.

Бо свой закон прырода мае:
Жыццё не спыніш ні на міг —
Старое шлях свой саступае,
Каб быў прастор для маладых.

Святары, вучоныя, паэты
Пра душу гавораць часта нам.
Але чым жыўе яна — пра гэта
З іх наўрад ці ведае і сам.

Бо душа — для ўсіх нас таямніца,
Як нябёс загадкавая сіль,
Бо яшчэ ніхто не змог прабіцца
Да яе нязведаных глыбін.

Зямлю ўшанавала зіма-павітуха,
У коўдру спавіўшы яе.
Крок снежны парывае
Халадам суха,

І полаз пра нешта п'яла,
Па дрэвах мароз лёгкім
Пухам паслаўся,
Пакінуў свой след на акне...

А я за радкі і за рыфмы схвааўся —
Тут цёпла і радасна мне.

Бывае, хлыне ў сэрца непагода —
Ніяк работа ў рукі не ідзе...
Дзень гэтакі здаецца цэлым годам,
Пражытым без карысці

для людзей.
Калі ж багаты дзённы
мой набытак
Душу напоўніць ішчасцем
без мяжы, —

шоў у наступныя гады працягу. Прычынай была цяжкая хвароба, якая надаюга прыкавала яго да ложка, ды і надалей рэзка абмежавала магчымасці нармальна жыць і працаваць, але чалавек вялікай сілы волі і мужнасці, М. Тонкавіч здолеў і ў надзвычайных умовах не зламацца і не скласці рукі, ён набыў адукацыю — закончыў завочна бібліятэчны тэхнікум, затым інстытут, доўгія дзесяцігоддзі працаваў на радзіме бібліятэкарам. Ужо ў сталым веку зноў вярнуўся да таго, з чаго пачынаў: да паэзіі, да калдавання над радком і словам. І калі б не прыродная звышсціпласць — дайно мог бы заняць сваё, хай сабе і не кідае месца ў сучаснай беларускай паэзіі. Але характар ёсць характар. "Ай, скажы сам сабе, вось друкуе мяне лагойская раёнка, — і добра, і досыць".

Ужо гадоў дваццаць пяць як Мікалаі Мікалаевіч жыўе ў Мінску. Чым займаецца, што робіць? Галоўным чынам чытае — кнігі, часопісы, газеты. Беларускія, вядома. Не ведаю, ці ёсць у Беларусі яшчэ такія ўважлівы (і строілі) чытач сучаснай нашай літаратуры, як Тонкавіч. А яшчэ — піша вершы, і шмат. Друкуецца пераважна ў газеце самых абяздоленых грамадзян рэспублікі "Наша доля" і ў сваёй роднай раёнцы, якой дагэтуль не здрадзіў. Мог бы выдаць зборнік, які, я ўпэўнены, быў бы прыхільна прыняты многімі чытачамі, але для гэтага трэба мець грошы або грашавітага дзядзьку. Грошай у пенсіянера, інваліда першай групы, няма, а багаты дзядзька не знаходзіцца.

Наша доля! — відаць, усё, што можна сказаць на гэта.

Ніл ГІЛЕВІЧ

Мне уяўляецца, што я, нібыта,
Не дзень, а год дзеля
людзей пражыў.

Ты сваю украінскую шчырую
Заспявай і мой сум прагані,
Зноў пакліч маладосць
нашу з выраю,
Нагадай нашы лепшыя дні.

Мо трывога, як ёсць,
утаймуецца
Ад напеву са светлай журбой
І ішчаслівае зноў мне пачуецца:
"Мой каханы,
я толькі з табой!"

Наша мова

Слова да слова,
як краска да краскі —
Тчэцца дзівосны узор:
Тут вам і песні,
тут вам і казкі —
Думам народным прастор.

Тут і Купалы напеў шматпакутны,
Шчыры Максімаў санет...
Толькі пад сілу мове магутнай
Адлюстравяць цэлы свет:

Водар бароў, прыгажосць
сенажацей,
Долю тваю і маю...
Родная мова, як родная маці,
Усіх нас яднае ў сям'ю.

Успамін

СПРОБА САНЕТА

Сустрэча выпадковаю была,
Ды раптам сталася наканавай —
Такой жаданаю,
хоць нечаканай,
Душу наскрозь пшчотай праняла.

Цяпло запрацаваных шчырых рук
Сагрэла грудзі мне гаючай хваляй,
Калі яны ласкава абнімалі,
Каб сцішыць боль
маіх сардэчных мук.

Забыўся я тады на цемру ночы,
Бо побач ярка ззялі мілай вочы,
Нібы казалі: вось наш зорны час!

Запомніліся светлыя хаціны.
Твой ціхі шэпт: "Ты мой...
Навек адзіны..."
Каханне ішчасцем ахінала нас.

Хтось не бачыць сэнсу у жыцці:
Для чаго радзіўся? Каб памерці?
Дык ці варта ў гэты свет ісці,
Дзе не размінуцца нам са смерцю?

Што ж, выснова ў кожнага свая.
Ды такая — для мяне чужая.
З ёй ніяк не пагаджуся я —
Іншую аб тым развагу маю.

Быць? Не быць? —
залежыць не ад нас.
Наш прыход — прыроды таямніца.
Свой патрэбна "аддзяжурець" час,
Калі лёс спатоліў нарадзіцца.

І прайсці свой шлях не абы-як,
Не якімсьці перакаці-полем,
А такі ў жыцці пакінуць знак,
Каб пад старасць
сам быў задаволен,

Што яно не пушчана на злом —
Здзейснены тры ісічны святыя:
Вырас сын, пабудаваны дом,
Сад разросся кронамі густымі.

Дзякуй, паэзія

Ты, Паэзія, шчырая сведка,
Як пад грукат ліхіх навалініц
Малаграматным хворым
падлеткам
Да тваіх я памкнуўся крыніц.

Так хацеў наталіцца уволю
З невычэрпнай тваёй глыбіні,
Каб пазбыцца пакуты і болю,
Каб прыклікаць ішчаслівыя дні.

Мяне вабілі звонкія словы,
Спрашаваныя ў строфах тугіх,
А п'явучая родная мова
Мяккай музыкай цешыла слых.

Рытмы з рыфмамі, ямбы, харзі
Днём і ноччу гучалі ўвушы,
А затым незаўважана неяк
У палон захапілі душу.

Так з'явіўся парыву самы першы,
Каб сказаць нешта ў рыфму сваё,
Далучыць мае кропелькі-вершы
Да магутнае плыні тваёй.

Ведаў я: не бурліць ім патокам,
Ручайкаю нават не пльыць.
Ды ахоплены страсцю глыбокай,
Штосьці ўсё ж
я стараўся "тварыць".

Мае вершы век мелі кароткі,
Не імкнуўся я іх друкаваць:
Разумеў, што мае "самаробкі"
Сапсуюць тваю
чыстую гладзь.

Я й цяпер не лічу і не веру,
Што нібыта я нейкі паэт.
Проста часам карціць на паперы
Знітаваць думкі ў
строфы як след.

Дый патхненне душу сагравае,
Поўніць мільмі гукамі слых...
А яшчэ ж з асалодай чытаю
І паэмы і вершы другіх!

Дык жа дзякуй, Паэзія, дзякуй,
Што са мной праз жыццё
ты прайшла
Ах, якім бы я быў небаракам
Без твайго залатога святла!

**З лаўрэатам прэміі
“За духоўнае Адраджэнне”
Аленай ЯСКЕВІЧ гутарыць
псьменнік Уладзімір
ГЛУШАКОЎ.**

Уладзімір ГЛУШАКОЎ: Колькі гадоў пісалася кніга “Падзвіжнікі і іх святні”?
Алена ЯСКЕВІЧ: Пятнаццаць гадоў прайшло ад задумкі да здзяйснення. Пяць гадоў доўжыўся непасрэдна творчы працэс. Два апошнія гады я толькі і жыла працай над кнігай “Падзвіжнікі і іх святні”.

— Ваша кніга прысвечана гісторыі духоўнай культуры Беларусі, не толькі асветнікам, знаным кніжнікам, але і звыш 500 айчыннымі цудадзейнымі іконам, яўленым для падтрымкі этнасу на няпростых скрыжаваных гісторыі. Менавіта ў той час быў закладзены велічны архетыпны нацыянальны падмурак, да вытокаў якога мы звяртаемся і будзем звяртацца ва ўсе часы і эпохі. У якія часы сягаюць карані “залатога веку” айчынай культуры?

— Менавіта “залаты век” засваення беларускім этнасам багатых здабыткаў хрысціянскай культуры ў часы Рагнеды-Анастасіі, Еўфрасіні Полацкай, Кірылы Тураўскага,

Пашырэнне міжнароднага аўтарытэту старабеларускай мовы, цесныя сямейна-генетычныя сувязі з этнічна роднаснымі землямі былі абумоўлены ўзмацненнем старабеларускага пачатку ў беларускай мове, у чым прасочваецца асабліва гістарычная спадчынасць, узросшая цікавасць да рытарычнай культуры былой агульналітаратурнай мовы славян.

Царкоўнаславянская мова, асноўны носьбіт і захавальнік кірыла-мяфодзіевскіх традыцый праз прыняцце і пашырэнне хрысціянства, выпраўляла норавы, удасканалвала маральныя якасці старабеларускага этнасу, далучала яго да сістэмы агульнаславянскіх каштоўнасцей, свету еўрапейскай візантыйскай культуры, што атрымала найменне, назву і паўднёваславянскага ўплыву, знаменавала сабой, па сутнасці, першую хвалю нацыянальнага Адраджэння.

— Мы неяк прызвычаліся гаварыць пра еўрапейскі Рэнесанс, але існуе надзвычайная патрэба ў спасціжэнні генезісу Адраджэння славяншчыны. Якое месца Полацкага, Турава-Пінскага, Смаленскага княстваў, ВКЛ у лучнасці славянскіх народаў?

— Безумоўна, менавіта біблейскі перак-

XVII ст.) была выклікана агульным памкненнем этнасу на распаўсюджанне сваёй культуры ўшыр. Надзвычай дынамічная фаза ўзлёту нацыі спарадзіла сонны айчынных святых, культ этнічнага падзвіжніцтва, самаахвярнага служэння кніжнасці і асвецца.

Згадаем, што пасля шлюбу з сястрой грэчаскіх імператараў князь Уладзімір хрысціць сваіх дзяцей, а жонкам прапаноўвае выбраць сабе мужоў з князёў і баяр. На што Рагнеда Рагвалодаўна дала годны адказ: “Царыцаю я была, царыцаю і застануся... А калі ты спадобіўся святога хрысціянства, то і я магу стаць нявестаю Хрыстоваю і прыняць ангельскі вобраз”. І рашучая палачанка прымае манашаскі пострыг з імем Анастасіі. Ад такой хрысціянскай дзеі маці ацаліўся яе дзесяцігадовы культывы (нават амаль нерухомы) сын Яраслаў (пазней ён атрымаў найменне Мудрага), які пры гэтым усклікаў: “Ты сапраўдная царыца і ўладычыца ўладароў, бо не хочаш з вышыні саступіць уніз”. Вось адкуль карані славы і велічы Яраслава Мудрага, прагі да храмабудаўніцтва, асветы людю, спрыяння кніжнікам і перапісчыкам. Магутны дух полацкіх князёў абумовіў шырокія дынастычныя сувязі праз дачок, сыноў, сястру Ярас-

тонім Радзівілаўскім, Дзімітрыем Растоўскім, Стэфанам Яворскім, Феадосіем Чарнігаўскім, Георгіем Каніскім. Нават А. Пушкін прызнаваўся, што вучыўся ў старабеларускіх кніжнікаў, пераймаў іх вопыт упарадкавання літаратурнай мовы.

— Сярэднявечча пакінула нам шматлікія згадкі пра цудадзейную дапамогу айчынных святых. Павяртанне народу да духоўнасці сведчыць пра вялікае значэнне іконы і ў сучасным жыцці. Ікона, падараваная чалавечтву з мэтай набліжэння да ідэалу падзвіжніцтва і міласэрнасці?..

— Святы Васілій Вялікі сцвярджаў, “што слова апавядае для слыху тое, што маўклівы жывапіс паказвае праз выявы”, а папа святы Грыгорый Дваяслоў называў святых “Бібліяй для непісьменных”. Ікона разумелася як сакральны тэкст, які неадкуваны чалавек можа спасцігнуць душою. Сузіранне іконы, які сведчаць мастацтвазнаўцы, перш за ўсё малітоўны акт, у якім спасціжэнне сэнсу прыгажосці пераходзіць у спасціжэнне прыгажосці сэнсу. Ікона — вакно ў духоўны свет, у яе свая мова, праз якую перадаецца духоўная інфармацыя непасрэдна ў патаемныя глыбіні чалавечага сэрца, з мэтай зрабіць яго свядомым саўдзельнікам працэсу “абажэння”. Менавіта праз сузіранне іконы вернік мае магчымасць аднавіць у сваёй душы цэласнасць хрысціянскай прыгажосці ў змятным вонкавым занатаванні.

Уся гісторыя нашай краіны прайшла пад знакам іконы, святні, падзвіжнікі зямлі Беларускай сталіся падараваным ад Госпада абрагам, аховай, абаронай нашай Айчыны, кожнага з нас.

Само Святое Пісанне можна разглядаць як ікону, напісаную словамі, а ікону — як свясцінную гісторыю, адлюстраваную ў фарбах і лініях. Святыя іконы ўказваюць чалавечаму сэрцу шлях да Вечнага Валадарства Бога, нездарма ў часы іканавярнага найбольш самаахвярнымі абаронцамі святых былі манахі-пустэльнікі, аскеты, якія бачылі ў іконе вобраз жывой асобы святога, што кліча кожную істоту да аднасці з Госпадам. Сапраўднай загадкай усіх часоў быў такі феномен цудадзейных ікон, што і спіскі іх набывалі гэткую ж уласціваасць. Багасловы і медыявісты адзначаюць, што “сам святы абірае ікону месцам сваёй духоўнай прысутнасці, знаходзіцца з ёй, праз яе здзяйсняе цудадзейні”. Чалавек у часе малітвы сузірае святога праз асаблівае канцэнтраванне ўвагі, праз дыялог асобы з асобай, што пачынаецца са слова, а заканчваецца паяднаннем у духоўнай любові без аналізу, ацэнкі, параўнання з ідэалам, эстэтызму і захаллення зямноў прыгажосцю, калі кожны зрух душы — аднака духоўнага сваяцтва, таямніча гаворка духа з духам у Вечнасці.

Нашыя святыя продкі, старабеларускія падзвіжнікі асветы яшчэ пры іх зямным жыцці імкнуліся дапамагчы кожнаму, хто прагнуў іх падтрымкі. І зараз у саборах святых яны чакаюць нашых малітоўных зваротаў, бароняць Айчыну, усяляк імкнуцца нам спрыяць.

Часы велічы і славы

Лаўрэанція Лаўрышаўскага, Аўраамія і Мяркурыя Смаленскіх і інш. сталіся фундаментам росквіту старабеларускай мовы, занатаваным у старабеларускіх лексіконах і граматыках, дзелаваго пісьменства, кніжнасці духоўнай, а пазней і свецкай творчасці, шырокавядомай не толькі сярод суседзяў, але і ва ўсёй Еўропе.

Для большасці славянскіх культур першапачаткам, “залатым векам” была эпоха прыняцця хрысціянства, часы ранняй “вогненнай любові”, калі этнасы засвойвалі сістэму ўзвышаных агульнаславянскіх гуманістычных каштоўнасцей, а душы вернікаў услед за Збаўцаю Хрыстом праходзілі ўвесь Яго зямны шлях цудаў і велічы, сурасніліся з Выратавальнікам на крыжы і ўваскрасалі, асветлены Божай блададцою-любоўю. Нездарма ў гэтыя часы быў яўлены сонм мучанікаў, якіх не спыняў пераслед хрысціянства, жорсткія пакуты. Надыходзіла эпоха духоўнасці і мудрасці. Быў пакладзены пачатак якасна новай гісторыі чалавечтва, калі адносіны людзей засноўваліся на ўзаемаразуменні і павазе, міласэрнасці і высакародстве, самаахвярнасці і веры, любові і братэрстве, бо перад Творцаю ўсе роўныя.

Да ліку падзвіжнікаў спачатку адносілі апосталаў, якія прысвяцілі сваё жыццё толькі служэнню пропаведзі Святога Евангелія, а ў прыватным жыцці захоўвалі цноту і аскезу. Пазней вызначэнне падзвіжнікаў было пашырана не толькі на святых: прарокаў, патрыярхаў, праіццоў, свяціцеляў, мучанікаў, выславаднікаў, ацаліяльнікаў, бяссэрэбранікаў, цудатворцаў і іншых добрапамысленых праведнікаў, але і самаахвярных асветнікаў людю паспалітага. Да ліку падзвіжнікаў айчынай асветы і культуры далучыліся і старабеларускія кніжнікі “залатога веку” айчынага пісьменства, беларускага ўплыву на суседнія культуры, якія самаахвярна і рупліва працавалі на ніве роднага слова, абуджалі ў людзе паспалітым высокія духоўныя парыванні, а так як пісалі яны ў эпоху Сярэднявечча, то сярод ключавых вобразаў іх твораў былі іпастасі Святой Тройцы, Прасвятая Багародзіца, ангельскія чыны, святых.

Дзейнымі дапаможнікамі на гэтым “горні” шляху да зямнога чалавека былі іконы, сімвалізм якіх служыў мэце ўзвышэння чалавека да духоўных існасцей, дапамагаў “рэальна явіць”, паводле славутага грэчаскага пісьменніка, першага афінскага епіскапа Дзіянсія Арэапагіта, Сусвет звышбыцця на ўзроўні зямнога жыцця.

“Залаты век” ВКЛ — гэта высокая культура айчынай кніжнасці, мажлівасць выхаду нашага пісьменства на сусветную арэну. Шэсць пакаленняў ранніх айчынных граматык, сярод якіх граматыка Івана Ужэвіча на лаціне, старажытныя лексіконы, славута Астрожская Біблія, за якую будзіцель Іозеф Добраўскі аддаваў палову бібліятэкі, айчыныя трактаты па рыторыцы і гаміліі, славута і шырокавядомае ва ўсім свеце багатае марыялагічная і хрысталагічная культура... Варта адзначыць, што на глебе старабеларускай мовы сфарміраваліся суседнія мовы: старопольская, старалітоўская, стараруская (дарэчы, старабеларуская традыцыя складае падмурак сучаснай расійскай, рускай літаратурнай мовы), з яе папаўнялі свае лексічныя багаці старарумынская і старавенгерская мовы, як і мовы лучнасці чэхай і славакаў. Спецыфіка “залатога веку” старабеларускага пісьменства і ў тым, што менавіта ў гэты час плённых міжкультурных кантактаў Заходняя Еўропа пазнаёмілася з многімі помнікамі духоўнай культуры Вялікага Княства Літоўскага, таму вельмі часта ў Еўропе ў той час можна было сустрэць кнігу, на якой было пазначана: пераклад з “беларусіскага языка”.

лад стаўся правадніком і паўднёваславянскага ўплыву на землі Кіеўскага, Полацкага, Турава-Пінскага і Смаленскага княстваў. Варта згадаць святога Кірылу Тураўскага, які сведчыць, што менавіта манастыры былі цэнтрамі кніжнасці, а інакі — стваральнікамі літаратурнай мовы. Пра інакаў як носьбітаў асветы свяціцель Кірыла Тураўскі зазначаў: “Не глаголите: жену имам и дети кормлю и дом строю, ли князю служу, ли власть держу, ли ремесство; да не наше есть дело почитание книжное, но чернецкое”.

Духоўнае выхаванне народа адбывалася праз манастыры. Святыя Айцы грэчаскія, у тым ліку і самыя глыбокія пісьменнікі перакладаліся, чыталіся, перапісваліся ў цішы манастыроў, гэтых своеасаблівых духоўных правобразу святых універсітэтаў. Сярэдневяковае хрысціянскае пісьменства, асабліва яго візантыйска-паўднёваславянска-афонскае яго галіна, мела характар адкрытай сістэмы, якую пранізвалі скразныя ўплывы суседніх нацыянальных моў і культур. У сваю чаргу пазней і старабеларуская кніжнасць уваходзіла сваімі гранямі ў структуру культуры іншых хрысціянскіх этнасаў. Фактычна старабеларуская літаратура ўзнікла пад магутным уплывам візантыйскай і паўднёваславянскай кніжнасці.

Многія медыявісты адзначаюць, што першыя старабеларускія помнікі былі спіскамі з адведзеных паўднёваславянскіх, але неўзабаве услед за перакладнымі ўзнікаюць і ўласныя арыгінальныя творы, складаюцца свае духоўна-асветніцкія цэнтры ў Полацку, у Тураве, Пінску, Смаленску, Наваградку, Вільні і іншых гарадах ВКЛ.

Увасабленнем двух бакоў старабеларускага падзвіжніцтва: асветніка-кніжніка і змагага з ворагамі сталіся святых Аўраамія і Мяркурыя Смаленскія. Адзначым, што ў час казання Аўраамія Смаленскага, найвялікашага гамілета не толькі Смаленшчыны, але і ўсходнеславянскіх зямель, сякаліся вернікі з усіх храмаў горада і ваколіц. Ён спрыяў росквіту кнігапісання на Смаленшчыне, узначаліў скрыпторый. У Святым Пісанні ён быў настолькі дасведчаны, што ніко не асмельваўся “перад ім ад кнігі гаварыць”. Ад напісаных ім ікон яшчэ ў XIX стагоддзі назіраліся цудадзейныя ацаленні. Гасподзь бараніў дабрапамыснага, за абразы яго доўгі час Смаленску не было дажджу, толькі па малітвах інака край пазбег спусташальнай засухі. Святы вой Мяркурыя Смаленскі родам, на думку даследчыкаў, быў з захаду беларуска-ліцвінскіх ці мараўскіх зямель, ён па цудадзейным закліку Багародзіцы абараняе край ад татарскага паланення. У жыцці ён быў вельмі выхаваным чалавекам. Добрапамыслены Мяркурыя здабывае права спавясціць сваю нарачоную аб адыходзе Госпада. Але дзяўчына смяялася з яго, бо ён нёс пад пахаю ўласную адсечаную галаву, як і святых Дзіянсія Арэапагіт, на шляху да храма.

Сярод носьбітаў другога паўднёваславянскага ўплыву побач з Кіпрыянам Кіеўскім, Грыгорыем Цамблакам, Максімам Грэкам, каралевай Аленай Іванаўнай, быў славуты афонец, старабеларускі пісьменнік Іаан Вішанскі, які для гісторыкаў славянскіх літаратур XIX стагоддзя стаўся такім жа архетыповым сімвалам Беларусі, як Францішак Скарына ці Канстанцін Астрожскі.

— На жаль, сярод беларусаў распаўсюджана думка пра пасіўнасць нас як этнасу. Але былі ў нашай гісторыі часы велічы і славы, еўрапейскай, нават сусветнай вядомасці. Як магутныя хвалі славянскага Адраджэння абумовілі ўласна беларускі ўплыў?

— Хвалі пасіянарных уздымаў абумовілі феномен славутага беларускага ўплыву на культуру еўрапейскіх і славянскіх народаў. Магутная плынь беларускага ўплыву (XV—

лава і шырокую вядомасць яго ў Еўропе. Сярод носьбітаў першай хвалі беларускага ўплыву не толькі сям’я полацкага княства Георгія Усяслава і яго жонкі Сафіі, бацькоў Еўфрасіні Полацкай, якія эмігрыравалі ў Візантыю, дабрапамыслны Еўпраксія Пскоўская і Харыціна Літоўская, Сафія Вітаўтаўна, дачка Вітаўта, святых князь Даўмонт-Цімафей Пскоўскі, мужная ліцвінская княгіня Гражына, якая выратавала Наваградчыну ад крыжакоў, Настасся Аселькавіч, княгіня, якая неаднойчы ўзначальвала абарону Слуцка і зрабіла яго амаль непераможным для ворагаў.

Рысы магутнай і ўсеахопнай экспансіі набывае беларускі ўплыў у сваю другую хвалю, часы беларуска-ўкраінскай этнічнай аднасці, праз дзяржаўную і асветніцкую дзейнасць Пятра Магілы, перакладчыкаў на чале са славутымі старабеларускімі пісьменнікамі Епіфаніем Славеніцкім і Сімяонам Полацкім. Зазначым, што старабеларускі ўплыў на расійскую культуру быў настолькі моцным, лёг у падмурак сучаснай моўнай і рэлігійна-культурнай традыцыі, што некаторыя даследчыкі называюць яго трэцім паўднёваславянскім ці беларускім уплывам. Спадчына ж Сімяона Полацкага аказала значны ўплыў на культуру і кніжнасць Грузіі, Італіі, Германіі, Швецыі, дзе надзвычай плёна даследуюцца і вывучаюцца ў наш час. Вяршыняй беларускага ўплыву стала дзейнасць і творчасць Афанасія Філіповіча і славутага навукова-асветніцкага гуртка слыннага духоўнага пісьменніка Лазара Барановіча, з яго буйнейшымі прадстаўнікамі Іаанкіем Галятоўскім, Інакенціем Гізелем, Ан-

Мастак падараваў неба

— Выбірайце для мастацкага фонду галерэі дзесяць любых твораў з гэтай выставы, — прапанаваў Уладзімір Кароткі.

Не буду ўтойваць: нейкая папярэдняя дамоўленасць у нас была яшчэ напярэдадні адкрыцця гэтай выставы. Узнікла яна ў час нашай надзвычай шчырай размовы пра тое, што лёс мастака і лёс яго твораў далёка не заўсёды супадаюць. Прыгадвалі сляпых мастакоў Яўсея Майсеенку, Георгія Ніскага. Дзе можна ўбачыць іх творы на роднай Гомельшчыне?

— Дык гэта вядомыя ці не ўсяму свету творцы. А што гаварыць пра нас? — уздыхнуў Уладзімір Патровіч. — Вось чаму я і хачу перадаць вашай карціннай галерэі хаця б дзесяць сваіх акаварэльных і пастэльных работ.

Выбіраць, шчыра кажучы, было з чаго. 38 акаварэльных і пастэльных твораў прадставіў на сваёй выставе ў Светлагорску Уладзімір Кароткі. Пры ўсёй уласцівай ім празрыстасці фарбаў, чысціні колеру часам застаецца ўражанне, што напісаны яны алеем.

Мастак нібыта не звяртае ўвагі на асаблівасці акаварэльнага жанру. Амаль не бачны, здавалася б, незабэжныя “размывы” і “зацікі”. Ён заўжды паспявае іх падпарадкаваць сваёй мастакоўскай волі. Шматфігурныя, шматлюдныя кампазіцыі, трыптыкі пералівы прасякнутага сонцам паветра. Аблокі насычаны такой каляровай сілай, што адразу ж узнікае адчуванне казачнасці. Але ў тым і талент мастака, каб пераканаць, што самае неверагоднае ёсць і павінна быць.

Што б ні ўвасабляў мастак, ён перш за ўсё занатоўвае ў хуткіх акаварэльных фарбах свой настрой.

Асабліва ўразае мяне карціна “Надзея”. У натоўпе, які набліжаецца да Храма, можна адчуць не толькі агульны настрой, але і перажыванні кожнага чалавека. Нехта ідзе з надзеяй, нехта — па яе...

Невыпадкова адну з акаварэльных карцін, на якой уладарна пануюць тыя самыя казачныя аблокі, мастак назваў крыху нечакана — “Роздум”. “Думаць трэба, не толькі глядзячы на зямлю, але і ў неба”, — нібыта падказвае ён нам. І наогул ва ўсіх яго творах шмат неба. Гэта надае ім тую ўзнёсласць, якую хочацца назваць паэтычнай.

Зараз карціннай галерэя “Традыцыя” імя Германа Пранішнікава мае ў сваім фондзе 108 твораў. Сярод іх і тыя, што ахвяравалі, Гаўрыла Вашчанка, Леанід Шчамялёў, Васіль Шаранговіч, Уладзімір Савіч, Аляксей Марачкін, Уладзімір Басалыга, Сяргей Давідовіч... Адрозна цэлю экспазіцыю твораў Алега Патрова перадала жонка нябожчыка.

17 графічных работ Міколы Селешчука перадалі нам яго сябры.

І вось новае папаўненне, якое ўзбагаціла светлагорцаў яшчэ на дзесяць акаварэльных твораў гомельскага мастака Уладзіміра Кароткага.

Ізяслаў КАТЛЯРЭУ

Ад людскіх мураў

Выйшаў у свет чарговы нумар часопіса “Ад людскіх мураў”, што выдаецца пры дапамозе Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны.

Тут змешчаны творы як вядомых майстроў слова, так і пачаткоўцаў: апавесць Дануты Бічэль “Малая”, вершы аднаго са старэйшых беларускіх паэтаў Валянціна Таўлая, прысвечаныя тым падзеям у Заходняй Беларусі, “калі ўсё ў ярме народ, а над шляхамі — краты”, вершаваная падборка студэнта Літаратурнага інстытута Дзяніса Летаноўскага ў перакладзе з рускай мовы Юрыя Карэйва, першыя паэтычныя спробы вучаніцы 7-га класа Мінскай сярэдняй школы Юлі Гучынскай і інш.

У рубрыцы “Публіцыстыка” прафесар Аркадзь Мігдал выступае з успамінамі пра акадэміка Андрэя Дзімітравіча Сахарова. Значнае месца ў травеньскім нумары займаюць прысвечаныя старажытнай беларускай гісторыі баллады Яна Чачота “Спева пра даўніх ліцьвінаў да 1434 года”, якія раней нідзе не згадваліся і не публікаваліся, а ў апошнія дзесяцігоддзі намаганнямі энтузіястаў і адданага рупліўцаў роднага слова пачынаюць шлях да чытача.

Публікуюцца таксама вершы для дзетак Людмілы Шот, выхавальніцы дзіцячага садка, і Ганны Рэлікоўскай, настаўніцы гісторыі адной з людскіх школ, верш “Багіня”, пакладзены на музыку Ігарам Воранам, а таксама іншыя матэрыялы. Думаецца, чытача зацікавіць гэты нумар.

Марыя РУДОВІЧ

Людзі і сімвалы

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5)

Разам з тым, адносна апошніх геральдычных наваццяў расійскіх “старшын” сёння шмат хто ў той жа Расіі лічыць, што да іх як нельга лепей падыходзіць вядомы афарызм пра гісторыю, якая адбываецца ў першай рэдакцыі як трагедыя, а ў другой як фарс. Бо маўляў, гісторыю нельга павярнуць назад... Хто ведае? Мажліва якраз у гэтым выпадку гісторыя возьме і выкіне каленца — вернецца гадкоў гэтак на 40-50 назад, калі ў Маскве “восседал” адзін з самых знакамітых яе “цароў”, згаданы намі “вялікі Дракон” таварыш Сталін, які даў фору ўсім сваім папярэднікам у плане ўмацавання расійскай дзяржавы, як вялікай імперыі. Праўда, традыцыя для Расіі ён не быў рускім чалавекам, але гэта дробязь. У гісторыі гэтай краіны не было большага за яго “расіяніна”. Нездарма акраза ягоны гімн узяла Расія з сабою ў новае тысячагоддзе. Зрэшты, сёння там ёсць спробы ўзяць у трэцяе тысячагоддзе не толькі гімн таварыша Сталіна.

Мяркуючы па ўсім, сённяшнія наступнікі “бацькі народаў” імкнуцца капіраваць і ягоны стыль кіравання. (Да метадаў, дзякаваць Богу, яшчэ не дайшло!) І вось тут і палягае, па меркаванні сённяшніх апанентаў расійскіх уладаў, той самы фарс. Маўляў, тыя, каго лёс сёння выштурхнуў на вяршыню расійскай улады, хлопцы вельмі абаяльныя, нядрэнна адукаваныя, але ўсё ж такі не маштаб таварыша Сталіна — іх светлагледзь строгая абмяжоўваецца інтэлектуальнымі і маральнымі пастулатамі Лубянкі ўсіх часоў — ад Фелікса да Уладзіміра...

Але для нас сёння нашмат больш важнай не маштаб і ўзровень лідэраў Расіі, а іх палітычны характарыстыкі і вынікаючы з іх палітычныя крокі. Дык вось галоўная палітычная рыса новых расійскіх уладных элітаў — гэта жорсткі прагматызм, які грунтуецца на ўсё той жа “палітычнай мэтазгоднасці”, паводле якой Расія сёння паціху адыходзіць ад сваёй традыцыйнай “славянскай” душэўнай шырыні ў дачыненні да сваіх сяброў і аднаверцаў. Малодыя палітычныя расійскія ваўкі, сапраўды па-еўрапейску бліскуча адукаваныя, усё больш пачынаюць зыходзіць з вядомых прынцыпаў англійскай дыпламатыі, згодна якой у Брытаніі няма сяброў, а ёсць інтарэсы. Прыклад Югаславіі гэта відавочна прадманстраваў.

VI

Як бы там ні было, новая сімволіка ў Расіі

— факт. Яна і сапраўды, відаць, сімвалізуе ўвесь той духоўны і палітычны “вінегрэт”, які ўвасобіўся ў гэтай краіне яшчэ з часоў “заходнікаў” і “славянафілаў” сярэдзіны XIX стагоддзя. Але сам факт прыняцця такой супярэчлівай дзяржаўнай сімволікі, відаць, сімвалізуе і нешта больш істотнае.

Мяркуючы па ўсім, на гэтым этапе завяршаецца чарговы гістарычны цыкл і пачынаецца наступны. Гісторыя рашуча ідзе на новы віток. Але, па меркаванні некаторых філосафаў, новы віток ёсць не больш чым паўтор мінулага. Маўляў, ізноў будзе гучаць тая ж “заезджаная” пласцінка — толькі з крыху іншай аранжыроўкай. Зрэшты, тыя ж філосафы сцвярджаюць, што калі ў народа дастане волі і энергіі на новы жыццёвы імпульс, хопіць моцы на новы выбар, то ён, народ, можа і памяняць тую “пласцінку”. Многія сёння лічаць, што Расія ізноў заблукала ў гістарычных нетрах і ў нечым разгубілася. Былыя “праваднікі”, заўважыўшы гэта, апынуліся тут як тут і імкнуцца вывесці яе ізноў на старую дарогу, якая аднойчы ўжо прыводзіла ў “балота”. Пры гэтым яны горача даводзяць, што дарога гэтая зусім новая і пэўная...

Дзіўная, зрэшты, сёння ўяўляецца “хада” гэтай вялікай краіны, якая столькі ўнесла ў развіццё зямной цывілізацыі, у агульначалавечую скарбонку... Над калонай — царска-керанска-ўласаўскай сцяг з выяваў двухгаловага візантыйскага арла, а рытм задае любімая музыка таварыша Сталіна і ўсіх большавікоў свету. Даўно няма ні цара, ні Керанскага, ні самога “лепшага геральдыста ўсіх часоў і народаў”. А вось сімвалі жывуць...

Кажучы, што прыяцце новай сімволікі Расіі — няўцяманая палітычная эклектыка, напачатку, напачатку з цяперашняй складанай духоўнай сітуацыі. Хто ведае? Галоўнае тут, на наш погляд, ці стане гэты факт самамрэч тым жаданым для ўсёй Расіі рэальным кампрамісам паміж рознымі палітычнымі сіламі, які дазволіць урэшце скончыць у гэтай краіне 80-гадовую грамадзянскую вайну. Бо, мяркуючы па ўсім, яна там усё яшчэ працягваецца. Ні “белыя”, ні “чырвоныя” ў Расіі пакуль што цалкам не змірыліся з “кампрамісам Пуціна”. Хутэй за ўсё з гэтай сітуацыі простага высце не існуе. Зразумела толькі, што тыя палітычныя кланы, якія сёння “асядлалі” ў Расіі ўладны Алімп, вырашылі, карыстаючыся высокім рэйтынгам свайго “паўпрэ-

да” ў Крамлі У. Пуціна, у чарговы раз жорстка закруціць расійскі палітычны “кацёл” на гайкі, мяркуючы, што ўжо на гэты раз яно там само па сабе неак урэшце пераварыцца. Вынікі таго “валюга” рашэння мы ўбачым у трэцім тысячагоддзі.

VII

Поруч з братамі Расіяй сёння крочым і мы, беларусы. Разам шукаем “к шчасцю дарог”. Хто ведае, мажліва і знойдем, бо ўрэшце любы пошук нечым завяршаецца. Але ці не занадта доўга блукаем мы ў пошуках тых “дарог”, у адрозненне ад большасці тых жа еўрапейскіх народаў. І ці не таму, што настойліва трымаем “кампанію”. Мусяць, нездарма ў Беларусі вельмі папулярная юрэўская прымаўка: “За кампанію і Іцка павесіўся!..”, якая таксама бліскуча характарызуе той жа наш менталітэт — разам, маўляў, веселай, разам — хоць да чорта на рогі! Яно то так, але за знешне бяспечнае месца на тых “рагах” даводзіцца плаціць немалы кошт. Ці не душу закладваць?

Многія сёння ў Беларусі, нічога не маючы прыняцова супраць “кампаніі” з усё яшчэ магутнай Расіяй, разам з тым справядліва адзначаюць факт велізарнай гістарычнай інерцыі гэтай геапалітычнай “масы”, якая цяжка паддаецца кіраванню і абнаўленню. Асабліва калі яе лёс абумоўлены яшчэ і вялізнай колькасцю аб’ектыўных момантаў: ад няўдалых лідэраў да фатальных кліматычных фактараў. Не сакрэт, напрыклад, што ў Расіі тыя фактары робяць амаль у чатыры разы большым (адрозна ад той жа Еўропы і ЗША) сабекошт усялякай прадукцыі, што там вырабляецца...

Дык ці не час нам сапраўды перастаць блукаць (дакладней — маршыраваць строем) па той “пустэльні”, па якой мы ходзім ужо не біблейскія “законныя” 40 гадоў, а шмат болей, якімі б абаяльнымі і пераканальнымі не падаліся нам тыя “майсеі”, што заклікаюць маршыраваць у тым жа кірунку далей. І прыпыніцца ўрэшце, але не “на Ціхім акіяне”, а дзе-небудзь бліжэй да родных каранёў — пад Пухавічамі, альбо Хацькоўцамі. Няма сумненняў, што менавіта ў тых каранях, а не ў “воспаленых” галовных палітыкаў, захаваны адказ на пытанне пра тое, якая мусяць у нас быць сімволіка, што здолее з’яднаць нас усіх у адзін народ. Народ Беларусі.

ДРАЙ УНД ДРАЙСІТ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8-9)

— Зачыні, а не — страляй! — пачуў пагрозлівы голас вартаўніка.

— Дзіця есці просіць. На брычцы наш хатуль з харчам. Кінь яго нам, калі не выпускаеш.

— Зачыняй, тваю маць!

Алесь падпарадкаваўся. Крык спалохаў Петрыка, і ён заплакаў. Бацька, адчуваючы сваё бяссілле, пачаў супакойваць сына, а сам у думках ужо дакараў сябе, што паслухаўся таго немца і прывёў сямя на пагібель. Гэтыя журботныя думкі крыху адступілі, калі нечакана адчыніліся дзверы і нехта невідчым ўкінуў у зямлянку іхні хатуль з харчам.

Мадалінскія праседзелі ў зямлянцы цэлыя тры дні. Адзін раз іх выводзілі на двор справіць патрэбу, прынеслі вядро вады для наталення смагі. Раніцаю чацвёртага дня павялі на допыт да камісара Казаніна. У зямлянцы, цёплай і светлай, за сталом сядзеў з прышчаватым тварам камісар, побач — камандзёр Васюта і ўсё той жа ўзводны. Мадалінскім загадалі сесці на ўслон, які стаяў насупраць стала.

Казанін глянуў у нейкую паперку і ўзняў чорныя, як смала, вочы на Мадалінскага:

— Нам твае байкі, якія ты спрабаваў казаць, не патрэбны. Адказвай шчыра, як на споведзі: як ты, савецкі чалавек, прадаўся немцам?

— Прадаўся?! — Алесь ускочыў з месца. — Я ад іх уцёк і да вас — ратавацца...

— Сядзь! — твар камісара наліўся крывёю. Са з’едлівай усмешкаю запытаў: — Навошта немца ў лес прывёў? У палон яго ўзяў?

— Немца папярэдзіў нас, каб уцякалі, і сам з намі пайшоў — сказаў, што не хоча больш ваяваць.

— Папярэдзіў... Не хоча ваяваць... — перадрэжыў Мадалінскага Казанін. — Хлусіш. Фрыц прызнаўся, што прышоў пры дапамозе такога дурня, як ты, сюды, каб уцерпіцца ў давер, а потым, у зручны момант, уцячы і прывесці да нас карнікаў. Вось і выходзіць, што ты, свядома ці не, а іхні паслугач, здраднік.

Васюта і ўзводны ў знак згоды кінулі галовамі.

— Я не вінаваты, — адказаў Алесь. —

Ні ў чым не вінаваты. Немец не адных нас папярэдзіў. Сяргея Баравіка, у каго каня браў, у Вазацах — людзей, дзе бульбу збіраў. Яны не сёння-заўтра, калі паспеюць уцячы, таксама ў лесе апынуцца, да сваёй прыб’юцца. Ці мо да іншых партызанаў.

Надзея парывалася нешта сказаць, заступіцца за мужа, але язык не слухаўся.

— Немцу паверыць? — Камісар зноў усхадзіўся за сталом. — Шпіёна абараняеш?

— Ён казаў, што не хоча ваяваць. І сам прыйшоў — папярэдзіць...

— Добра, хай будзе па-твойму, — камісар падняўся, падышоў да прыдчыненых дзвярэй, голасна загадаў:

— Немца — сюды!

Праз колькі хвілін у зямлянку ўпіхнулі Мільке. Мадалінскія яго ледзь пазналі — твар у сінках, на галаве валасы ад крыві зліпліся, рукі звязаныя.

— Ты з ім будзеш ваяваць? — Казанін паказаў на немца. — Гатовы быць акупантаў?

— А як жа! Іх трэба праганяць адсюль, — Алесь лыпаў вачыма — не разумеў, да чаго хіліць камісар.

— Зэр гут! — Камісар выняў з кішэні наган і паклаў перад Мадалінскім. — Тады вядзі яго на двор і шлэпні.

Мадалінскі адзержвенеў — не чуў ні рук, ні ног, адно ў грудзях пякло. І мільганула думка: схопіць бы наган і стрэліць не ў беднага немца, а ў гэтую фанабэрлівую камісараву пысу. Гэта нібы ўгадала Надзея, закрычала:

— Алеська, не бярэ грэх на душу!

— Казанін, досыць, канчай з усімі, — Васюта падняўся і, не азірнуўшыся, выйшаў з зямлянкі. За ім выйшаў і ўзводны.

Камісар паклаў наган у кішэню і гукнуў кагосьці з-за дзвярэй. Зайшлі чатыры хлопцы з аўтаматамі.

— Усіх да вываратня! — камісар паказаў на Мадалінскіх і немца.

Адзін з аўтаматчыкаў, затрымаўшыся ў зямлянцы, перапытаў:

— І малога?

— Усіх, — Казанін не глянуў на яго, дастаў з шуфляды стала табаку, пачаў згортваць цыгарку.

Немца і Мадалінскіх аўтаматчыкі — двое наперадзе і двое ззаду — вялі звлістай лясной дарогаю. Вялі павольна. Канваіры перакідваліся між сабою словамі, жартавалі.

Такі настрой партызанаў крыху супакойў Мадалінскіх. Напэўна, іх выведучь з лесу і адпусціць. Вядома ж, адпусціць. Не можа ж такога быць, каб іх... Павінен жа быць Бог на свеце... Усё жыццё хоча, чалавек — тым больш. Вунь як з высокага блакіту пяхотна свеціць вясновае сонейка...

Нечакана наперадзе залескаталі калёсы. Працэсія спынілася. Аўтаматчыкі наспярожыліся: хто гэта можа быць?

Нечакана адзін з аўтаматчыкаў з палёгкаю ў голасе паведамаў:

— Гэта ўсходнікі. Група капітана Сярова. Гэтак пазвоньвае на карэннішчы яго тачанка, якую скляпаў каваль з Паддубна.

Ён не памыліўся. Праз колькі хвілін паказаліся верхнікі і вазок — моцны і лёгкі, з фурманам і двума седакамі. Усе — і коннікі, і седакі ў вазку — былі апрануты ў чырвонаармейскую форму.

— Хто такія? — асідзіў каня ля перадніх аўтаматчыкаў адзін з верхнікаў.

— Вядзём пад выварачень нямецкіх дыверсантаў і фрыца.

— Кулы?

— Пад выварачень. Загадаў усіх...

— Адаставіць!

Коннік спешыўся і падышоў да затрыманых. Немец, які дагэтуль стаяў моўчкі, звесіўшы галаву, раптам ажыў, варухнуўся і голасна вымавіў:

— Артур Мільке! Драй унд драйсіт!

У капітана заблішчэлі вочы і ён таксама выгукнуў:

— Драй унд цванцыг! Ёсць, ёсць Бог на свеце! З ног збіліся, шукаючы цябе. Матэльк даўно прыляцеў. Тыдзень чакае.

Капітан з немца адыйшліся і аб нечым доўга гаварылі па-нямецку.

Потым капітан распарадзіўся:

— Яго, — ён паказаў на немца, — і гэтых цывільных на тачанку — ім патрэбен урач.

Ногі Мадалінскіх сапраўды не трымалі. Каб Алесь і Надзею не падхапілі пад рукі і не пасадзілі ў вазок, яны б пэўна не ўстаялі...

Зваротка беларускае песні

Цётка...

Як песні зваротка...

Як песні радочак...

Гэтыя радкі з верша Дануты Бічэль-Загнетавай дакладна вытлумачваюць сутнасць асобы Цёткі — першай паэткі прамінулага стагоддзя. Алаіза Пашкевіч сапраўды была ў многіх справах звароткам, зачынам той яркай, магутнай песні ў беларускай гісторыі, якую мы сёння з гонарам называем Адраджэннем. Усюды першай, актыўнай. Першая беларуская газета ў тым часе з гэткай гучнай назвай — "Свабода" — гэта і яе справа, як і заснаванне першай палітычнай партыі БРГ. Першыя вершы, што друкаваліся ў "Каляднай пісанцы" і "Велікоднай пісанцы" (1904 г) яшчэ раней, чым засвяціліся зоркі Купалы і Коласа. "Першае чытанне для дзетак беларусаў", першы беларускі лемантар, першы беларускі малітоўнічак (складзены, падрыхтаваны да друку, але свету так і не пабачыў) і, канешне ж, першы дзіцячы часопіс "Лучынка", чыёй старожай яна была.

Чаму ўсё ж — Цётка?..

Пра самы вядомы псеўданім Алаізы Пашкевіч (нагадаем, што былі яшчэ — Мацей Крапіўка, Гаўрыла з Полацка, Тымчасовы, Банядысь Асакі і інш.) напісана нямаля.

Дазволю і сваё тлумачэнне.

Беларуская нацыя ў тым, ды, на жаль, і сённяшнім, часе — сапраўдная сірацінка, няшчаснае дзіцятка, што не мае матулі. Таму і гібее ў сваёй хаце па цёмных кутках. А на лепшых месцах — мачыха са сваім вывадкам. Хто найрадней сіраціне ў такіх варунках? Той, хто і спагадлівае сэрца мае і хто кроўны, родны. Цётка. Родная сястра бацькі ці маткі. Дык вось, Алаіза Пашкевіч і ўзяла на сябе гэтую складаную, адказную місію — быць роднай

Цёткай беларускай нацыі-сірацінкі. Годна выконвала яе. І пра гора-нядолю расказала (апаваданне "Міхаська", верш "Сірацінка") і кніжку да сонца-ведаў у рукі дала.

Хадзіла праз Хадзілоні

Хадзілоні — вёска з гэткай выразнай назвай — на шляху са Старога Двара да Астрыны. І яна, пэўна ж, не раз хадзіла па тым старадаўнім шляху. Адсюль выпраўлялася ў Вільню, Пецябург, сюды ў мроях птушкай ляцела з далёкае чужыны. Чамусьці ўяўленне малое адно смутную карціну: адзінокая постаць вандруніцы на гразкай, глейкай дароце. І шлях той ахутаны сырм туманам. Ці лье пранізлівы дождж, ад якога ніяк не ратуе парасон...

А мо ўсё было іначай? Мо і сонца свяціла, і не адна яна выбіралася ў далёкі шлях, а нейкая родная душа заўсёды праводзіла, каб дарога не была нуднай. І, пэўна ж, бацька таксама ладаваў брычку, каб выправіць сваю дачку-паненку ў далёкі горад, спойніць яе волю, яе прагу ведаў, хоць і не па душы было тое пану Сцяпану, які хацеў для дачушкі лягчэйшае, спакойнае жаночае долі.

Сыночак

Як сведчаць тутэйшыя жыхары (па згадках сваіх продкаў), у Алаізы Пашкевіч было дзіцятка. Сыночак. Ні ягонага імя, ні нейкіх іншых звестак у памяці мясцовага люду не захавалася. Памёр ён у раннім веку, пахаваны ў тым жа месцы, дзе пазней была пахавана і маці.

Гэта цалкам верагодна, бо не маглі ж людзі такое выдумаць: "Прыехала паненка з гораду і прывезла байстручка". Не груба і зневажальна — "байструк", а з пяшчотай, бо любілі і шанавалі гэтую добрую паненку. Хоць сэнс слова ўсё роўна з-за гэтай ласкавай формы прабіваўся.

Стала песняй у народзе?..

Нататкі пяцігадовай даўнасці закончыла яе, Цётчыны, — "Стану песняй у народзе". І маёй верай: так стала. Веліччай песняй... І краз тады, калі той артыкул ужо быў падрыхтаваны да друку, пачула ад калеганкі літаральна наступнае. Збіраліся на святкаванне ў Шчучын. І шла яна па Гародні са сваёй дачкою і кажа, што едзе на гадавіну да Цёткі. Дачка ўдакладніла, колькі спяўняцца? — 120. Абганяе іх малады

чалавек і, паказваючы сваё здзіўленне, з захапленнем усклікае: "Ну і жыве ж Баша цётка!" Юнак, які нядаўна закончыў школу на Беларусі, не мае паняцця, хто яна — Цётка. Нешта сходнае згадвае Лідзія Арабей у сваіх мініяцюрах. Толькі ў якасці гэткага недавука ў яе выступае адзін з райкомаўскіх сакратароў з Ліды ("Польмя", 1997, № 11).

Што ж гэта за народ такі, што дазваляе сабе забыць найлепшыя свае песні?.. І не дзіва. У Астрыне, спрадвечным беларускім мястэчку, на Цётчынай радзіме, ёсць школа, што носіць яе імя. Ёсць прыгожы помнік, а іх так мала на Беларусі — вартых помнікаў беларускіх паэтаў. Ёсць добры музей, дзе юныя краязнаўцы рупяцца разам з настаўніцай беларускай мовы пра захаванне нацыянальных скарбаў. Няма толькі ні аднаго дзіцяці ў двух першых класах, якога б навукалі роднай, гэтак шанаванай Цёткай беларускай мове. У гэтую школу прыходзяць не толькі дзеткі з "рускага" Астрыны, але і з вакольных вёсчак, дзе яшчэ жыве беларуская мова. Два першыя класы — расейскамоўныя.

Зглянула сонца і ў наша ваконца: Няма ні дзіцяці...

Якраз як у тым жа вершы Дануты Бічэль-Загнетавай. Але ж там — пра пачатак XX стагоддзя. А мы ўжо ідзем у новае — XXI. Якую ж песню запяюць у новым часе юныя беларусы?..

А. ПЕТРУШКЕВІЧ

ПАМЯЦЬ

30 чэрвеня споўнілася 60 гадоў таленавітаму беларускаму паэту Васілю Сідарэнку. З юнацтва да апошніх дзён ён жыў на Украіне, там пісаў свае напоўненыя тугой па роднай Беларусі вершы, там дачасна, у 54 гады, пайшоў з жыцця.

Гэтага чарнявага даўгатавага хлопца ўпершыню я пабачыў на занятках літаратурнай студыі пры выдавецтве "Молодь" (кіраваў я тады паэтычнай секцыяй студыі).

Жыццёвы шлях яго пачаўся ў час вайны (нарадзіўся Васіль 30 чэрвеня 1941 года). Сваім лёсам ён стаў бліжнім украінскім пабрацімам, "дзецям вайны".

З першых сустрэч з ім на студыі (а Васіль у гэты час быў студэнтам Кіеўскага электрамеханічнага тэхнікума), па тым, як прамаўляў ён асобныя словы, мы адчулі ў ім беларуса. Выявілася, што родам В. Сідарэнка з Магілёўшчыны (в. Вайнілы Чавускага раёна), бацька яго загінуў на фронце. Расказаў Васіль пра папалішчы згарэлых хат, пра тое, як пек ён з лапчукамі на кастрах аладкі з перамерзлай гілоі бульбы, як вучыў вершы з падручніка старэйшай сястры, яшчэ дашкольнікам навучыўшыся чытаць і маляваць.

Хоць на занятках студыі Васіль чытаў свае вершы на рускай мове, мы здагадаліся, што ёсць у яго і беларускія. Калі ён стаў іх чытаць, адчулі, што менавіта ў іх хораша раскрываецца вобразнае светаадчуванне маладога паэта. Спадабаўся верш "Эцюд з дзяцінства" пра тое, як месяц прапраўся праз шыбу ў хату, пасупова дасягнуў да вядра на лаве. Верш заканчваўся словамі:

Можа, бацька прыходзіў,
каб напіцца вады.

Шчырага, непасрэднага, мы палюбілі Васіля як брата. Вось ён расказвае, як смеліўся малым на свяце ў саўгасным клубе прачытаць "Бородино" Лермантава і верш Янкі Купалы "Мужык". І пра тое, якім родным для яго быў "Кабзар" Шаўчэнкі, як яго любілі ў ягонай сям'і чытаць вечарамі.

Неўзабаве Васіль Сідарэнка паспяхова выступае на сустрэчах літстудыйцаў з заводскай і студэнцкай моладдзю Кіева.

У маі 1963 года разам з украінскімі хлопцамі і дзяўчатамі ездзіў ён у Маскву на Усесаюзную нараду маладых пісьменнікаў. Украінскую дэлегацыю ўзначальваў Паўло Тычына, які быў знаёмы з творчасцю ўдзельнікаў гэтай нарады. Ды ў Маскве Васіля перавялі ў беларускую групу. Семінары яе адбываліся на кватэры Міхаіла Ісакоўскага, бо стары паэт прыхварэў. На семінары Васіль, як мы потым даведаліся, добра "прагучаў" і

Незабыўны Васіль

атрымаў агульнае прызнанне.

У Кіеве Васіль Сідарэнка апынуўся ў віры літаратурнага жыцця. Доўгі час ён працаваў у аддзеле інфармацыі газеты "Літаратурна Украіна", пасля ўзначаліў гэты аддзел. У Васіля Васільевіча наладзіліся сяброўскія адносіны з многімі пісьменнікамі і журналістамі. З ім, начытаным, эрудзіраваным, цікавым і лёгка было размаўляць пра навіны ўкраінскай і беларускай літаратуры. І не толькі. У яго можна было распытаць пра тонкасці якога-небудзь беларускага твора, ці пра рэдкае беларускае слоўка для перакладу верша.

Васіль Сідарэнка... Яго адрознівала нейкая ціхая, інтымная манера размовы, падчас якое ў яго мову ўплыталіся сімпатычныя беларусізмы, і адчувалася непаўторная братняя цеплыня. Пад уплывам гэтага мы сталі любоўна называць яго Васіль... (Па-ўкраінску вымаўляецца звычайна цвёрда: Васіль, перакл.).

Быў Васіль Васільевіч незвычайна ўважлівы. Заходзім нейка ў рэдакцыю "Літаратурнай Украіны", а ён адчыняе шуфляду: "Вось ваш верш надрукавалі". І дае нейкую раёнку з далёкай вобласці (як даведаўся, дзе дастаў экзэмпляр?)

На Украіне выйшлі дзве кніжкі Васіля Сідарэнкі: зборнік вершаў "Яса" ў перакладзе на ўкраінскую і "Адлегласць" — на яго роднай беларускай мове з маёй прадмоваю і пасляслоўем Дзмітра Чараднічэнкі. Першае — у выдавецтве "Молодь", другая — у спецыялізаванай рэдакцыі літаратуры на мовах нацыянальных меншасцяў. У гэтай, другой кніжцы я імкнуўся больш ці менш поўна ахарактарызаваць творчы набытак нашага беларускага сябра. Хачу працягваць радкі з верша, прысвечанага Максіму Рылскаму, у якім В. Сідарэнка звяртаецца да паэтавай праўды, гатовы ісці на яе покліч:

Упаду маланкаю ў каляднік ночы
І засячу твой твар перад людзьмі.
Ты праўдаю назваўся аднойчы —
Прымі мой сум і голас мой прымі,

Каб я з тае не збіўся каляіны,
Якой ішлі бацькі мае да бою,
Каб мог згарэць у польмі каіны
І зноў ажыць, пакліканы табою.

А вось — трывога маладога беларуса, прадчуванне чарнобыльскай трагедыі. Амаль за паўтара дзесяцігоддзя да катастрофы паэт так пісаў пра экалогію асяроддзя:

Век мой — мая хвілінка,
Ружа мая і стронціць,
Палаючая навуцінка
На ўзыходзячым сонцы.

Прыгадваюцца выступленні В. Сідарэнкі на літаратурных вечарынах і схо-

дах. І яго творчы вечар "У коле сяброў" у Саюзе пісьменнікаў Украіны. Тут ён быў настолькі сціплы, што калі яго хвалілі, неяк разгублена пасміхаўся і па-дзіцячаму саромеўся...

Яго вершы хвалюючыя, сучасныя. У іх ёсць незвычайныя знаходкі. Часта ўплятаюцца беларускія матывы. Характэрны з гэтага пункту гледжання верш "Запалкі".

...Мяне не спакушаюць этыкеткі.
Усёроўна мне — "Казбек" ці "Аганёк",
Бяру заўжды любыя цыгарэты,
Запалак беларускі каробок.

Гавораць мне, што я куру багата,
Я ж, можа, і куру з прычыны той:
Абы рукою дрэва мне пакратаць,
Што ў Беларусі вырасла маёй.

Беларусі і Украіна — скразная тэма паэзіі В. Сідарэнкі. Асобныя радкі гучаць шчымымі заповітамі:

Няўжо безыменны я сын краіны —
Сын Беларусі, сын Украіны?
Як не стане мяне, хай з абоч краін —
асвяцяць мяне

І складуць мае рукі на дамавіне.

Згадваецца Васіль найчасцей засяроджаны, прыжураны. А прычынаю быў смутак па роднай Беларусі, журба па яе лёсу. Аднак, пад настрой мог дасціпна пажартаваць. Асабліва ўдала імітаваў галасы знаёмых, а здаралася — і крамлёўскіх правадыроў.

Нельга не сказаць хоць некалькі слоў пра В. Сідарэнку як перакладчыка твораў на ўкраінскую мову, укладальніка многіх кніг. Ён упершыню пераклаў п'есу Янкі Купалы "Тутэйшыя", паэму Максіма Танка "Мікалай Дворнікаў" і іншыя творы.

Яго аднолькава любілі і на Беларусі, і на Украіне. Звестка пра яго заўчасную смерць (памёр 17 сакавіка 1995 года) апякла нашы сэрцы. Пра гэта за ўсіх нас сказаў у сваім шчымым-тужлівым вершы Уладзімір Забаштанскі:

Ах, Васілік, Васілька, Васілейка,
ды куды ж ты падаўся, куды?
Не спыніць, не суняць, не асіліць
тваёй гэткай няўмольнай бяды.

Мы на мовах браты, не сумежнікі,
з аднаго мы з табою камяля.
Не забыць нам, як ты перасмешлічаў
дзеячоў махаротых з Крамяля.

Клопат, сум па сыночку, па зернетку
нам сягоння так чуецца ўсім,
з зазер'я да Кіева звернуты:
"Дзе ж ты зноў затрымаўся, Васіль?.."

Дзмітро БІЛАУС
Пераклаў з украінскай мовы
Валеры СТРАЛКО

Пісьменніцкі "дэсант"

Міхаея Лынькова

З УСПАМІНАЎ БЫЛОГА ФРАНТАВІКА

У космас шчыбі расчынены,
Зямля ў Сусвеце ловіць навіну.
Жыццё ідзе. А я ўсё пра Айчыню,
Вялікую Айчыню вайну...

Уладзімір ПАЎЛАЎ

Легендарная баявая аперацыя "Баграціён"... Гарачае лета сорак чацвёртага. І па надвор'і, сонечна-спальным, і па тых напружаных вышываленчых баях, што шырокімі фронтамі разгарнуліся на нашай роднай беларускай зямлі.

Напачатку добрае слова хачоцца сказаць пра народных нашых пісьменнікаў Міхаея Лынькова, Максіма Танка і Аркадзя Куляшо-ва: на заключным этапе гэтай, адной з самых буйных стратэгічных аперацый Вялікай Айчынай, яны сумесна з групай маскоўскіх калег увесць час правалі на Першым Беларускам фронце, а менавіта на баявых пазіцыях нашай Трэцяй арміі генерала А. В. Гарбатава, у якой ваяваў і аўтар гэтых нататкаў.

Да самых дробных, як кажуць, дэталей запамніліся тыя нялёгія два тыдні знаходжання дарагіх нам гасцей, якія прыехалі на прыездні край наступлення "не любопытства ради", а для канкрэтнай мэты — напісання дакументальнай кнігі "аб баях-пажарышчах".

Горача прыняў іх камандарм, начальнік армейскага штаба генерал Макар Івашчкін, дарэчы, з даваеннага часу член Саюза пісьменнікаў. "Пісьменніцкі" дэсант", як тут жа "ахрысцілі" мы яго, пачаў энергічна "высаджаваць" непасрэдна ў часцяцях і падраздзяленнях, на перадавой. У "зборы матэрыялаў" для "Беларускага паходу" (так умоўна была названа будучая кніга) актыўны ўдзел прынялі ўсе літаратары. А сустрэчы на баявых пазіцыях у час кароткіх, канешне ж, нячастых, перапынкаў з наступальнымі воінамі ў дывізіях, палках, батальёнах і ротах былі, безумоўна, для мінскіх і маскоўскіх пісьменнікаў своеасаблівым "кланом" — гутаркі з тымі, хто асабіста ўдзельнічаў у баях па вызваленні нашай роднай зямлі беларускай давалі свой плён. Усё занатоўвалася. Так наступно стваралася кніга.

Найбольшую частку "Беларускага паходу", як высветлілася потым, пры канчатковай вёрсты кнігі, "акупіраваў" Міхась Лынькоў, над якім, памятаю, хтосьці з сяброў па франтавай камандзіроўцы трохі пасмеіваўся:

— Вось што значыць быць на чале нашага літаратурнага "дэсанту!"

Напісаў Лынькоў аж паўтара дзесятка нарысаў. Пра радавых-герояў, малодшых і старшых камандзіраў...

Максім Танк і Аркадзь Куляшоў прывезлі з вайны свае новыя вершы, а масквіч Павел Антакольскі ажно паэму прысвяціў камандарму Гарбатаву.

...Да жэлю вялікага, няма ўжо ўсіх гэтых выдатных аўтараў. Але памяць аб іх, добрая, чалавечая, беспамылкова можна сказаць усенародная, жыве і будзе далей жыць у сэрцах чытачоў. Сённяшніх і заўтрашніх...

Рыгор ТАРАСЕВІЧ,

маёр у адстаўцы, ветэран вайны і працы, інвалід II групы.

Калектыў выдавецтва "Юнацтва" выказвае глыбокае спачуванне ПЕРМЯКОВАЙ М. Ч. у сувязі з вялікім горам — смерцю маці.

Абыпрашtosькі...

Як глыбакадумна і мнагазначна мы маўчым! Строгія адухоўленыя твары, разумныя вочы, напоўненыя ўсведамленнем агульнай ісціны. Слоў не трэба, калі такая колькасць думак. Пры чым тут моўны апарат, калі зносіны ўдасканалены да мяжы і з поспехам пераўтвораны ў маўклівую перадачу адчутага на адлегласці? Замест рота — трэцяе вока, трэцяе вока. Незаўважная, а таму не вельмі балючая дэградацыя. Эра міласэрнасці ў адносінах да ўласнае годнасці.

Як цудоўна мы маўчалі ўчора! Усе пра адно. Згуртавана і дружна. Прасветлена і ўзнёсла. Як асэнсавана і высакародна маўчым сёння... Што гэта! Хтосьці закрычаў раптам, заенчыў і сціх? Не хвалюцца — ён проста памёр. Някепскі быў чалавек. Давайце ўганаруем яго памяць яшчэ больш працяглым маўчаннем.

Сярэдзіна рабочага дня. Чакаю аўтобуса. Ад няма чаго рабіць разглядаю надпіс над прахадной невялічкага заводзіка: "Успешнога труда, товарищи!" Побач, хістаючыся і залплюшчышы вочы ад асалоды адзін з "товарищей" у шчаслівым самазабыцці мочыцца на вароты роднага да болу прадпрыемства. Віват, таварыш! У думках я з табой. Не ў сэнсе фізіялогіі, не ў сэнсе неадкладнага і вельмі рашучага задавальнення малой патрэбы, а па прычыне здаровага і разважлівага падыходу да глабальнага асэнсавання супярэчлівай рэчаіснасці... Вельмі неадэкватная жыццёвая пазіцыя. Цікава, а як таварыш ставіцца да парушэнняў заканадаўства ў галіне цэнаўтварэння, да стабілізацыі грашовай адзінкі і ўпартага росту рэальных даходаў? Ці супадаюць нашы з ім падыходы да ацэнкі прыватнай уласнасці і будучага ўраджаю ўсіх разам узятых беларускіх калгасаў? "Ды пайшлі вы ўсе на..." — радасна раве разняволены "успешным трудом" і расшпілены на ўсе гузікі таварыш. Цалкам згодны! Поўная еднасць душ. Інтэлігенцыя і прале-

тарыят — заўжды разам... Падыходзіць аўтобус. Хуценька заскокваю ў цёплыя і дружалюбныя абдымкі жыццярэдасных пасажыраў.

Ажаніўся аркуш на асадцы. Справа жыццёвая... Першая бяссонная ноч. Першы натхнёна творчы акт. У выніку — немаўлятка. Кволае і нерашучае — і вочкі-літаркі не туды глядзяць, і слоўкі-ручкі не на тое паказваюць. Няўдалае, карацей... Раззлаваўся спісанні аркуш. Пырскнула чарнільнай слязой абурана асадка. Рука (твая? мая? ці таго, за суседнім сталом?) скамчалася яго і шпурнула ў сметнік, захнула яе ў кішэню і пацягнулася за цыгарэтай... Колькі іх, скасаваных шлюбаў?

Школьны клас — маленькая дзяржава. Вучні — той жа электарат. Два-тры ведаюць, дзеля чаго ўсе ўсцата, частка здагадваецца, больша палова — нават не ўсведамляе. Абавязак адзіны — вучыцца. Правоў не ведае ніхто. Кожны рух — пад педагогічным кантролем. Усе — па школьным званку. Насамрэч, як у звычайным жыцці. Рабі з гэтых трох дзесяткаў, што пажадаеш. Валюнтарысцкую рэспубліку ці таталітарную манархію... Відаць, таму ў настаўнікі ідуць альбо неапраўданыя дыктатары, альбо неапраўданыя ва ўласнай наўнасці рамантыкі.

Праз дарогу ад мікрараёна ў хмызняках закінутага саду жыве салавей. Ужо трэці год. З аднаго боку горад — безаблічны, задыханы, бетонна-шматпавярховы; з другога — вялікае поле, стары сад, некрунута мурга з дзьмухаўцамі і... салавей, да чорнай зайздрасці шалапутны і бесклапотны. Ён пачынае ўвечары. Празрыста і пранізва. І пляваць ён хацеў на бразгат тралейбусаў і фанабэрысты брэх гарадскіх сабак-дармаедаў. Ён спявае насуперак усяму, бо толькі для гэтага й нарадзіўся. І я добра адчуваю, як ён вар'яецца пры гэтым ад свайго маленькага салаўінага шчасця — спяваць

проста так, для сябе, не па загадзе, не дбаючы пра слухачоў і ганарары. Як падліты вясковы дзядзька-пявун з гармонікам пасля вяселля ў безнадзейных начных пошуках уласнае хаты. Усе спяць, а ён ніяк не супакойваецца. І калі спеў захлапаецца — пачынаецца новы ранак.

Мне не вельмі спакойна ў краіне, дзе шмат пузатых міліцыянтаў і вайскоўцаў.

Ён паспрабаваў засмяцца — не атрымалася. Не далася і ўсмешка. Нейкі ледзь не зварыны выскал сяк-так праявіўся, а добрая жывая ўсмешка — ну ніякі! Доўга завіхаўся ля люстэрка, расцягваючы скуру твару пальцамі, бездапаможна вышчэрваючы рот. І не стараўся б так, калі б не ўчарашні нечаканы загад: навучыцца пасміхацца ў любым выпадку — нават калі хлусіш, нават калі сам не верыш у тое, што гаворыш. Мы ж, маўляў, таксама не галота, мы ж, маўляў, таксама еўрапейцы... Ён, няшчасны, упершыню не выканаў загад, сеў у персанальнае аўто, як і заўжды, пахмурным і злосным. Здранцвелыя

мышцы твару нічога не выдалі, апрача падазронасці і недаверу. Так і паехаў на працу, разбіўшы люстэрка, — звычайны дарослы індывід: чалавек са скрадзенай кімсьці і калісьці ўсмешкай. Няхай сабе і пасярод Еўропы.

Жонкі і дзеці казахаў, армянаў, цыганаў... На мінскіх прыпынках, у пераходах, метро і тралейбусах. "Самі мы не местныя... Подайте Христа ради..." Бясконцыя прыхільнікі аптымістычнага закліку Маркса і Энгельса: жабракі ўсіх краін, яднайцеся. На беларускай зямлі з дапамогай рускай мовы. Я ім зайздросчю: ім ёсць куды вяртацца. Нам — няма. Мы тут усур'ез і надоўга. Жабракі ў жабрацкім атачэнні без перспектывы на ўзаемапаразуменне з уласнай радзімай і ў заўсёдных пакутлівых пошуках міласціны на ўласнай зямлі. "Самі мы тутэйшыя, але немаёмныя ды нямоглыя... Хто можа, хоча і не супраць — падайце дзеля Бога..." Глядзіш, які самазадаволены ўзбек на пляцы Перамогі і кіне што-небудзь у нашу працягнутую шапчыну. Жабракі-інтэрнацыяналісты, яднайцеся!

Яўген РАГІН

На сустрэчы з чытачамі...

ВЯСЁЛЫЯ ЗГАДКІ

Паехалі ў глыбінку на сустрэчу з чытачамі Аляксея Зарыцкі, Ян Скрыган і зусім яшчэ ў той час малады Аляксей Ставер.

Выступалі ў калгасным клубе. Пачынаў Ян Скрыган. Старшыня калгаса, які сядзеў у прэзідыуме разам з пісьменнікамі, часта ўскопліваўся і крычаў:

— Цішэй, таварышы... Ціха, прашу вас...

Але ў задніх радах падвыпіўшыя механізатары (якраз у гэты дзень была палучка) шумелі, гаманілі. Нарэшце, старшыня не стрымаўся і злосна выгукнуў:

— Цішэй, таварышы! Людзі вы ці свінні... Паважайце гасцей. Іван, заткніся...

Пачуўшы слова Івана, з прарэдняга раду ўзнялася маладзіца ў квяцістай хустцы на плячах і ўсхвалявана пачала ўзірацца туды, дзе павінен быў сядзець нейкі Іван.

Між тым, Ян Скрыган, як чалавек далікатны і надта трапяткі, захвалываўся, стаў азірацца на старшыню, але працягваў гаварыць:

— А яшчэ я напісаў апавесць "Наталля". Многае ў апавесці ўзята з жыцця, сапраўды, была такая прыгажуня Наталля, але крышку я і дамисліў, так сказаць, прыхлусіў.

У гэты час здалы залы зноў пачуўся п'яны голас таго Івана:

— О... Я думаў, выступае пісьменнік, а гэта ж хлус...

Старшыня, расчырванелы, выбег з-за стала:

— Іван, выйдзі вон... Выйдзі з клуба!

Іван падняўся і паслухмяна стаў выходзіць. Ля дзвярэй прыпыніўся, зарагатаў:

— Міхайлавіч, ну, не крыўдуйце, але ж ён сам кажа, што схлусіў, значыць, хлус...

Жанчына ў квяцістай хустцы, што сядзела на пярэдняй лаўцы, усхвалявана загаварыла:

— От дажыўся, сараматнік, з клуба выгнالی. Ай-я-яй... Вунь жа дзеці бачаць...

Скрыган збянтэжыўся, хутка сышоў, амаль збег, з трыбуны, сеў за стол. Слова ўзяў Зарыцкі.

— Таварышы, спакойна, — прагаварыў з робленай усмешкай. — Зараз я пачытаю вам што-небудзь вясёлае, смешнае...

І, каб развеселіць усхваляваную публіку, пачаў чытаць жартоўныя баллады Адама Міцкевіча ў сваім перакладзе. Спачатку — аб упартай жонцы, якая вечно не згаджалася са сваім мужыком, усё спрачалася. Адночы спрэчка ўзнікла за дробязі: мужык гаварыў — голена, а жонка — стрыжана. Раззлаваны муж у парыве гневу кіннуў жонку ў рэчку. Тая стала тапіцца, але з вадзі яшчэ высунула руку і пачала стрыгчы двама пальцамі ў паветры: маўляў, усё ж стрыжанае.

Потым прачытаў другі жарт: жонка са злосці кіннула ў рэчку і ўтапілася. Муж шукае яе. Але ідзе па беразе, супраць цячэння.

— Чалавеча, не ў той бок ідзеш... — казалі яму.

— О... Яна такая ўпартая, што і пасля смерці будзе плысці супроць цячэння.

У гэты час маладзіца ў квяцістай хустцы ўсхапілася з лаўкі:

— О... бачыце, жанкі, якія пісьменнікі к нам прыехалі. Адзін — хлус, а гэты з нас, жанчын, здэкеушча, насміхаецца... Бачыце, кажа, мы ўпартыя, злыя, дурныя... От злыбеда.

Абражаны Зарыцкі крутнуўся і таксама пакінуў трыбуну.

Становішча пачаў ратаваць Ставер.

— Ведаеце, таварышы, я калісьці ў дзяцінстве быў вывезены ў Германію, — пачаў Аляксей. — Немцы ў Бягомльскім лесе праводзілі аблаву на партызан. Я адбіўся ад бацькоў і трапіў у лапы фашыстаў...

Людзі ў зале прыціхлі, засяродзіліся. Тады Аляксей пачаў расказваць пра тое гора, якое перанёс у нямецкім палоне. А калі ўсталявалася цішыня, стаў чытаць вершы. Чытаў узнёсла, з імпэтам. О! Аляксей быў майстрам выступаць! У заключэнне нават прачытаў народны жарт пра "жаночага чорта", якога мужчыны "выкамі ганяюць, ганяюць і выгнаць не могуць ніяк".

Выступленне закончылася пад дружныя воплескі. Асабліва гарача апладзіравала жанчына ў квяцістай хустцы. Пасля выступлення трэба было адзначыць пуцёўкі.

— Раманаўна, — звярнуўся старшыня да жанчыны ў квяцістай хустцы, — пастаўце, калі

ласка, пячаткі на пуцёўках, на маіх подпісах.

Аказваецца, гэта жанчына была ў калгасе галоўным бухгалтарам. Апрача таго, яшчэ і жонкай таго Івана, якога старшыня выпер з клуба. І як толькі падалі ёй пуцёўкі, Раманаўна, абражаная паводзінамі мужа, раптам успыхнула:

— Якія пуцёўкі!.. Каму? Гэтаму хлусу — во!.. А гэтаму грубіяну, што нас абражаў, — во! — І яна сунула ў паветра адну за адной дзве дулі. — А гэтаму маладзенькаму, адзначу, калі ласка, давайце. Такі цудоўны паэт. Божа мой, ахвяра фашызму... Ах, злыбеда на маю галаву... Ну, і пісьменнікі ж да нас прыехалі...

...Даўно тое было. Няма ўжо з намі цудоўных пісьменнікаў Яна Скрыгана, Аляксея Зарыцкага, няма майго добрага сябра Аляксея Ставера, цудоўнага чалавека і паэта, з якім мы доўгі час разам працавалі, якога жыццё кідала ў розныя экстрэмальныя абставіны, але ён не звяртаў увагі на ўсялякія нягоды, заўсёды быў вясёлы і ішоў наперад з вясёлай усмешкай.

...Спыніўся толькі на пачатку Ракаўскай шашы — навечна...

Эх, Аляксейка, як мне цябе не стае! Як мне хацелася б з табой пагутарыць, пажартаваць, пасмяяцца! Ды ніколі не зможам!.. А жыццё ж крочыць наперад. І па-ранейшаму... жураўлі на Палессе ляцяць...

Віктар ДАЙЛІДА

ЛІТАРАТУРА
І
МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Алесь
ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЕЎ,

Алесь ГАЎРОН —

адказны сакратар,

Мікола ГІЛЬ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Яўген РАГІН,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

першы намеснік

галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 284-8461
намеснікі галоўнага
рэдактара — 284-8525,
284-7985

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-7985
літаратурынага
жыцця — 284-8462
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-7985
паэзіі і прозы — 284-8204
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно — 284-8153
выўленчага
мастацтва — 284-8462
фота-
карэспандэнт — 284-8462
бухгалтэрыя — 284-8462
Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукпісы рэдакцыі
не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"

(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2506

Нумар падпісаны ў друку
19.7.2001 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ 4071

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12